

О. Бордюк

СТВОРЕННЯ НОТНОГО ТЕКСТУ ЗАСОБАМИ ПРОГРАМИ *FINALE*

ОЛЕКСАНДР БОРДЮК

СТВОРЕННЯ НОТНОГО ТЕКСТУ
ЗАСОБАМИ ПРОГРАМИ *FINALE*

з дисципліни «Музична інформатика»

Методичний посібник

УДК 004.4'273:781.24(072)

Б 82

Рекомендовано Вченою радою
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 14 від 26 червня 2018 року)

Рецензенти: *Н. Г. Мозгальова*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;
Л. Л. Макаренко, доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційних систем і технологій НПУ імені М. П. Драгоманова .

Бордюк О. М.

Б 82 Створення нотного тексту засобами програми *Finale* з дисципліни “Музична інформатика”: методичний посібник / О. М. Бордюк. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 120 с.

ISBN

У методичному посібнику подано теоретичний та практичний матеріал для опанування дисципліни “Музична інформатика”, розділ: “Медіатехнології та можливості їх застосування у професійній діяльності”.

Практична частина посібника представлена лабораторним практикумом, в якому описані основні прийоми роботи у нотаторі *Finale 2014*.

Видання адресовано студентам і викладачам інститутів мистецтв педагогічних вищих навчальних закладів та вчителям шкіл мистецького спрямування.

УДК 004.4'273:781.24(072)

ISBN

© Бордюк О. М., 2018

© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018

Зміст

Передмова	5
1. ЗНАЙОМСТВО З НОТАТОРОМ FINALE 2014	6
Запуск та закриття програми.....	6
Особливості інтерфейсу Finale 2014.....	8
Призначення панелі інструментів у програмі Finale.....	10
Навігаційні інструменти	12
Переміщення курсору.....	13
Масштаб	13
2 СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТІВ У ПРОГРАМІ FINALE 2014	15
Створення нового документа.....	15
Способи введення нотного тексту	20
Оформлення затакту	22
Групування дрібних нот.....	22
Зміна напрямку штилю	23
Альтерація введеної ноти	23
“Необов'язковий” знак альтерації.....	23
Енгармонічна заміна введеної ноти.....	24
Лігування нот	24
Введення форшлагу	25
Введення тріолі	25
Оформлення реприз.....	25
Артикуляційні позначення.....	27
Розміщення ліг	29
Створення багатоголосих творів	31
Підголоски	32
Поліметрія.....	33
Тремоло.....	33
Копіювання елементів музики і підтекстовки	35
Функція Ossia (альтернативний варіант виконання).....	35
Контрольні питання.....	40
ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1	41
3. РЕДАГУВАННЯ ПАРТИТУР	44
Додавання окремих нот до акорду	44
Властивості такта	44
Переміщення окремих елементів партитури.....	46
Приховування елементів нотного письма.....	46
Розподіл простору між символами	47
Властивості нотного стану	47
Додавання нотоносців	48

Відстань між нотними станами	50
Розподілення систем на стані.....	52
Об'єднання кількох нотних станів у групу	52
Зміна музичного розміру	53
Зображення тактових ліній.....	54
Транспозиція	55
Зміна тональності	56
Режим зміни ключа	58
Додаткова зміна ключа	60
Введення додаткових вказівок	60
Створення власних текстових вказівок	62
Групування та перенесення нот між нотними станами (ноти-перебіжчики)	63
Нестандартні ключові знаки	66
Раштр	69
Створення текстового блоку.....	72
Введення тексту для вокальних партій	73
Режим прослуховування	74
Контрольні питання до 3 розділу	75
ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №2	75
4. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРСТАННЯ	78
Прикінцеве форматування документа (техніка редагування)	78
Пагінація	80
Перенесення тактів	81
Безрозмірні такти	82
Ранжування	83
З'єднання кількох п'єс в один файл	85
Експорт нотного тексту та імпорт графічних файлів у Finale	89
Створення публікацій у PDF форматі.....	91
Функція вилучення партії з партитури	93
Підготовка та друк документів	94
Корисні плагіни для роботи у Finale 2014.....	96
Гарячі клавіші Finale 2014.....	99
ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №3	101
ДОДАТКИ	105
Література	113
Інтернет-джерела:	114
Приклади сучасної музичної нотації	115
Глосарій.....	118
Алфавітний покажчик	120

Передмова

Нотний запис є важливою частиною фіксації музичного твору. Оволодіння навичками його записування займає значну кількість часу навіть для тих людей, які вміють швидко читати нотний текст. Прискорити процес запису нотного матеріалу допомагає нотограф.

Для забезпечення набору нотного тексту професійної якості за допомогою комп'ютера створені спеціальні програмні засоби (*Finale*, *Sibelius*, *Encore*, *Nightingale*, *Artsong*, *Magic Score*, *Midisoft Worship Studio*, *Toccata* та інші), користуючись якими можна вивести на екран монітора та на папір нотний текст. Важливо, що нотний текст, який було набрано в цих програмах, може бути озвученим.

Серед названих комп'ютерних програмних засобів популярною є програма *Finale*, яка створена компанією *Coda Music Technology*. У ній вдало поєднуються зручний інтерфейс для користувача та різноманітні засоби відтворення нотного тексту відповідно до стандартів професійного набору.

Нотний редактор *Finale* має засоби для введення тексту (нотного та буквеного), редагування, копіювання, переміщування частин, форматування та роздрукування на принтері. Втім, програма комп'ютерної нотації навіть перевершує текстові редактори: вона має засоби відтворення набраного нотного тексту будь-якої складності, доступної для виконання.

Робота нотних редакторів не обмежується набором самостійних музичних п'єс та партитур. Серед них є й ті, які мають функцію розпізнавання відсканованого рукописного тексту.

Таким чином, нотний редактор це інструмент широкого спектру застосування, завдяки якому користувач має змогу значно заощаджувати час у процесі створення чи підготовки до друку нотних документів.

1. ЗНАЙОМСТВО З НОТАТОРОМ FINALE 2014

Запуск та закриття програми

Існує кілька способів відкриття програми та створення нового документа:

- ✓ натиснути кнопку «Пуск» і в Головному меню OS Windows вибрати пункт *Все программы*¹ → *Finale 2014*;
- ✓ якщо на робочому столі є ярлик програми , то подвійний клік (doubleclick²) лівої клавіші мишки завантажить нотатор, або правою клавішею мишки можна викликати контекстне меню ярлика та вибрати пункт «Открыть».

У головному вікні програми буде виведено «Стартовое окно» (рис. 1), розділене на чотири секції:

Рис. 1. Стартовое вікно програми

¹ Для зручності терміни та назви об'єктів, що використовуються у OS Windows та програмі *Finale 2014*, подаються без перекладу. Їх виділено напівжирним курсивом.

² (англ. *Double click*) подвійне натискання на будь-яку клавішу комп'ютерного маніпулятора типу "Мишка".

- **Создать новый файл** Ця секція дає змогу користувачеві створити новий документ кількома способами:
- 1) вибрати із шаблону будь-які види партитур (навіть до повного симфонічного оркестру) з готовою кількістю рядків із позначенням потрібних інструментів та проставленими ключовими знаками з урахуванням транспонування, для певних груп інструментів;
  - 2) створити документ за замовчуванням;
  - 3) за допомогою «майстра створення»;
  - 4) отримати зображення зі сканера;
  - 5) скористатись «майстром вправ», який пропонує багато різних вправ для перевірки створеного користувачем документа.

- **Открыть файл** У цій секції можна відкрити створені документи перегляду та редагування, а також імпортувати готові проекти із *Finale* у вигляді XML-файлів³.

- **Учебный центр** За допомогою цієї секції користувач може пройти курс навчання та переглянути відеоматеріали.

- **Советы –** При кожному відкритті програми у цій секції відображаються поради щодо роботи у програмі.

- **Натиснення на:**
-
- 1) кнопки із зображенням шестерні відкриє вікно налаштування програми;
  - 2) кнопки зі знаком запитання відкриє довідку;
  - 3) кнопки з хрестиком закриє «Стартове вікно».

Для закриття програми потрібно:

- ✓ у рядку меню вибрати пункт → **Файл** → **Выход...** ;
- ✓ натиснути комбінацію клавіш *Alt + F4*;
- ✓ натиснути кнопку із зображенням хрестика в *Рядку заголовка* програми.

³ Файл з розширенням **.xml* – це текстовий файл у форматі *XML*, який розроблено спеціально для розміщення інформації у *World Wide Web*. На його основі створено безліч додаткових форматів. За допомогою цього розширення здійснюється конвертація даних між різними програмами.

Особливості інтерфейсу *Finale 2014*

Засоби програми *Finale 2014*, які найчастіше використовують, розташовано на панелях інструментів у вигляді кнопок, полів введення та списків. **Панель інструментів** (англ. toolbar) — елемент графічного інтерфейсу користувача, призначений для розміщення на ньому у вигляді зображень кнопок, піктограм, посилань для швидкого доступу до команд меню програми. Якщо підвести до піктограми курсор мишки, то спливає підказка — назва команди.

У *Finale 2014* існує вісім панелей інструментів, які можна перетягнути у будь-яке місце вікна програми. Для відображення потрібної панелі у робочому вікні програми слід у рядку меню програми вибрати пункт «**Окно**», та із поданого списку вибрати потрібну панель — вона буде позначена прапорцем.

Фактично кнопки Панелі інструментів дублюють ті команди, які можна виконати за допомогою Рядка меню. Однак, користуватися кнопками Панелі інструментів зручніше, ніж командами меню.

Звертаємо увагу на панель «**Главная панель инструментов**» (рис. 2), на якій подано режими введення даних. Наприклад, для введення нот можна вибрати режим швидкісного введення (1), для розставлення знаків артикуляції: акцентів, мелізмів, крапок (стаккато) тощо — режим артикуляції (2). Призначення кожної з кнопок на *Панелі інструментів* детально розглядається у наступному параграфі «*Призначення панелей інструментів у програмі Finale 2014*» на сторінці 10.

Рис. 2. Головна панель інструментів *Finale 2014*

У програмі *Finale* існує три режими перегляду введеного нотного тексту на екрані:

- у режимі прокрутки (**Вид** → **Вид свитки Ctrl+E**) – нотний матеріал відображається таким чином, ніби він знаходиться на одному

“нескінченному” нотоносці (або системі). У цьому режимі зручно вводити нотний текст і вставляти додаткові вказівки та штрихи;

- у сторінковому режимі (*Вид* → *Вид сторони* *Ctrl+E*) нотний текст розподіляється по системах і сторінках, так, як друкуватиметься.
- у студійному режимі (*Вид* → *Вид студии* *Ctrl+Shift+E*), над тактом розміщується його метр, а ліворуч на сторінці – програвач. Цей режим застосовують для прослуховування набраного тексту.

Обрання режиму перегляду здійснюється за допомогою комбінації клавіш *Ctrl + E* або відповідного пункту меню *Вид*.

Варто зазначити, що деякі пункти меню (*Такт, Скоростной ввод, Параметри, Вокальный текст, Аккорд, Простой ввод, Нотный стан, Текст, Реприза, Планировка страницы, MIDI инструменты, Графика, Передвижение нот* і *Специальные инструменты*) стають видимі лише при виборі відповідного режиму роботи.

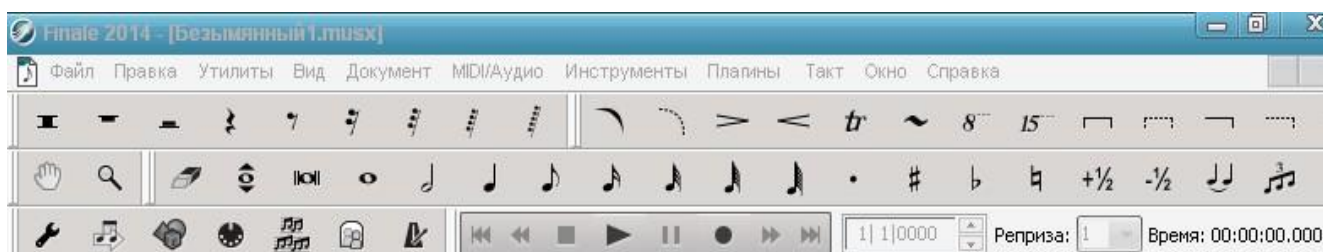

Рис. 3. Панелі інструментів

Нагадаємо, у *Finale 2014* користувач може викликати на екран до восьми різних панелей інструментів, вибравши з меню пункт «*Окно*» (рис. 3).

Всі панелі можна довільно розташувати на екрані. Для роботи з довільним елементом тексту партитури потрібно вказати на піктограму відповідного інструменту. В результаті:

- можуть відкритися додаткові панелі;
- можуть стати доступними певні елементи партитури на екрані;
- може відкритися нове меню.

Призначення панелі інструментів у програмі *Finale*

Ми не ставили за мету детально розглянути всі функції та засоби програми *Finale*. Цей нотатор по суті – це потужна система-редактор, у якій передбачені майже всі музичні символи та графічні зображення, винайдені людством. Окрім цього, програма дозволяє працювати зі звуковим рядом. У зв'язку з цим ми розглянемо найбільш вживані режими, яких на нашу думку достатньо для створення музичних творів.

Кнопка-
піктограма

Призначення

	Кнопка « Выбор ». Багатозадачний інструмент, за допомогою якого відбувається виділення, копіювання, транспортування тощо.
	Режим роботи з нотоносцями « Нотный стан ».
	Режим зміни тональності « Ключевые знаки ».
	« Размер ». Призначає та змінює музичний розмір.
	« Ключ ». Зміна ключа в середині партитури.
	Режим роботи з тактами « Такт ».
	Режим простого введення нот « Простой ввод ». Відкривається додаткова панель, в якій мишкою вибрати тривалість ноти, а потім графічно помістити її на нотоносець.
	Режим швидкісного введення « Скоростной ввод ». Основний режим набору нотного тексту.
	Режим « Hyper Scribe ». Дозволяє вводити нотний текст, граючи на MIDI-клавіатурі у реальному часі та перетворюючи натиснуті клавіші в ноти “на льоту”.
	Режим тріолей та інших груп « Треолеобразные фигуры ». Натискання ноти в цьому режимі визначає нестандартну ритмічну групу, що починається з цієї ноти.
	Режим партитурних позначень « Лиги и линии ».

	Режим артикуляції « Знаки артикуляції ».
	Режим засобів музичної виразності « Нюанси ».
	« Реприза ». За допомогою цього інструмента вводяться знаки реприз, вольт, ліхтарів тощо.
	Режим MIDI-редакції « MIDI ». Дозволяє визначити параметри виконання на <i>MIDI</i> : силу удару по клавішах, “реальну” довжину нот, різні <i>MIDI</i> -контролери (гучність, педаль, вібратор тощо) та інші.
	Режим графічних об’єктів « Графіка ». Здійснює роботу з графічними зображеннями у форматах: *.EPS (файли PostScript-шрифтів), *.TIFF, *.JPEG — зберігає сторінки документа у графічному виді та *.PDF – імпортує нотне зображення у PDF-формат.
	Режим підрядкового тексту « Вокальний текст ». За його допомогою вводиться підрядковий текст і закріплюються його склади за нотами. Для введення користуються командою « Окно тексту... » з рядка меню « Вокальний текст ». Текст потрібно вводити поділений на склади, застосовуючи для цього пропуск або дефіс.
	Режим створення текстового блоку « Текст ».
	« Изменение размера ». За допомогою цього інструменту масштабується партитура, нотоносець, нота, нотна голівка, <u>але не дисплей</u> .
	Режим збільшення/зменшення зображення. У цьому режимі натиснення кнопки мишки збільшує екранний розмір партитури удвічі, а з натиснутою клавішею <i>Ctrl</i> зменшує. Однак зручніше, на нашу думку, користуватися пунктом « Вид » із меню « Установить масштаб изображения » або ж переключати екранний розмір сполученням клавіш <i>Ctrl+2</i> (200%), <i>Ctrl+1</i> (100%, нормальний розмір), <i>Ctrl+3</i> (75 %).
	Режим переміщення на аркуші дозволяє переміщати весь нотний текст, однак, цю ж дію можна робити у будь-якому режимі, користуючись правою кнопкою мишки.
	« Планировка страницы ». За допомогою цього режиму компонується партитура на сторінці, визначаються її поля, поля нотних систем тощо.
	« 8va/8vb ». Гра октавою вище/нижче написаного. Інструмент « Луги и линии ».

15	«15ta/15tb». Гра на дві октави вище/нижче написаного. Інструмент «Лиги и линии».
tr	«Трель». Створення трелі. Інструмент «Лиги и линии».
~	«Глиссандо». Створення хвилястої лінії, зазвичай поруч із позначенням трелі. Інструмент «Лиги и линии».
↓↑	«Портаменто». Створення прямої лінії від ноти до ноти. Інструмент «Лиги и линии».
	«Ossia». Альтернативний варіант для виконання.

Навігаційні інструменти

Для переміщення, редагування чи форматування документів у *Finale 2014* передбачено спеціальні інструменти: маніпулятори, масштаб зображення та пересування зображення.

Маніпулятор (білий квадратик) використовується для управління та різних налаштувань у багатьох інструментах нотатора *Finale*. Так, після обрання інструмента «*Нотный стан*» (рис. 2 – кнопка на Панелі інструментів із зображенням скрипкового ключа) у робочому вікні програми у верхньому лівому кутку нотоносця з'явиться білий квадратик (рис. 4), за допомогою якого й здійснюються налаштування.

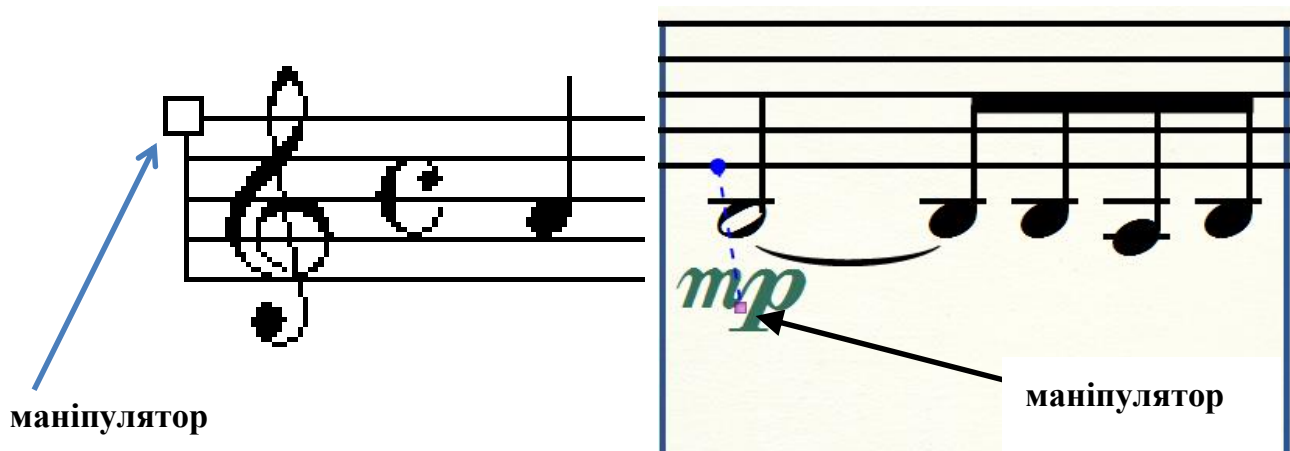

Рис. 4. Вид маніпулятора

Розглянемо докладніше його призначення. Для переміщення будь-якого об'єкта застосовується однаковий алгоритм зокрема, натиснувши ліву клавішу мишки на маніпуляторі та утримуючи її, переміщують об'єкт (стан, такт, ноту, ліги, нюанс тощо). Наприклад, для переміщення певного нюансу необхідно натиснути на Панелі інструментів кнопку «*Нюансы*», далі біля нюансу з'явиться маніпулятор (рис. 4), утримуючи на якому ліву клавішу мишки виконується переміщення об'єкта по сторінці.

Редагування об'єктів також можна здійснювати і за допомогою контекстного меню (права клавіша мишки) маніпулятора. Таке меню містить набір конкретних команд, властивих виділеному елементу. Тому для редагування атрибутів нотоносця, груп, нотного стану, ключів а також для редагування їхніх імен зручніше користуватись контекстним меню відповідних маніпуляторів.

Переміщення курсору

У швидкісному наборі курсор переміщується всередині такту за допомогою клавіш зі стрілками. Коли він знаходиться у крайньому лівому або крайньому правому положенні у такті, то натиснення стрілки відповідно вліво або вправо відкриває попередній/наступний такт. Проте, по тактах можна переміщуватись з будь-якої позиції (долі), а не тільки з крайньої. Для цього використовують клавіші зі стрілками у поєднанні з клавішею *Shif*. Так само можна переходити і між станами однієї системи.

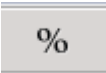
Масштаб

Будьякі сучасні редактори мають функцію «масштаб». Це пов'язано з необхідністю змінювати зображення сторінки на екрані монітора. У *Finale* інструмент для масштабування розміщено на *Панелі інструментів* у вигляді лупи і має назву «*Масштаб отображения*» . Після обрання цього інструменту курсор перетворюється на «лупу» з червоним плюсом всередині.

Для збільшення певної частини екрану, до того місця потрібно підвести «лупу» та натиснути ліву клавішу мишки. За потреби процедуру повторити.

Зменшення масштабу сторінки відбувається аналогічно при натиснутій клавіші *Ctrl* – курсор перетворюється на «лупу» з червоним мінусом всередині «лупи». Також для виклику функції зміни масштабу можна звернутись до меню **Вид** → «*Установить масштаб отображения...*», де окрім традиційних функцій присутні: масштаб по ширині, за розміром вікна, повернення до попереднього масштабу тощо.

При збільшеному масштабі перегляд інших частин тексту неможливий. Для переміщення елементів екрану користуються інструментом «*Подвинуть рукой*», у вигляді розкритої долоні. Обрання цього інструменту перетворює курсор на долоню. Утримуючи будь-якою клавішею маніпулятора, можна переміщуватись з однієї частини збільшеного документа до іншої. Встановлення більш детальних параметрів здійснюється з того самого меню у пункті «*Определить особый масштаб...*».

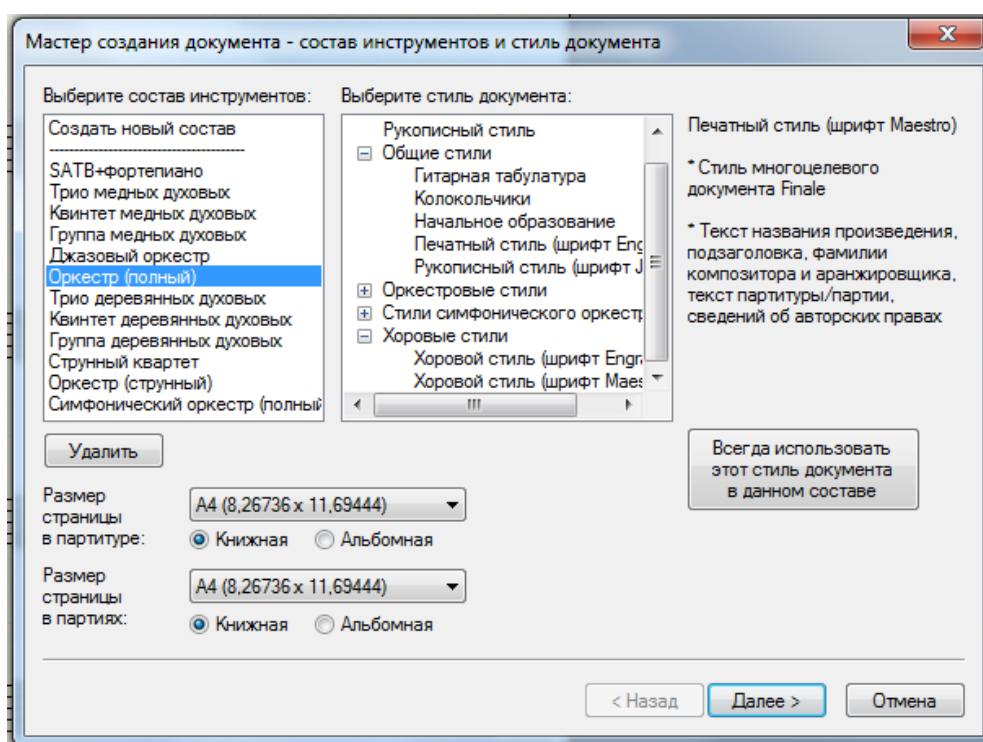
Однак, слід відрізнити зміну масштабу сторінки та системи нотоносця. Інструмент «*Масштаб отображения*» дозволяє наближувати або віддаляти текст. Розмір файлу документа при цьому не змінюється. Залежно від встановлених параметрів документ може мати кілька сторінок і займати різну за величиною частину екрану. Тобто застосування цього інструменту не впливає на кінцевий вигляд нотного тексту при друкуванні. Інструмент «*Изменение размера*» (зображено відсотки) дає змогу збільшувати розмір окремих елементів документа. Для масштабування нотоносця системи, нотної голівки або сторінки, потрібно точно розміщувати курсор мишки на елементі і після натискання лівої клавіші мишки у діалоговому вікні вказати потрібні параметри.

2 СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТІВ У ПРОГРАМІ *FINALE 2014*

Створення нового документа

У *Finale* передбачено створення нового документа кількома способами, зокрема: документ за замовчуванням, за допомогою Майстра створення документа та Документ із шаблону.

Перший спосіб (документ за замовчуванням) найпростіший, однак, створений документ буде одностановим, який у подальшому необхідно налаштувати за допомогою програмних засобів та інструментів. Для створення документа за замовчуванням необхідно вибрати у *Стартовому вікні програми* (рис. 1) у секції *Создать новый файл* кнопку «По умолчанию» або у Рядку меню пункт **Файл** → **Новый** → **Документ по умолчанию**.

Рис. 5. *Майстер створення документа*

Другий спосіб передбачає створення документа за допомогою *Майстра створення документа* (рис. 5). Зазначене діалогове вікно викликається у *Стартовому вікні програми* при натискуванні кнопки «*Мастер создания*» (рис. 1), альтернатива – Рядок меню пункт **Файл** → **Новый** → **Мастер создания документа...** *Ctrl+N*.

Це вікно (рис. 5) дозволяє вибрати склад інструментів, стиль документа, орієнтацію та розмір сторінки. При виділені певного стилю у правій частині вікна відображаються його властивості. Розглянемо детальніше його складові.

У вікні *Майстра створення документа* розташовано дві секції. Секція **«Виберите состав инструментов:»** містить готові склади інструментальних груп. Для створення власного складу інструментів необхідно встановити курсор у пункті **«Создать новый состав»**, який можна буде вибрати у наступній секції, яка розташована поруч. По завершенню – кнопка **«Далее»**.

Секція **«Виберите стиль документа-:»** пропонує стилі нотного тексту, які передбачені у *Finale*, а саме:

- **Печатный стиль** – застосовують для набору музичних творів у традиційному (академічному) стилі. Він містить текстові блоки (заготовки) назви твору, його підзаголовки, прізвище композитора, аранжувальника, партитури чи партії та дані про авторські права.
- **Рукописный стиль** – має ті ж текстові блоки, крім підзаголовку, та нагадує текст, написаний від руки. Його часто застосовують у наборі естрадної музики.
- **Общие стили:**
  - **Начальное обучение** – характеризується великим розміром нот, а восьмі ноти групуються по дві;
  - **Колокольчики** – у цьому стилі пронумеровано кожний такт, а розділи «Нюанси» та «Знаки артикуляції» доповнено опціями для дзвіночків;
  - **Гитарная табулатура** – тут назва твору та ім'я композитора розташовується у верхньому правому куті документа. Розділ «Знаки артикуляції» доповнено опціями для гітари;
  - **Печатный стиль (шрифт Engraver)** – застосовується виключно друкарський шрифт;
- **Оркестровые стили:**
  - **Джазовый оркестр** – характерною ознакою цього стилю є альбомна орієнтація сторінки, у якому також застосовується рукописний шрифт (*Broadway*);

- *Маршевий оркестр* – відмінна ознака цього стилю полягає у форматі розташування партій – вертикальний друк двох сторінок в альбомній орієнтації;
- *Оркестр* – доречно застосовувати для створення великих партитур, як наслідок, має щільний міжстановий інтервал. Нумерація тактів знаходиться під нотним станом;

➤ *Стили симфонических оркестров*

- *Симфонический оркестр (шрифт Engraver);*
- *Симфонический оркестр (шрифт Maestro).*

Вони розрізняються лише шрифтами, які до них застосовано, та доданою функцією (*divisi*) – підголоски.

➤ *Хоровые стили:*

- *Хоровой стиль (шрифт Engraver);*
- *Хоровой стиль (шрифт Maestro).*

Обидва стилі мають додатковий текстовий блок у верхньому лівому куті документа для позначення автора тексту. Динамічні відтінки розташовуються над станом, а міжстановий інтервал збільшено для розміщення вокального тексту. Відрізняються ці стилі лише шрифтами.

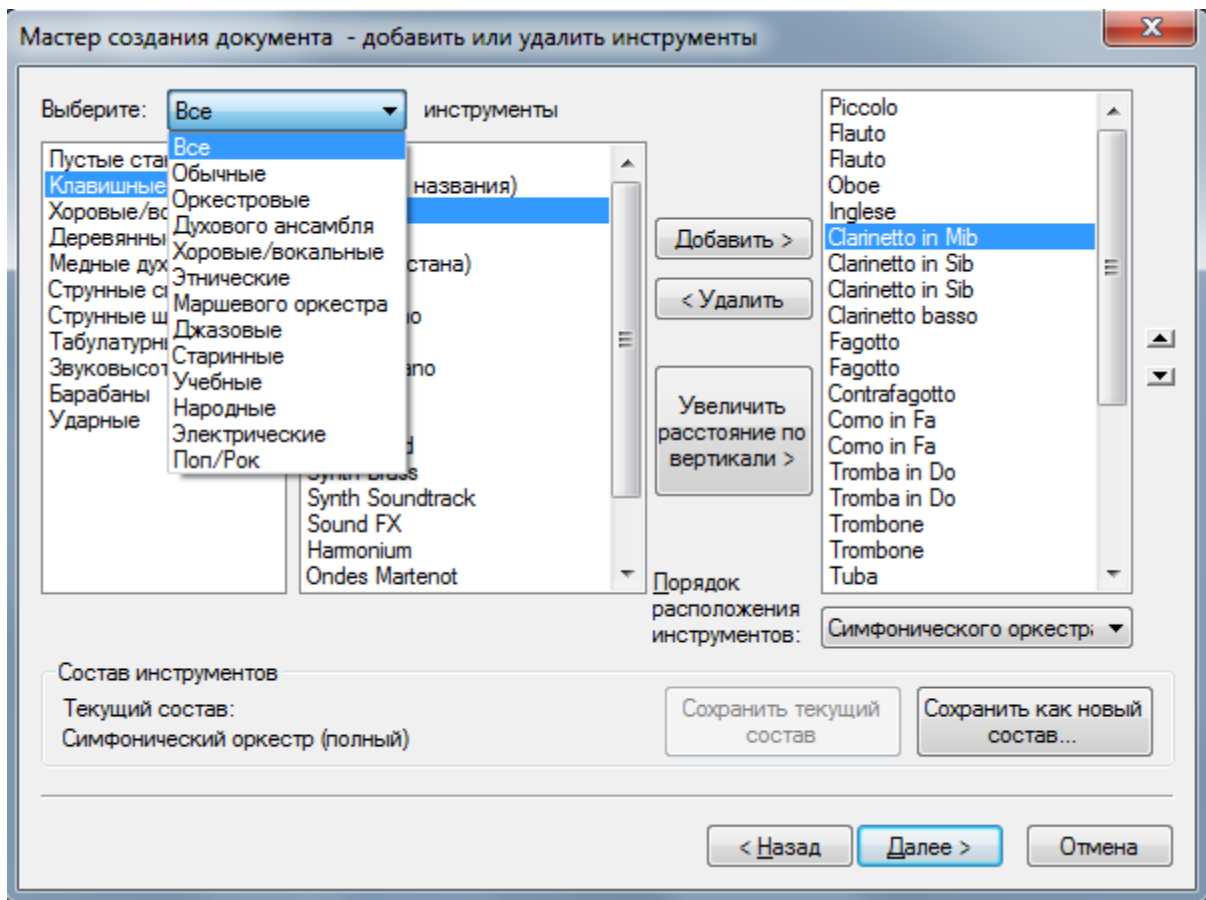
Нижня частина вікна пропонує встановлення параметрів сторінки для партитур і партій. За умовчужанням програма пропонує сталі параметри документа – поширений європейський А4.

Після встановлення параметрів необхідно натиснути кнопку «*Далее*» – відкриється наступна сторінка вікна *Майстра створення документа* «*Добавить или удалить инструменты*» (рис. 6). Тут користувач може відредагувати обраний склад (додати або видалити інструменти, змінити їх розташування, збільшити чи зменшити вертикальну відстань) або створити нову групу музичних інструментів.

Введені зміни можна зберегти як в існуючому у *Finale* складі інструментів, для чого на першій сторінці натискають кнопку «*Сохранить текущий состав*», так і для нового інструментального складу, надавши йому назву за допомогою кнопки «*Сохранить как новый состав*». Під цим ім'ям новий

склад музичних інструментів буде відображено на першій сторінці вікна *Майстра створення документа* у списку секції «**Выберите состав инструментов:**».

Рис. 6. Додавання або видалення інструментів

У полі списку «**Выберите:.....инструменты:**» (рис. 6) інструменти групуються за видами: *Все, Обычные, Оркестровые, Этнические, Народные*, та інші.

У кінцевому списку інструментів (крайня права секція) можна змінювати порядок їх розташування за допомогою маленьких кнопок зі стрілками, розташованих праворуч від списку. Здійснюється це шляхом виділення інструменту, який переміщується кнопкою зі стрілкою на потрібне місце.

Після встановлення параметрів та натиснення кнопки «*Далее*» – відкриється наступна сторінка вікна *Майстра створення документа* – «*Информация*». У цьому вікні вводяться дані: назва твору, ім'я композитора, аранжувальника, поета та авторські права.

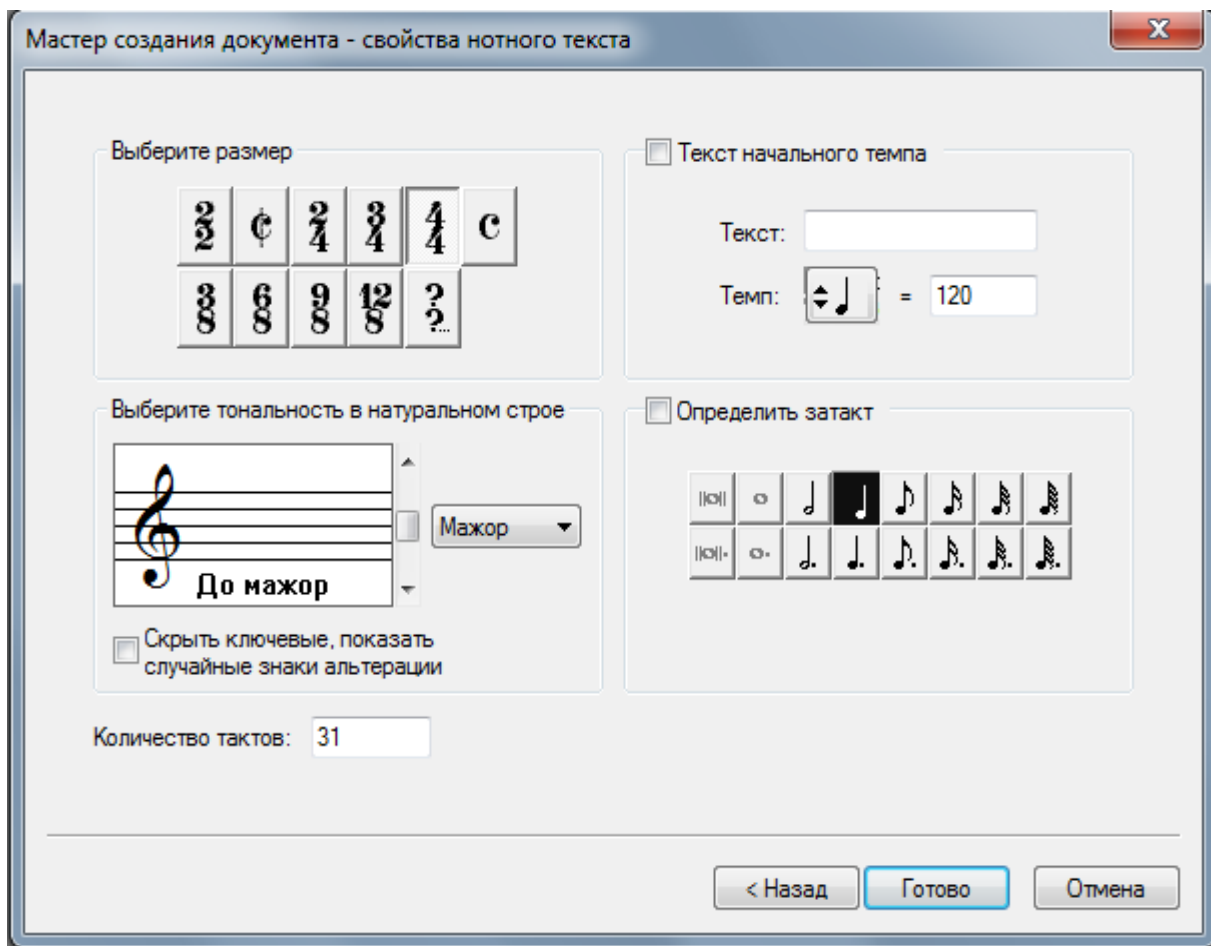

Рис. 7. Властивості нотного тексту

В останньому вікні *Майстра створення документа* – «*свойства нотного текста*» (рис. 7) встановлюються розмір, тональність, темп і кількість тактів та затакт (за необхідності).

Встановлення розміру здійснюється за допомогою секції «*Выберите размер*» шляхом натиснення відповідної кнопки. Вибрати складний або рідкісний розмір дозволяє кнопка .

У секції «*Выберите тональность в натуральном строе*» за допомогою бігунка, рухами вниз (бемольні тональності) та вгору (дієзні тональності), вибирається основна тональність твору. Кнопка зі списком «*Мажор*» (рис. 8) встановлює лад. Окрім традиційних ладів (мажор/мінор), до цього списку додано опцію «*Без знаков*». Музичні твори без ключових знаків, як правило, зустрічаються в сучасній нотації.

Нижче вказується кількість тактів у творі. Ця опція не є обов'язковою, оскільки додавати та видаляти такти можна й у процесі введення твору.

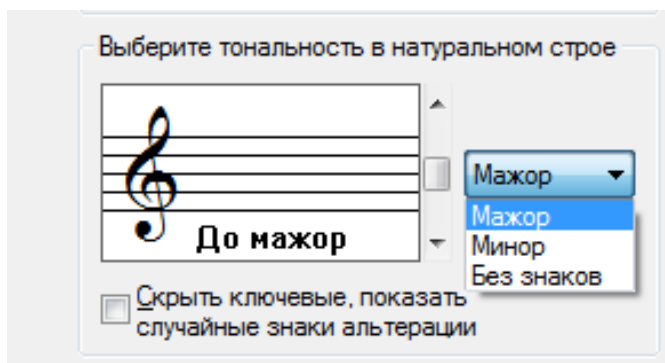

Рис. 8. Встановлення ладу

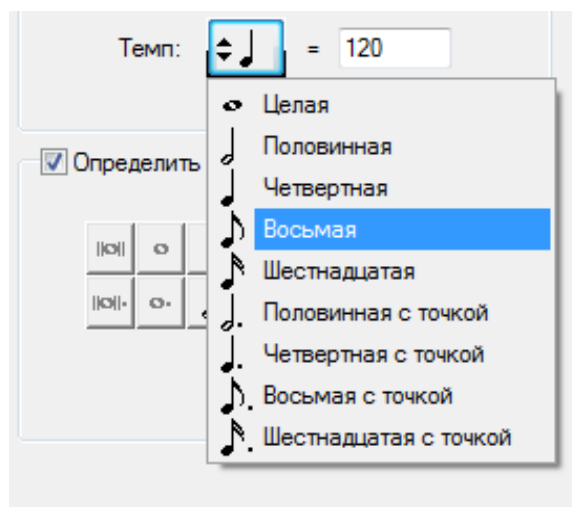

Рис. 9. Встановлення темпу

У правій частині вікна можна ввести текстову вказівку початкового темпу документа та встановити швидкість відтворення нотного тексту вказавши метрономне позначення темпу (рис. 9), а також встановити затакт. По завершенню налаштувань натискається кнопка «Готово:».

Способи введення нотного тексту

Створення ще одного нового документа у програмі здійснюється за допомогою діалогового вікна «*Стартовое окно*» *Ctrl+Shift+N* (див. рис. 1) або за допомогою меню **Файл** → **Новый** → та вибору потрібного пункту. Ця процедура розглядається у параграфі «*Створення нового документа*» на стор. 15.

Набирати нотний текст у програмі *Finale* можна трьома способами:

- **Простой ввод**
- **Гиперскрайб**
- **Скоростной ввод**

«**Простой ввод**» інтуїтивно зрозумілий, проте не найшвидший спосіб нотації, що полягає у виборі графем (знаків) на *Панелі інструментів* та розташуванні на нотоносці.

«**Гиперскрайб**» – інструмент, що дозволяє вводити ноти у реальному часі з MIDI-клавіатури. При обранні цього режиму потрібно позначити

пункт (*Использовать MIDI-устройство для ввода*) в меню «Скоростной ввод». Для введення ноти натискають відповідну клавішу (або клавіші) на MIDI-клавіатурі і, утримуючи їх, іншою рукою натискають на клавіатурі комп'ютера одну із клавіш від 1 до 8, для встановлення необхідної тривалості. Здебільшого цей спосіб найбільш продуктивний та зручний.

«Скоростной ввод». Якщо MIDI – клавіатури немає, текст вводиться з комп'ютерної клавіатури. Для цього потрібно на *Панелі інструментів* натиснути кнопку «Скоростной ввод» (рис. 10).

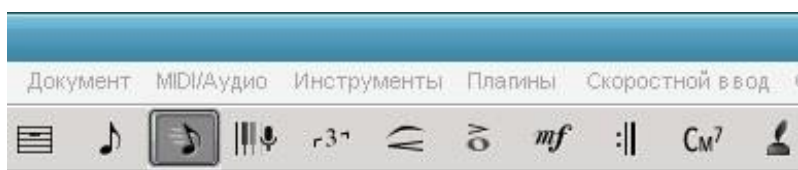

Рис. 10. Швидкісний режим.

Далі потрібно вказати мишкою в такті місце для введення нотного тексту (такт має вигляд нотоносця, (такт має вигляд нотоносця,

на якому у рамці (каретка) є вертикальний та горизонтальний курсор (рис. 11)). Перехрестя тонкої довгої вертикальної та короткої горизонтальної ліній (курсорів) у рамці вказує місце введення нот. Вертикальний курсор приблизно вказує ритмічне місце в такті, де буде введена наступна нота або пауза. Горизонтальний курсор позначає висотну позицію ноти. Ноти безпосередньо вводяться за допомогою «гарячих» клавіш або за допомогою клавіш управління курсором.

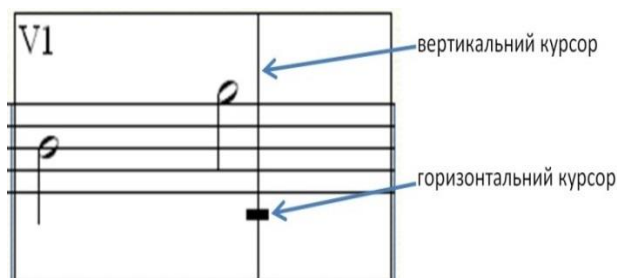

Рис. 11. Курсор у режимі Швидкісного вводу

Принцип введення нотного тексту такий: чим більше число, тим більша тривалість ноти. Вісімка означає бревес⁴, сім — цілу ноту, шість — половинну, п'ять — четвертну, чотири — восьму, три — шістнадцяту, два — тридцять-другу і один — шістдесят четверту ноту.

Варто зазначити, що введення ноти відбувається у момент натиснення на

⁴ Система нотного запису, яка застосовувалася близько 1250-1600 рр., для запису поліфонічної та монодійної музики (лонга, бревес, семибревес тощо).

клавішу з цифрою. При цьому на екрані з'явиться нота, відповідна вертикальному положенню курсору. А для введення паузи необхідно ввести будь-яку ноту відповідної тривалості та натиснути на клавішу *Backspace*. Курсор переміщується вертикально за допомогою клавіш управління курсором.

Для введення ноти з крапкою вводиться спочатку основна її тривалість (без крапки), а потім натискується клавіша “крапка”. Кожне наступне натиснення клавіші “крапка” додає крапку до наявної тривалості. Таким чином, за допомогою кількох натиснень можна отримати тривалість ноти з двома, трьома та більше крапками.

Оформлення затакту

Затакт можна створювати як на початковому етапі, так і в існуючих документах. Для створення затакту підчас налаштувань нового документа необхідно скористатись останнім діалоговим вікном *Майстра створення документа* (рис. 7) та встановити галочку «*Визначити затакт*». Далі у переліку тривалостей вибрати потрібну.

Якщо музичний твір набраний, потрібно вставити такт на початку твору, та із рядка меню *Документ* вибрати пункт *Затакт...* після чого, в однойменному діалоговому вікні, користуючись іконками тривалостей, встановити мишкою необхідну тривалість затакту. Для запобігання помилкового визначення тривалостей затакту, доступними є ті тривалості, які можуть бути задіяні у даному розмірі.

Групування дрібних нот

Якщо в меню «*Скоростний ввід*» не позначена вказівка «*Перевіряти зв'язки*», то всі дрібні ноти (восьмі й дрібніші) при введенні не групуються, а якщо позначена, то відбувається автоматичне групування дрібних нот відповідно до музичного розміру. Для групування дрібних нот вручну потрібно скористатися клавішею */* (слеш) або клавішею *B*. Для розгрупування двох нот слід натиснути ті ж клавіші */* або *B*, встановивши заздалегідь курсор на другій ноті.

Традиційно дрібні ноти групуються під нахилом. У разі потреби можна відмінити нахил ребра, попередньо поставивши курсор на першій ноті з групи та натиснувши клавішу ** (зворотний слеш).

Зміна напрямку штилю

За умовчанням кожна нота, або група нот, знаходиться в режимі автоматичного визначення напрямку штилю, який дозволяє програмі змінювати його самостійно в залежності від ситуації. Натиснення клавіші *L* змінює напрям штилю. Якщо ж користувач застосував клавішу *L*, то функція автоматичного визначення напрямку штилю стає “замороженою”, програма не може самостійно його змінювати. У цьому випадку зміни вносить тільки користувач (за допомогою клавіші *L*). Повернення програмі контролю встановлення напрямку штилю ноти (групи) задається комбінацією клавіш *Ctrl + L*.

Альтерація введеної ноти

Для альтерації введеної ноти, використовують клавіші «+» і «-». Кожне натиснення на «+» підвищує ноту на півтон, а натиснення на «-» знижує. Цей спосіб доречно використовувати для введення дубль-дієзів, дубль-бемолів, а також для різних маловживаних знаків (трипл-дієзів тощо). Програма автоматично перевіряє відповідність введених нот і знаків альтерації. Тому, коли альтерована одна нота в такті, то у наступної ноти тієї ж висоти автоматично з'явиться відміна знаку альтерації. Наприклад, після зміни ноти “до” на “до-дієз” у наступної ноти “до”, тієї ж октави, з'являється бекар. Для альтерації одразу всіх нот однієї висоти необхідно натиснути комбінацію клавіш *Ctrl + Shift «+»* або *Ctrl + Shift «-»*.

“Необов'язковий” знак альтерації

У деяких випадках виникає необхідність поставити перед нотою “необов'язковий” знак альтерації. Наприклад, якщо попередній такт закінчується нотою “до-дієз”, а наступний починається з “до”, то для виконавця, як нагадування, перед «до» в наступному такті бажано поставити бекар. Для цього необхідно, встановивши курсор на потрібну ноту, натиснути клавішу «*» (зірочка). Повторне натискання зніме з ноти знак альтерації. Також можна “необов'язковий” знак альтерації взяти в дужки, натиснувши клавішу *P*.

Енгармонічна заміна введеної ноти

Загальновідомо, що кожна основна та похідна ступінь може бути позначена трьома різними способами (окрім соль-дієз та ля-бемоль). Наприклад: «до», «ре-дубль бемоль», «сі-дієз». У процесі набору, часом виникає необхідність енгармонічної заміни нот. Наприклад, введеної ноту “до-дієз” програма позначила як “ре-бемоль”. У цьому випадку необхідно натиснути на клавішу 9. Нота, на якій знаходиться курсор, заміниться на свій енгармонічний еквівалент. Якщо ж вертикальний курсор встановлений на акорді, а горизонтальний не вказує на жодну ноту акорду, то при кожному натисненні на клавішу «9» програма пропонуватиме довільні варіанти енгармонічної заміни всього акорду.

Лігування нот

З курсу теорії музики відомо, що ліга вживається у кількох значеннях:

1. Подовження звуків при об'єднанні сусідніх нот однієї висоти.
2. Зв'язне виконання груп звуків.
3. У вокальних творах — з'єднання звуків, що виконуються на один склад тексту.
4. У струнно-смичкових інструментів – це кількість нот на один смичок.

У висвітлених другому, третьому та четвертому варіантах ліга означає штрих і встановлюється за допомогою інструмента «*Ліги і лінії*».

Щодо першого – це подовження звуків і вводиться шляхом натиснення клавіші «=» (знак «дорівнює»), тобто об'єднує лігою поточну ноту з наступною. Коли ж знак “дорівнює” натиснути на акорді, то подальші дії визначаються положенням курсору на вертикалі. Якщо він вказує на певну ноту в акорді, то лігується тільки ця нота. Весь акорд лігується у випадку, коли курсор знаходиться над або під акордом.

Для заліговування поточної ноти з попередньою, застосовують комбінацію клавіш *Shift + T*.

Введення форшлагу

Для введення форшлагу, треба спочатку ввести тривалість, а потім натиснути клавішу « ; » (крапка з комою у *Швидкісному режимі*). При повторному натисканні цієї клавіші форшлаг перекреслюється, при третьому – нота набуває первинного вигляду.

Якщо форшлаг складається з кількох нот, то клавішу « ; » потрібно по черзі натиснути на кожній з них.

Альтернативний спосіб введення форшлагу за допомогою комбінації клавіш *Shift + G* – змінить ноту на форшлаг, перекреслений форшлаг та при третьому натисканні форшлаг стане звичайної нотою.

Якщо всі форшлаг у партитурі мають бути перекреслені, то в *меню Документ* вибрати пункт *Настройки документа...*, у лівій частині вікна вибрати категорію *Форшлаг*, у правій – встановити «*Использовать только перечеркнутый форшлаг*».

Введення тріолі

Для введення тріолі, або інших ритмічних груп, користуються клавішею *Ctrl* у поєднанні з відповідною цифрою. Наприклад, щоб ввести тріоль замість двох восьмих, безпосередньо перед введенням першої ноти тріолі необхідно натиснути *Ctrl + 3*. При цьому в правому верхньому кутку віконця введення з'явиться цифра 3, яка означатиме, що програма готова до введення тріолі.

У такий спосіб можливе введення нот у наступних співвідношеннях: 2:3 (дві тривалості на місці трьох), 3:2, 4:3, 5:4, 6:4, 7:4, 8:6. Для визначення складнішого співвідношення у режимі *Швидкісного введення* слід натиснути *Ctrl + 1*, а у режимі *Простого введення* на Панелі інструментів – кнопку «*Триолеобразные фигуры*» та вказати курсором на необхідній попередньо набраній нотній групі. Зазначені дії зумовлять відкриття вікна «*Определение триолеобразной фигуры*».

Оформлення реприз

Знак повторення – реприза, застосовується при повторенні всього або будь-якої частини твору. Класична організація повтору може відбуватися за

наявності у нотах чотирьох елементів: прямої та зворотної репризи, першої та другої вольт.

Літерами x , y , $v1$ та $v2$ на рис. 12 позначені такти, де повинні розташовуватися знаки прямої та зворотної реприз і першої та другої вольт відповідно.

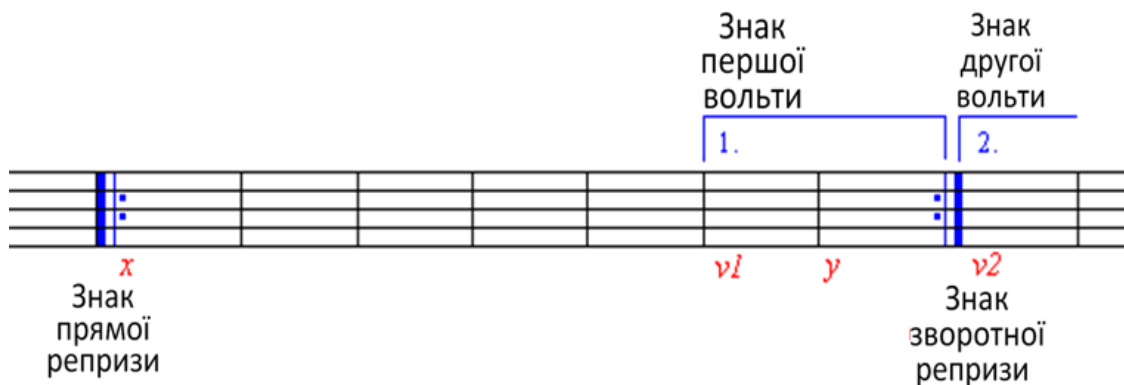

Рис. 12. Види вольт та реприз

Вставлення необхідних елементів здійснюється за допомогою інструмента **Реприза**. Після вибору потрібного такту з'явиться діалогове вікно (рис. 13), в якому можна вибрати відповідний знак із чотирьох запропонованих позначень: перше позначення – знак прямої репризи; друге – знак зворотної репризи; третє позначення – знак репризи, поєднаний з вольтою, передбачено для тих випадків, коли потрібно закінчити першу вольту, яка розпочалася на попередній системі; і четверте – знак вольти.

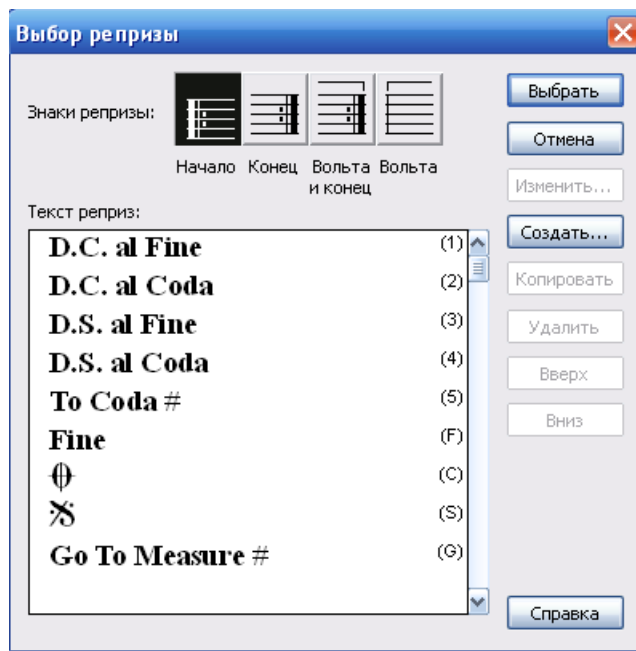

Рис. 13. Вікно вибору реприз

Проаналізуємо знаки, які відображують повторення у тексто-

вому вигляді. До них належать Ліхтарі $\Rightarrow$ та Сень $\%0$, яким властиві два блоки параметрів: один загальний для всіх позначень конкретного типу, а інший – окремий для кожного місця, де це позначення з'являється в партитурі.

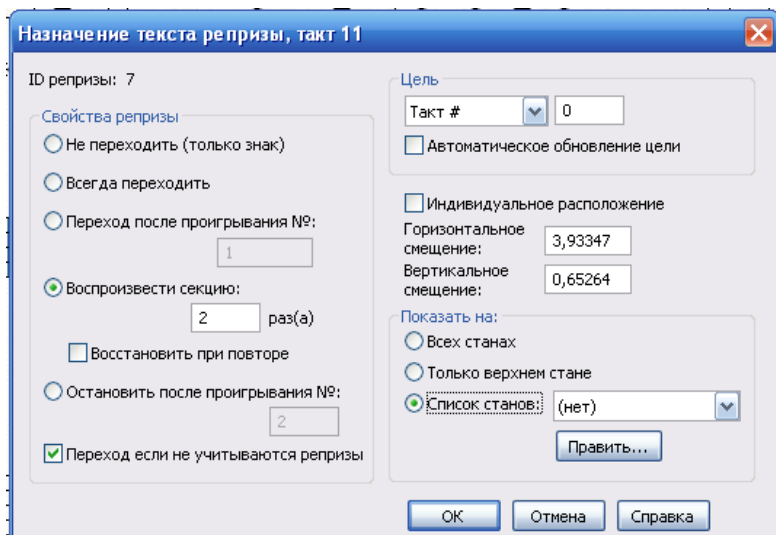

Рис. 14. Призначення тексту репризи

Выбор репризы (рис. 13) вибирається потрібний знак.

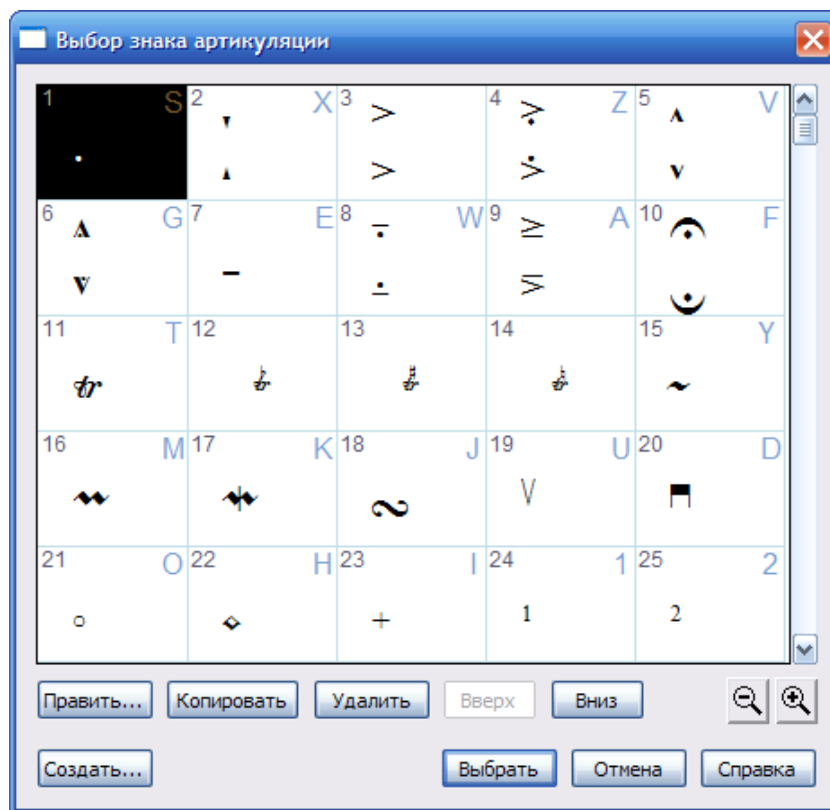
Відкриється діалогове вікно «**Назначение текста репризы**» (рис. 14), у якому встановлюються параметри знака. Після натискання клавіші **OK** з'явиться ліхтар, поруч відобразиться його маніпулятор. Для редагування необхідно двічі натиснути на маніпулятор (або, вибрати **Назначение текста репризы** у контекстному меню) – з'явиться діалогове вікно з параметрами знака у необхідному такті. Альтернативний вибір роботи з репризами можна здійснити за допомогою контекстного меню у такті.

Артикуляційні позначення

До артикуляційних позначень належать: стаккато, акценти, фермати тощо. Позначення артикуляцій закріплюються за нотами. Їх встановлення здійснюється за допомогою інструмента «**Знаки артикуляції**». Після вибору цього режиму необхідно підвести курсор до голівки ноти (акорду) та здійснити натиск лівою клавішею мишки, після чого з'явиться діалогове вікно «**Выбор знака артикуляції**» (рис. 15). Вибравши необхідний символ, натиснути кнопку «**Выбрать**». Символ відтвориться в партитурі біля тієї ноти, до якої він був виставлений та переміщуватиметься в тексті разом з нею.

Його графічне місце розташування можна змінити за допомогою маніпулятора.

Альтернативний спосіб введення знака артикуляції для ноти, крім використання кнопки «**Вибрати**», здійснюється подвійним кліком лівої клавiшi мишки по знаку у вікні вибору.

Рис. 15. Вибір знака артикуляції

У цьому вікні за допомогою кнопок управління можна виконувати такі операції:

- Править...** – редагувати знак у вікні дизайнера знаків артикуляції;
- Копировать** – зробити копію знака;
- Удалить** – видалити знак;
- Вверх і Вниз** – перемістити виділений знак вгору або вниз у вікні вибору;
- Создать...** – створити новий знак у вікні дизайнера знаків артикуляції;
- Вибрати** – вставити виділений у вікні вибору знак артикуляції для вибраної ноти;
- Отмена** – скасувати введення та закрити вікно *Вибір знака артикуляції*
- Справка** – on-line звернення до довідкового web-ресурсу виробника продукту.

У нижньому лівому куті діалогового вікна розташовані кнопки масштабу , які збільшують або зменшують щільність розташування знаків артикуляції у

вікні вибору. Розмір цього вікна також можна змінювати шляхом встановлення курсору на будь-якому його крі або куті.

Позначення артикуляції також можна вводити за допомогою гарячих клавіш. Вони відображаються у верхньому правому куті кожної комірки вікна вибору (рис. 15).

Для введення знака необхідно підвести курсор мишки до ноти, натиснути призначену клавішу і клацнути мишкою по ноті. Наприклад, для встановлення *фермати* необхідно утримуючи на клавіатурі (в англійській розкладці) літеру *F*, натиснути ліву клавішу мишки на потрібній ноті. Після одночасного відпускання клавіш над нотою (під нотою) з'явиться знак фермати .

Можна призначати нові та змінювати існуючі «гарячі клавіші» для знаків, які часто використовуються. Для цього необхідно, утримуючи *Shif*», натиснути попередньо заплановану клавішу з літерою або цифрою (в англійській розкладці). Далі, у вікні вибору знаків артикуляції, здійснити подвійний клік лівої клавіші мишки на знаку, якому призначається нова клавіша. Після цього у вікні вибору, призначена клавіша з'явиться у верхньому правому куті.

Процедура призначення клавіш аналогічна і для інших інструментів. Тому варто звернути увагу на те, що одна й та ж клавіша може використовуватися в режимі артикуляції для введення позначення артикуляції, а в режимах нотного та партитурного позначення для введення текстових чи графічних вказівок залежно від вибору режиму.

Зазначимо, деякі позначення артикуляції мають два маніпулятори. Наприклад, знак арпеджіо може “розтягуватися” вертикально або горизонтально.

Розміщення ліг

Для розміщення ліг, динамічних “вилок” *crescendo* і *decrescendo*, а також інших графічних позначень, розмір яких не є сталою величиною, а залежить від конкретного випадку, для цього й передбачений режим «*Лиги и линии*» (рис. 16).

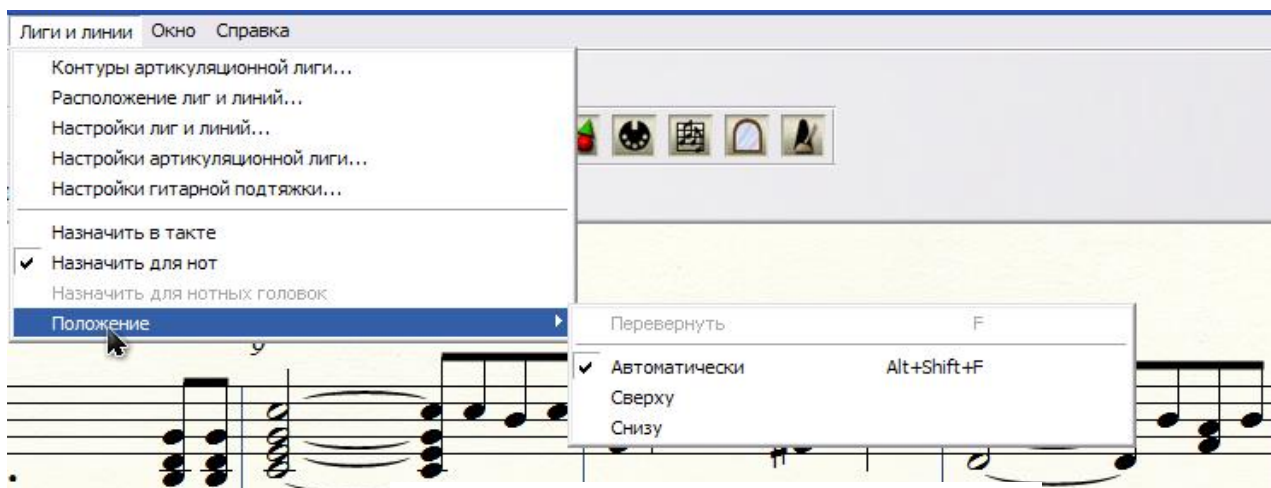

Рис. 16. Вибір розстановки ліг

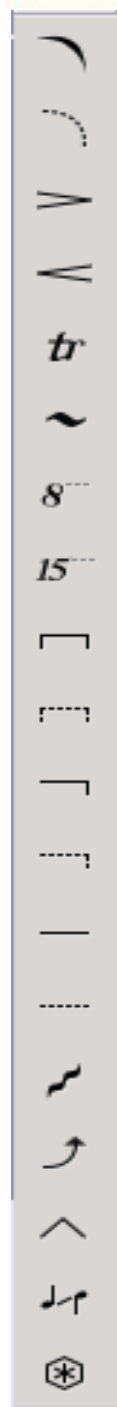

Рис. 17.

У цьому режимі відкривається додаткова *Панель інструментів* із різноманітними формами (рис. 17). Всі піктограми цієї панелі інструментів чудово ілюструють своє призначення: ліга, пунктирна ліга, вилка *diminuendo*, вилка *crescendo*, трель та інші. Для розміщення у партитурі будь-якого з цих елементів, необхідно вибрати відповідну піктограму, двічі натиснути курсором мишки в місці, початкового розташування елемента даної панелі та, утримуючи кнопку мишки (після подвійного кліку), перемістити курсор до місця закінчення позначення; після цього кнопку можна відпустити. Після введення об'єкт залишається виділеним маніпуляторами (рис. 18), це означає, що об'єкт за потреби відразу можна редагувати, змінюючи висоту та довжину, а також переміщувати. Перебуваючи у режимі «*Лиги и линии*», програма може самостійно та більш точно намалювати ліги, або пунктирні ліги між нотами, якщо позначити пункт «*Назначить для нот*» (рис. 16) у меню *Лиги и линии*. Для цього необхідно двічі натиснути першу ноту, провести до кінцевої та відпустити кнопку мишки. Програма автоматично визначить необхідні координати початку та кінця ліги.

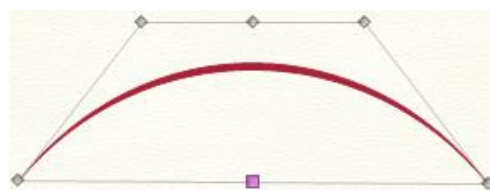

Рис. 18. Маніпулятори

Для зміни орієнтації звичайної або пунктирної ліг, потрібно

активувати інструмент *Ліги і лінії*, виділити необхідну та натиснути комбінацію клавіш – *Ctrl+F*. Ліга «обернеться» у зворотному напрямку (вниз чи ввверх). Такого ж результату можна досягти, якщо вибрати у Рядку меню → *Ліги і лінії* → *Положение* → *Сверху або Снизу* (рис. 16). За допомогою інших пунктів меню «*Ліги і лінії*» можна точніше налаштувати їхні параметри: кривину ліги, товщину ліній, тощо.

Створення багатоголосих творів

У програмі існує можливість розташування самостійних голосів на одному нотоносці. Для цього використовуються спеціальні кнопки у головному вікні програми (рис. 19), які позначають нотні шари (*Слой*). Нотний текст у програмі *Finale* може складатися з чотирьох незалежних шарів, які немовби накладаються один на одного. Враховуючи те, що кожен шар може містити два незалежних голоси, з'являється можливість використання до восьми незалежних ритмічних ліній на одному нотоносці.

Рис. 19. Кнопки перемикання між шарами голосів

Вибір поточного шару здійснюється за допомогою пронумерованих квадратиків, які знаходяться в лівому нижньому кутку основного вікна програми. Вони пронумеровані цифрами від 1 до 4, і відповідають чотирьом незалежним шарам. У режимі *Швидкісного введення* можна вводити поточний голосовий шар за допомогою клавіш *Shift+Alt+(1-4)* або за допомогою меню *Вид* командою → «*Выбрать слой*» (рис. 20).

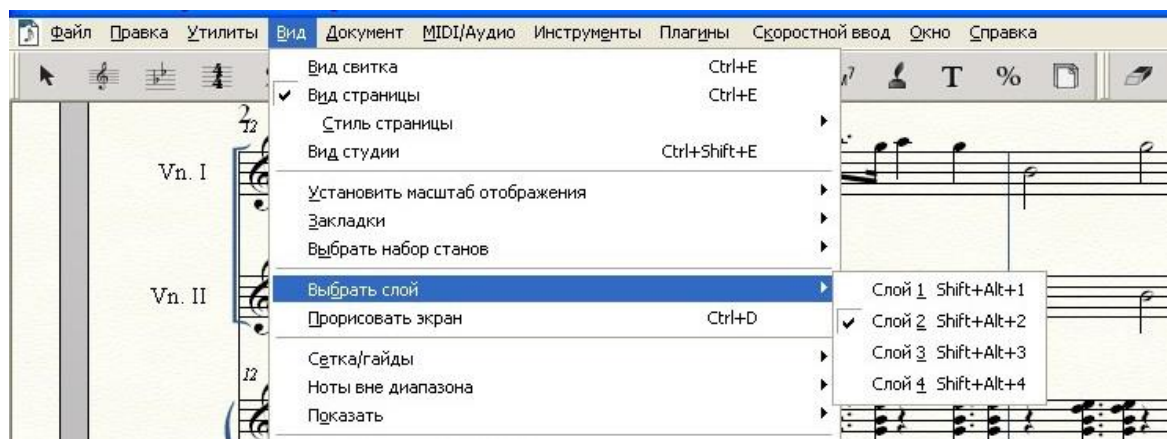

Рис. 20. Вибір голосового шару

Підголоски

Доволі часто виникає необхідність набрати на одному нотному стані два голоси, але другий голос зустрічається лише епізодично. У такому випадку його зручніше набрати у вигляді підголоска, щоб у нотному тексті не з'являлося зайвих пауз. На рисунку 21 проілюстровано такт, який містить тільки дві ноти у другому голосі. У такому випадку доцільно набрати другий голос у підголоску.

Рис. 21. Підголосок у голосовому шарі

Для перемикання між основним голосом і підголоском у режимі *Швидкісного введення* необхідно скористатися клавішею «'» (апостроф). У верхній частині каретки (рис. 22) відображається покажчик активного шару, який позначається латинською літерою V, цифра біля якого відповідає номеру активного підголоска.

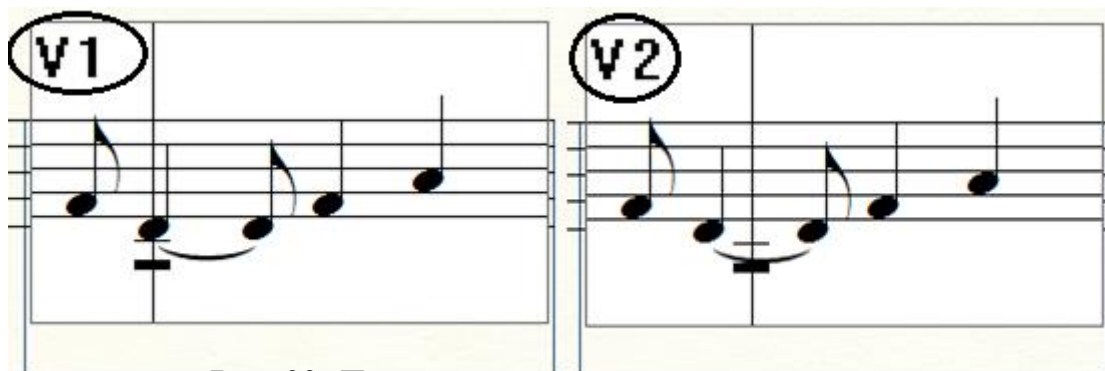

Рис. 22. Покажчики активного голосового шару

На рисунку 22 проілюстровано покажчики підголосків, які обведені колом. У лівій частині активний перший підголосок (V1), у правій – другий (V2).

Нагадуємо про відмінність підголоска від голосового шару. Кожен голосовий шар (у *Finale* їх чотири) може містити підголосок, у якому майже незалежно можна вводити нотний текст. Таким чином один шар має два підголоски. Загалом, чотири голосових шари максимально можуть містити вісім підголосків.

Поліметрія

Нагадуємо, що у музиці одночасне поєднання 2-х або 3-х метрів, в яких не збігаються метричні акценти в різних голосах – називають поліметриєю

(рис. 23). Вибравши інструмент *Нотний стан* , необхідно здійснити подвійний клік лівою клавішею мишки на такті того стану, в якому необхідно встановити інший розмір. Наслідком цього буде поява діалогового вікна *Властивості стану* (рис. 35) на стор. 48.

У нижній частині вікна у розділі «*Независимые элементы*» активізується пункт «*Размер*» та натискатися кнопка *Ok*. Після цього, за допомогою інструмента «*Размер*» викликається одніменно діалогове вікно (рис. 40 стор. 54), в якому встановлюється потрібний розмір. Робота з цим діалоговим вікном розглядається у параграфі *Зміна музичного розміру* на сторінці 53.

Рис. 23. Поліметрія

Тремоло

У музичній нотації тремоло позначається короткими косими ребрами, що перетинають штиль ноти. Тремоло може здійснюватись як на одній ноті, так і між нотами (рис 24, 25).

Рис. 24. Нотація тремоло для однієї ноти

Рис.25. Нотація тремоло для різних нот

Для введення тремоло між нотами необхідно виділити ноти або за потреби весь такт, і у Рядку меню вибрати **Плагины** → **Инструменты** → **Тобиаса Гизена** → **Легкое тремоло**. У діалоговому вікні «Легкое тремоло» (рис. 26) у пункті «Количество вязок:» ввести цифру, яка буде означати

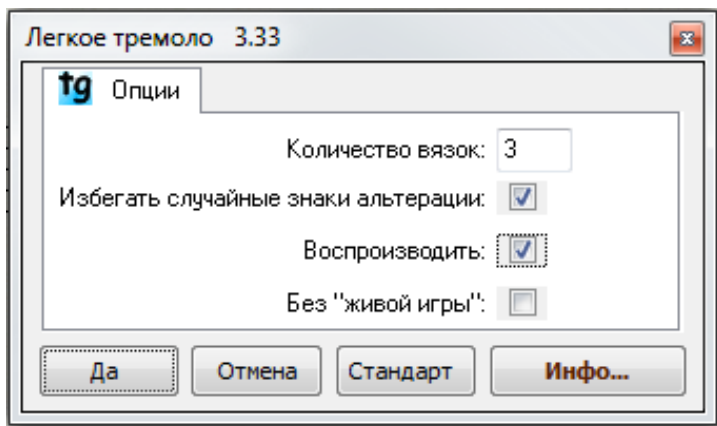

Рис.26. Діалогове вікно «Легке тремоло»

кількість ребер у тремоло (зазвичай це 2 або 3). Кількість ребер тремоло визначається темпом, зокрема: у швидкому – встановлюють одне ребро, у жвавому – два, у помірному – три, у повільному – чотири.

Пункт «Воспроизводить:» дозволить озвучувати тремоло

підчас програвання (це тремоло буде автоматично виписано прихованими нотами у четвертому шарі). Робота у шарах голосів розглядається у параграфі *Створення багатоголосих творів на стор. 31*. Інколи тремоло нотується у розгорнутому виді але зазвичай відображається у скороченому. По завершенню треба натиснути кнопку «Да», для повернення налаштувань за умовчанням необхідно вибрати кнопку «Стандарт».

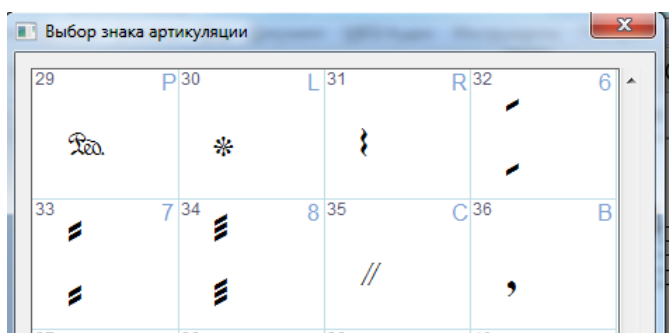

Рис. 27. Вибір тремоло для однієї

Рис. 28. Види тремоло на одній ноті

Подальше редагування графічного зображення тремоло (підняти ребро, збільшити довжину) можливе за допомогою Рядка меню → **Инструменты** → **Расширенные инструменты** → **Специальные инструменты** → «Угол вязки» або «Продолжение вязки». Після активації зазначених інструментів необхідно натиснути ліву клавішу мишки у середині такту, що зумовить появу двох

маніпуляторів по обидві сторони ребра. Встановивши курсор маніпулятора на одному з них, необхідно протягнути утримуючи ліву клавішу.

Позначення тремоло на одній ноті (рис. 28) здійснюється за допомогою інструмента «*Знаки артикуляції*» (рис. 27), використовуючи елементи стандартної бібліотеки *Finale 2014* з 32 по 34.

Копіювання елементів музики і підтекстовки

Копіювання за допомогою клавіш *Ctrl+C* (взяти до буферу) і *Ctrl+I* (вставити з буфера) не завжди буває зручним. Тому розробники *Finale* передбачили можливість копіювання не тільки окремих тактів та їхніх частин, а й окремих нот, нюансів, ліг і навіть окремих фрагментів підтекстовки. Такі засоби є зручними для фрагментів музичного набору, які повторюються.

Для копіювання одного або кількох тактів потрібно:

1. на Головній панелі інструментів натиснути кнопку «*Вибір*» ;
2. виділити потрібні такти;
3. встановити курсор на виділеному об'єкті та, утримуючи ліву клавішу мишки, протягнути пунктирний абрис (виділений об'єкт) до необхідного місця на сторінці партитури;
4. за допомогою вікна *Редагування фільтра копіювання*, яке викликається комбінацією клавіш *Ctrl+Shift+ ліва клав. мишки* на виділеному діапазоні, можна вказати значення, які необхідно перенести разом із нотним текстом, що копіюється.

Функція Ossia (альтернативний варіант виконання)

Ossia відображає альтернативний варіант виконання певної частини твору, призначеного для полегшення виконання основного тексту або розшифрування (пояснення) знаків скороченого письма. Зазвичай *Ossia* має зменшений за розміром нотоносець, і розташовується над або під нотоносцем, рідше у вигляді виноски в нижній частині сторінки. На рисунку 29 наведено приклад застосування *Ossia* в прелюдії IX (мі мажор) із *Добре темперованого клавіру* Й. С. Баха за редакцією Б. Муджелліні.

PRELUDIO IX

Allegretto piacevole ($\text{♩} = 88$)

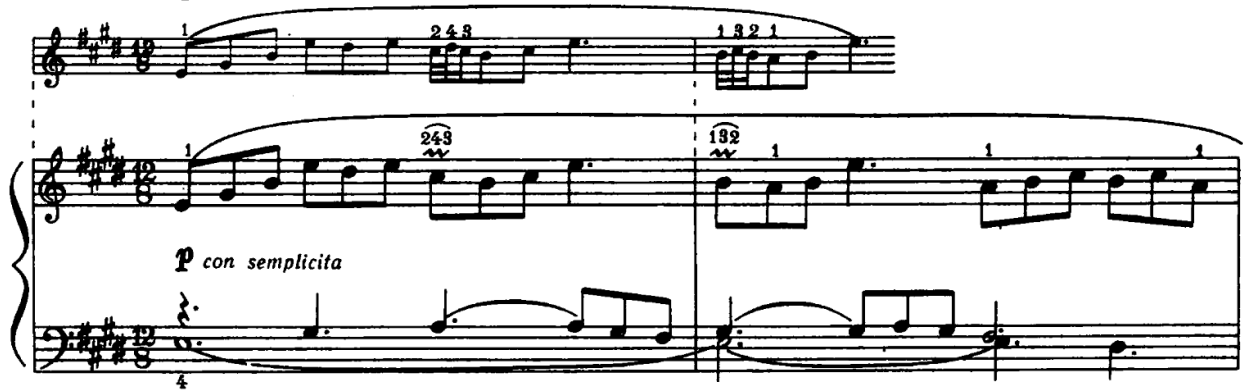

Рис. 29. Застосування Ossia

Існує кілька способів створення Ossia у програмі *Finale*.

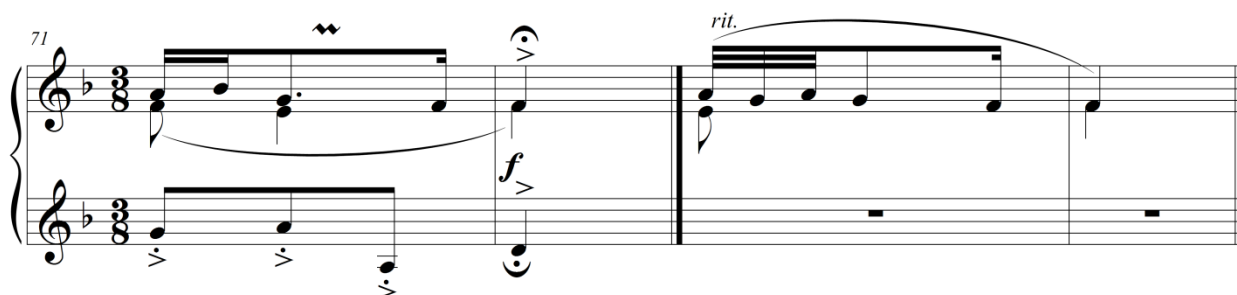

Рис. 30. Й Бах ДТК I-том Фуга Фа мажор

Перший спосіб. Основною його умовою є насамперед набір твору, а потім створення варіанту виконання (Ossia). Розглянемо поетапну побудову Ossia на прикладі фуґи Й. Баха фа мажор (рис. 30).

1. У кінці набраного твору необхідно додати пусті такти. Кількість додаткових тактів повинна відповідати кількості тактів Ossia. Ми розглядаємо Ossia передостаннього такту фуґи (розшифровка мордента), тому додамо тільки два такти як показано на прикладі. *Роз'яснюємо!* Фуґа має всього 72 такти для зручності підрахунку тактів, на рисунку проілюстровано останній рядок твору, який розпочинається з 65 такту (цифра відображена на початку системи між станами). Ми розглядаємо та будемо зображати тільки 71 та 72 такти до яких необхідно додати два порожніх такти. Таким чином, всього має бути 74 такти.

2. Заповнити такти *Ossia* (73 та 74 такти) та перейти у режим *Сторінкового перегляду «Ctrl+E»* або у Рядку меню пункт **Вид** → **Вид стороницы**.
3. Встановити фінальну тактову риску в кінці твору (у кінці документа вона уже встановлена). Адже після додавання тактів *Ossia* у кінці, вона (фінальна тактова риска) автоматично перемістилась на останній такт документа. Нижче на прикладі (рис. 31) продемонстровано якого вигляду мають набути зміни.

Рис. 31. Встановлення фінальної тактової риски у 72 такті

4. На Панелі інструментів активується інструмент *Ossia* . За його відсутності у Рядку меню вибрати **Инструменты** → **Расширенные инструменты** → **Ossia**.
5. По такті, над яким має розміщуватись *Ossia* такт (71 такт), здійснюється подвійний клік лівої клавiші мишки, що спричинить появу діалогового вікна «*Дизайнер Ossia*» (рис. 32).
6. Налаштувати такт *Ossia* відповідно до зразка. У цьому випадку необхідно:
  - а) у пункті «**Исходный такт:**» вказати номер такту, який буде відображено як *Ossia* такт (73 такт);
  - б) у секції «**Элементы для отображения**» прибрати галочки: **ключи**, **ключевые знаки**, **левая тактовая черта** (оскільки відображається не весь 73 такт, а лише розшифровка мордента) та **размер**;
  - в) у секції «**Свойства отображения**» встановити масштаб 70%.

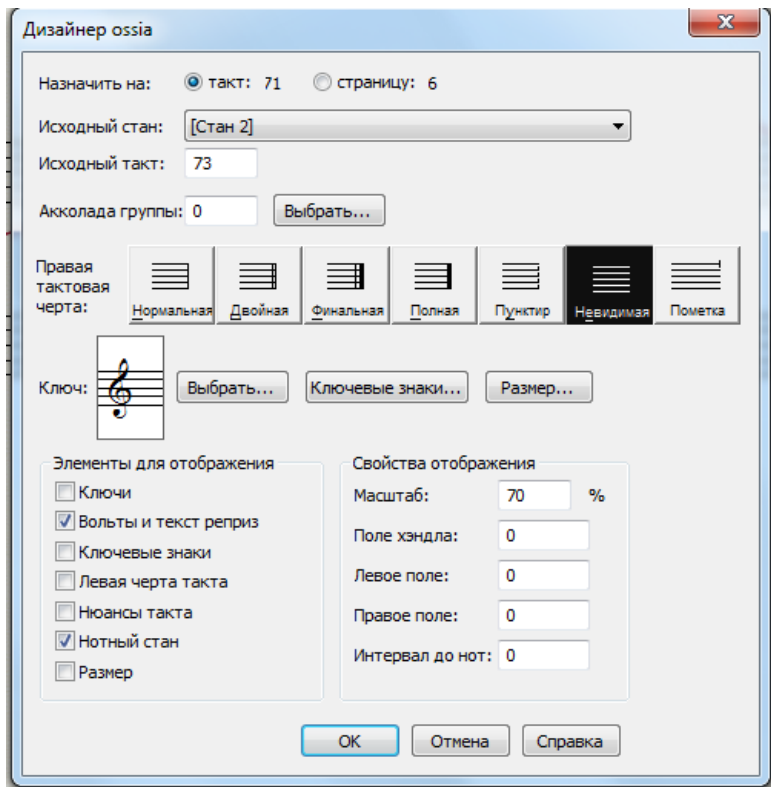

Рис. 32. Налаштування Ossia такта

Зазвичай такт *Ossia* набирається дрібнішим раштром, ніж основний нотний текст (скажімо, якщо основний нотоносець 100% – масштаб, *Ossia* нотоносця може бути 70%), і візуально може координуватись за допомогою свого маніпулятора.

7. По завершенню налаштувань натискається кнопка **Ok**, яка відкриває наступне діалогове вікно «*Назначение Ossia такта*», в якому пропонується встановити його координати. Оскільки простіше розмістити цей такт у ручному режимі за допомогою маніпулятора, пропонується одразу натиснути кнопку **Ok**. Нижче проілюстровано якого вигляду має набути *Ossia* такт (рис. 33)

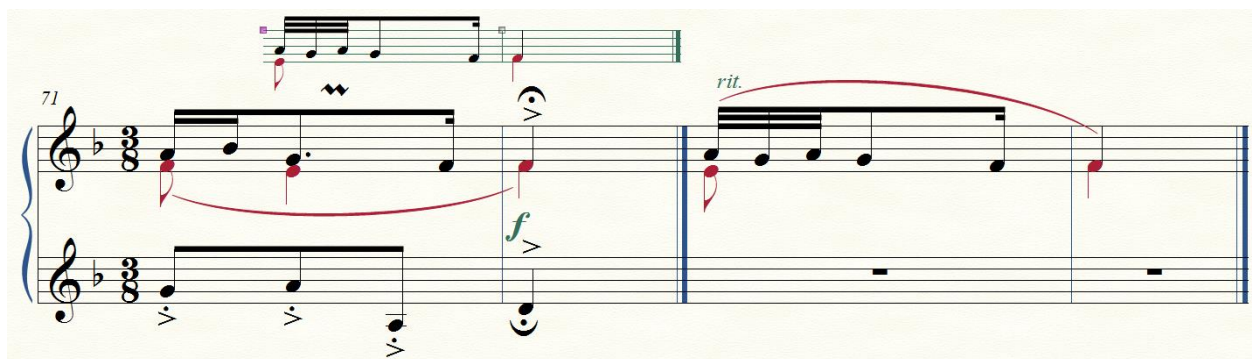

Рис. 33. Налаштування Ossia такта

8. Ті ж дії проводяться над 74 тактом (див. пункт 6, 7). Цей спосіб передбачає тільки потактове додавання *Ossia* тактів.
9. У разі нерівномірного збігу лінійок нотних станів *Ossia* тактів, їх необхідно відкоригувати за допомогою маніпуляторів таким чином, щоб лінійки співпали та набрали вигляду одного стана.
10. Зробити невидимими 73 та 74 такти:
  - а) вибрати інструмент «**Нотный стан**» та виділити такти, які потрібно приховати;
  - б) на виділеному діапазоні тактів викликати за допомогою контекстного меню діалогове вікно (вміст даного меню у програмі подається мовою оригіналу) та вибрати пункт ***Force hide staff: Collapse*** (приховати стан: повністю); пункт ***Force hide staff: Cutaway*** означає приховати стан: частково.
11. Активувати інструмент «**Такт**» та на прихованих, виділених тактах викликати діалогове вікно «**Свойства такта**» (рис. 34) в секції **Вид** пункт «**Изменить ширину:**» – встановити ширину, яка дорівнює нулю.
12. Розмістити рівномірну кількість тактів на останній системі документа. Порядок роботи з цією функцією розглядається у параграфі *Перенесення тактів* на сторінці 81.

Другий спосіб. Головною метою даного способу є створення додаткового стану, з якого і буде створено *Ossia* такт, і подальше його приховування.

  1. Створити початковий (новий) нотний стан над системою. Створення нотоносців розглядається у параграфі *Додавання нотоносців* на сторінці 48.
  2. Ввести ноти для такту *Ossia* у щойно створеному стані.
  3. Вибравши інструмент *Ossia*, зробити подвійний клік лівою клавішею мишки на такті, в якому набрано варіант виконання, що зумовить появу діалогового вікна «**Дизайнер Ossia**» (рис. 32).

4. У цьому вікні в пункті «**Назначить на:**» вибрати «**на такт:**».
5. У пункті «**Исходный стан:**» вказати назву стана, в якому введено ноти для *Ossia*.
6. У цьому ж вікні вибрати параметри відображення *Ossia* (ключ, розмір, раштр і тощо) та натиснути кнопку **Ok**.
7. Встановити *Ossia* такт у потрібне місце документа за допомогою маніпулятора.
8. Активізувавши інструмент «**Нотный стан**», зробити подвійний клік лівою клавішею мишки на початковому стані.
9. У діалоговому вікні «**Свойства стана**» у секції «**Настройки**» вибрати зі списку «**Скрыть стан**» пункт «**полностью**».
10. Прихований стан доступний у режимі прокрутки (меню **Вид** → **Вид свитка Ctrl+E**), що дозволяє редагувати *Ossia* такт.

Контрольні питання

- Назвіть назву компанії, яка створила нотний редактор *Finale*.
- Назвіть елементи інтерфейсу користувача нотного редактора *Finale 2014*.
- Перелічіть способи запуску програми *Finale 2014*.
- Роз'ясніть поняття терміну «маніпулятор» у програмі *Finale*.
- Різновиди введення нотного тексту.
- Різновиди ліг у нотаторі.
- Які ви знаєте режими перегляду нотного тексту на екрані?
- Призначення клавіш управління курсором у програмі *Finale*.
- Які ви знаєте Панелі інструментів нотного редактора *Finale* та їх призначення?
- Як копіюються ноти, акорди, такти?
- Опишіть алгоритм створення затакту у новому документі та у вже існуючому.
- Як ввести форшлаг, тріоль?
- Навіщо потрібна Функція *Ossia*?
- Що таке альтерація у програмі *Finale*.
- Як змінити напрям штилю у програмі *Finale*?

Умови допуску студентів до виконання лабораторних робіт

Запорукою успішного виконання циклу лабораторних робіт з дисципліни «Музична інформатика» є теоретична та практична основа знань з дисципліни «Сучасні інформаційні технології», що передбачає початкові знання з інформатики та комп'ютерної грамотності.

Концепція процесу засвоєння знань щодо застосування нотатора *Finale 2014* у посібнику побудована на системі концентрів, кожен з яких охоплює практично всі основні поняття і є дотичним до всіх його змістових ланок. Тому для засвоєння та закріплення здобутих знань, умінь і навичок, наприкінці розділів методичного посібника розміщено тематичні лабораторні роботи за принципом дидактичної спіралі, де відбувається багаторазове повернення до навчального матеріалу на якісно новому рівні.

Кожна виконана лабораторна робота слугує підґрунтям для засвоєння нового матеріалу у вигляді виконання наступних практичних робіт. Тому до виконання лабораторної роботи допускаються студенти, які прослухали лекційний курс з дисципліни «Музична інформатика», вивчили вищевикладений теоретичний матеріал необхідних розділів, посібника і можуть відповісти на контрольні запитання.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1

Тема: Технології створення нотного тексту засобами програми *Finale*.

Мета: Основною метою даної лабораторної роботи є практичне ознайомлення з програмним засобом *Finale*. Навчитись вводити нотний текст для різних інструментальних складів, агогічні вказівки, створювати затакти та репризи.

Методичне забезпечення роботи:

1. ПЕОМ зі встановленою операційною системою Windows 7.
2. Встановлена програма *Finale 2014*.

3. Методичні вказівки до виконання практичних занять Лабораторної роботи №1 з теми «Технології створення нотного тексту засобами програми *Finale*».

Завдання:

- вивчити теоретичний матеріал I-го та II-го розділів посібника;
- ознайомитись із додатковою літературою та переглянути інтернет-джерела;
- відповісти на контрольні питання;
- оформити звіт про виконання I-ї та II-ї практичних робіт лабораторної роботи № 1 у вигляді надання викладачу електронної версії документа;
- уміти продемонструвати навички практичної роботи у програмі *Finale* на вимогу викладача.

1 ПРАКТИЧНА РОБОТА

Хід роботи

1. Ознайомитись зі зразком *A* у Додатку №1.
2. Завантажити Нотний редактор *Finale* 2014.
3. У *Стартовому вікні* програми за допомогою «*Мастера создания*» здійснити налаштування згідно із зразком *A* у Додатку № 1, зокрема: застосувати *Рукописний стиль*, параметри аркушу – А4, та орієнтацію сторінки – *Книжкову*.
4. Вибрати інструмент, який застосовується у даному творі – це *Electric Piano* (у списку, що спадає **Виберите:** вибрати пункт *Джазові інструменти* – нижче у лівому вікні виділити групу *Клавишные*, у правому вікні – *Electric Piano*).
5. У наступному вікні ввести назву твору, ім'я композитора та інший необхідний текст.
6. Встановити розмір, тональність, текст початкового темпу твору та затакт.

7. Змінити шрифт у назві твору на *Century Gothic* розмір 24 пт., курсив.
У підзаголовку встановити шрифт *Verdana*, курсив та розмір 12 пт.
8. Ввести уривок нотного тексту зі зразка *A* (Додаток 1).
9. У кінці нотного уривка встановити звичайну тактову риску.
10. Зробити ранжир музичного твору та провести форматування документа згідно з оригіналом.
11. Зберегти створений документ у власному каталозі під назвою «прізвище студента_Лаб.1-А». Наприклад, Іванов_Лаб.1-А.musx.
12. Закрити документ.

2 ПРАКТИЧНА РОБОТА

Хід роботи

1. Створити новий документ.
1. Ознайомитись зі зразком *B* у Додатку №1.
2. У *Стартовому вікні* програми за допомогою «*Мастера создания*» здійснити налаштування. Застосувати *Печатный стиль*, параметри аркушу – А4 та орієнтацію сторінки – *Книжкову*.
3. Створити інструментальний склад, який застосовується у зразку *B*.
4. У наступному вікні ввести назву твору, ім'я композитора та інший необхідний текст. Параметри налаштування тексту довільні.
5. Встановити розмір, тональність, текст початкового темпу твору.
6. Набрати нотний уривок із Додатка №1 зразок *B*.
7. Розставити за зразком знаки артикуляції, штрихи, динамічні відтінки та інші засоби музичної виразності.
8. Зробити ранжир музичного твору та провести форматування документа згідно оригіналу.
9. Зберегти створений документ у власному каталозі під назвою «прізвище студента_Лаб.1-Б». Наприклад, Іванов_Лаб.1-Б.musx.
10. Закрити документ.

3. РЕДАГУВАННЯ ПАРТИТУР

Нотні рядки створеної партитури можуть бути автоматично та рівномірно розподілені на сторінці партитури, однак це не означає, що користувач не в змозі доповнювати документ та вносити свої правки. Нотні системи або окремі нотоносці можна пересувати за допомогою мишки, а можна задати у відсотках відстані між рядками. Відстані між п'ятьма лінійками одного нотоносця можна змінювати у широких межах.

Додавання окремих нот до акорду

Додати одну ноту у наявний акорд можна за допомогою клавіші *Enter*, а клавіша *Backspace* вилучає одну ноту з поточного акорду. Зазначені дії стосуються режиму *Швидкісного набору*. За допомогою клавіші *Backspace* не можна вилучити всю «метричну одиницю», вилучається лише одна нота з акорду. Якщо ж клавішею *Backspace* знищується остання (або єдина) нота акорду, то на цьому місці у такті з'являється пауза.

Повністю вилучити всю метричну одиницю можна за допомогою клавіші *Delete*. При цьому всі ноти у такті, що знаходяться праворуч, відповідно, зміщуються вліво – займаючи місце звільненої долі. Зворотну операцію – вставлення нот у середині такту зі зміщенням вправо всіх нот, які залишилися, можна здійснити, якщо під час введення тривалості тримати натиснутою клавішу *Shift*. При цьому не можна вводити тривалість з цифрової клавіатури (інакше *Shift* не спрацює).

Властивості такта

Натискання кнопки «**Такт**» на панелі інструментів дозволяє здійснювати налаштування такту або групи тактів. Подвійний клік на такті, або його маніпуляторі (першому, або єдиному) відкриває вікно властивостей такту (рис. 34). Нижче зображене вікно, яке відповідає за зовнішній вигляд такту. У полі введення «**Свойства такта:**» вказується номер такту, якого будуть стосуватись зміни, задані у вікні. Наступна секція **Вид** дозволяє:

✓ змінити ширину такту, встановивши її числове значення (цю ж дію можна

зробити графічно, переміщуючи перший маніпулятор такту курсором мишки;

- ✓ визначити, відобразити чи ні у даному такті ключові знаки та розмір (існує три варіанти — відобразити за потреби, відобразити завжди, не відобразити);
- ✓ розподілити простір нотного тексту в такті (при розподілі по долях, або нотах, біля такту з'являється другий маніпулятор, натиснення на який дозволяє переміщувати долі або метричні одиниці такту на всіх нотоносцях одночасно);
- ✓ визначити, чи потрібно відобразити ключові знаки та розмір при їхній подальшій зміні;
- ✓ задати рівномірне розташування наявних нот у такті, навіть якщо їх кількість не відповідає музичному розміру.

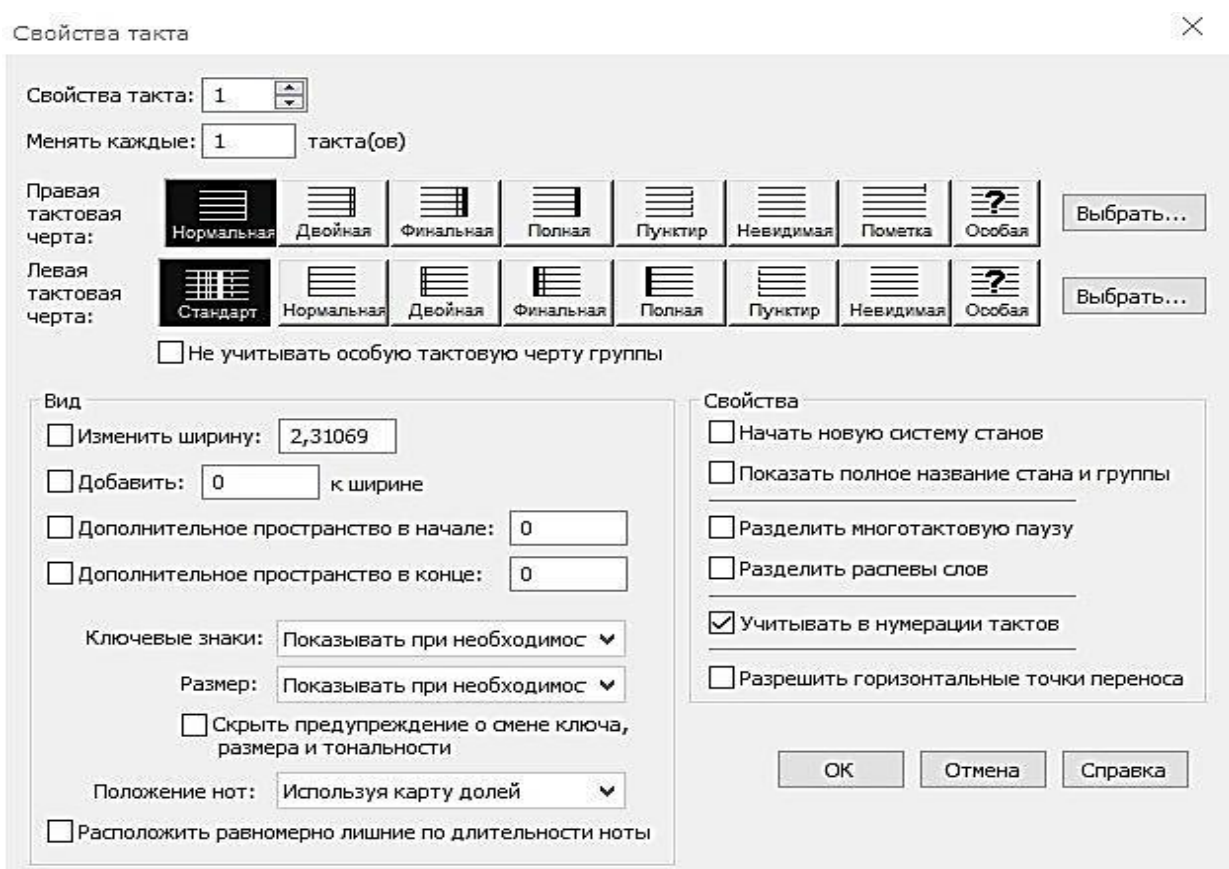

Рис. 34. Властивості такта

За допомогою секції *Свойства* можна:

- ⇒ почати нову систему з даного такту;
- ⇒ показати повне ім'я стану та групи;
- ⇒ поділити багатотактову паузу;
- ⇒ розділити розспів слів;
- ⇒ дозволити перенесення частини такту до іншої системи (при виборі цього перемикача біля такту з'являється третій маніпулятор, натиснення на якому дозволяє графічно визначити точку можливого перенесення).

Переміщення окремих елементів партитури

У *Finale* виділення, переміщення чи видалення окремих елементів партитури відбувається шляхом вибору інструмента, в якому ці елементи створювались. Вибір інструмента призведе до появи маніпуляторів (маленьких квадратиків біля вибраних елементів), які супроводжують у *Finale* практично всі елементи нотного тексту. Для переміщення об'єкта використовуються маніпулятор і клавіші-стрілки на клавіатурі.

Наприклад, на рис. 18 зображено виділену лігу, яка була створена за допомогою *Панелі інструментів «Ліги і лінії»* (рис. 17). Маніпулятори навколо неї вказують на те, що об'єкт виділений (активний).

При наведенні курсору на лігу, її можна перемістити (як за допомогою мишки, так і за допомогою клавіш управління курсором), а також розтягнути, а при натисканні на клавішу *Delete* – видалити.

Приховування елементів нотного письма

Іноді, для зручності читання, виникає необхідність приховати той чи інший елемент у документі. Для цього у режимі *Швидкісного набору* натиснення клавіші **O** встановлює ноту/паузу невидимою. У випадках зі складною фактурою ця можливість часто виявляється дуже корисною.

Щоб приховати ключ, розмір, або знаки при ключі, у діалоговому вікні *«Свойства такта»* (рис. 34) потрібно вибрати пункт *«Скрыть предупреждение о смене ключа, размера и тональности»*.

Для приховування окремих елементів, у секції **Вид** необхідно вибрати який саме елемент: **Ключевые знаки** чи **Размер**: далі у меню, що спадає, натиснути пункт «**Всегда скрывать**».

Розподіл простору між символами

У процесі введення нотного тексту інколи деякі дрібні ноти “налізають” одна на одну, знаки альтерації перетинають тактові лінії тощо. Це пояснюється тим, що для прискорення роботи програма не перерозподіляє простір при введенні кожної ноти. За умовчанням у програмі встановлена вказівка розподілу простору за музичним розміром, тобто половинна нота у будь-якому випадку займає удвічі більше місця, ніж четвертна, а четвертна займає рівно стільки ж місця, скільки вісім тридцятьдругих нот.

Для перерозподілу простору необхідно перейти в режим вибору, виділити мишкою необхідний діапазон, потім вибрати в меню **Утилиты** → **Выровняют ноты** один із підпунктів **Нотное выравнивание** – для розподілу простору для нот, або **Долевое выравнивание** – для розподілу за музичними долями. Існують також “гарячі клавіші” для перерозподілу простору нотного тексту. Після виділення певного діапазону в режимі групового редагування, натиснення клавіш **Ctrl + 4** викличе функцію перерозподілу простору по окремих нотах, а якщо виконати ті ж дії, але з клавішами **Ctrl + 5** – відбудеться перерозподіл по музичних долях.

Властивості нотного стану

Подвійний клік лівою кнопкою мишки на одному із нотоносців відкривається вікно налаштування властивостей стану – «**Свойства стана**» (рис. 35). Також це вікно відкривається за допомогою пункту меню **Нотный стан** → **Редактировать свойства нотного стана...**. Верхній список меню у цього вікна містить назви всіх наявних нотоносців (якщо назва нотоносця не задана, то вказується назва за умовчанням [Стан 1], [Стан 2] тощо). Саме у цьому вікні користувачу надається можливість змінювати властивості вибраного нотного стану, яке розподілено на чотири секції, а саме:

Налаштування, Незалежні елементи, Зовнішній вигляд та Елементи для відображення.

Заміна назви нотного стану здійснюється за допомогою вікна «*Стили стана*», яке викликається з меню *Нотный стан* → *Определить стили нотного стана....* (рис. 35). Натиснувши кнопку «*Править...*» навпроти напису «*Полные название стана:*» або «*Сокращённое название стана:*», користувач може вказати повну та скорочену назву даного нотного стану.

Повна назва буде надрукована перед першою системою, а перед подальшими назва буде скорочена.

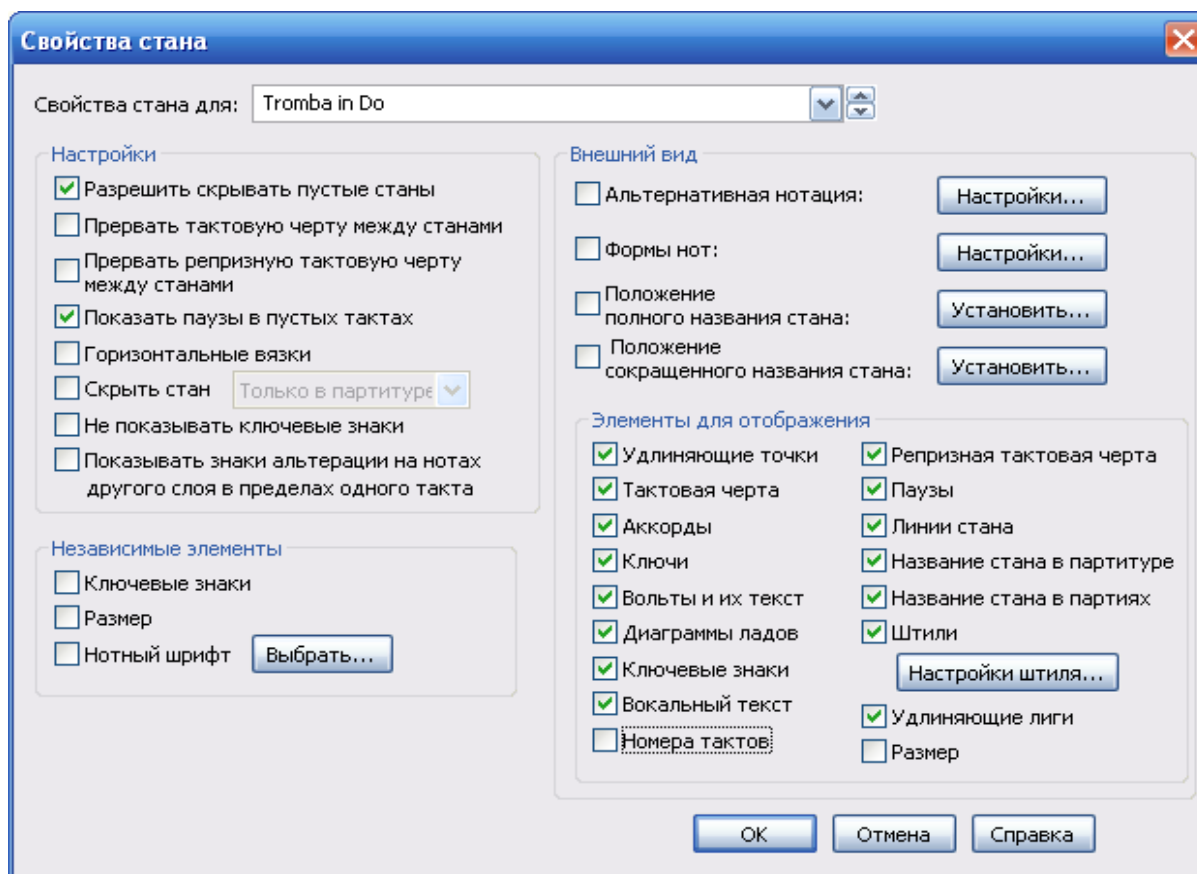

Рис. 35. Вікно властивостей стану

Додавання нотоносець

Для того, щоб додати нотоносець, необхідно перейти в режим роботи з нотоносцями, натиснути кнопку на Панелі інструментів із зображенням скрипкового ключа, та вибрати пункт меню *Нотный стан* → *Новые Нотные Станы....*» (рис. 36).

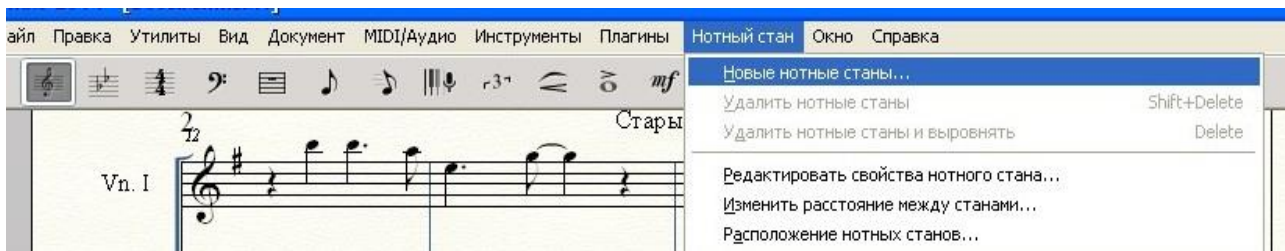

Рис. 36. Додавання нотного стану

Вибір цієї команди призведе до появи діалогового вікна «*Новые нотные станы*» (рис. 36-а). У даному вікні встановлюється кількість станів, які необхідно додати до існуючих, а також відстань між ними.

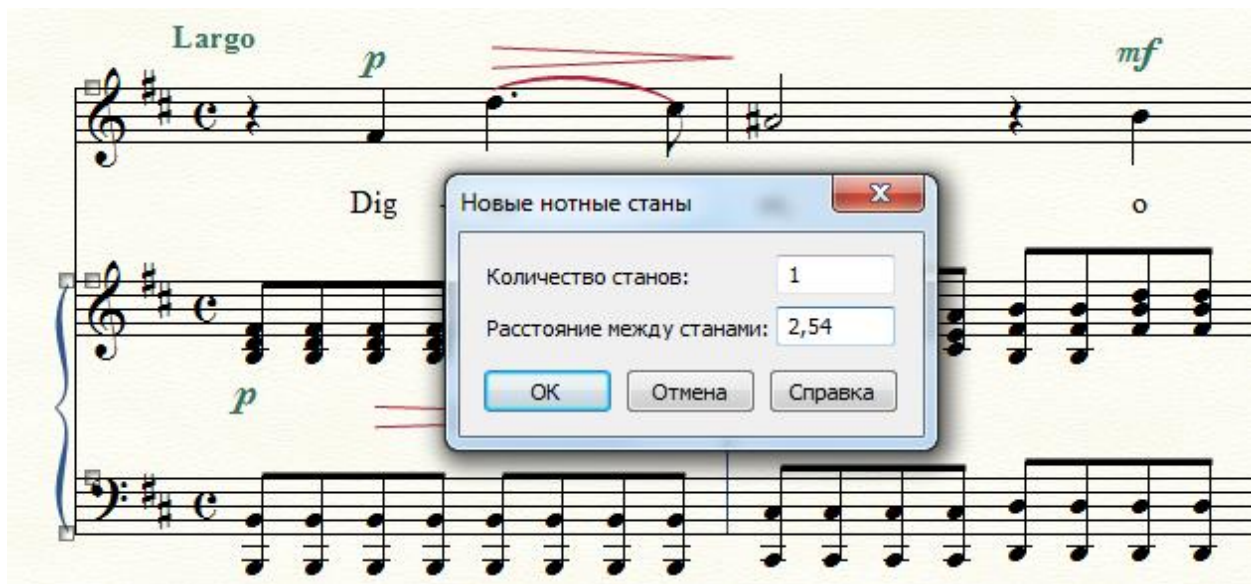

Рис. 36-а. Новий нотний стан

Однак, перед додаванням нового стану/станів, попередньо необхідно визначитись з їх місцем розташування. Адже якщо перед додаванням **нового стану/станів** не був виділений жоден **такт чи стан**, нові нотні стани з'являться нижче вже наявних. **Отже**, якщо перед додаванням нових нотних станів виділити мишкою стан або принаймні один такт на будь-якому стані, то нові нотні стани/стан з'являться вище виділеного стану.

Зауважуємо, що відстань між станами встановлюється в тих одиницях виміру, які були обрані користувачем під час налаштування програми (*Правка* → *Настройки...* розділ *Редактировать*). Альтернатива – Рядок меню *Правка* → *Единицы измерения*» (рис. 37).

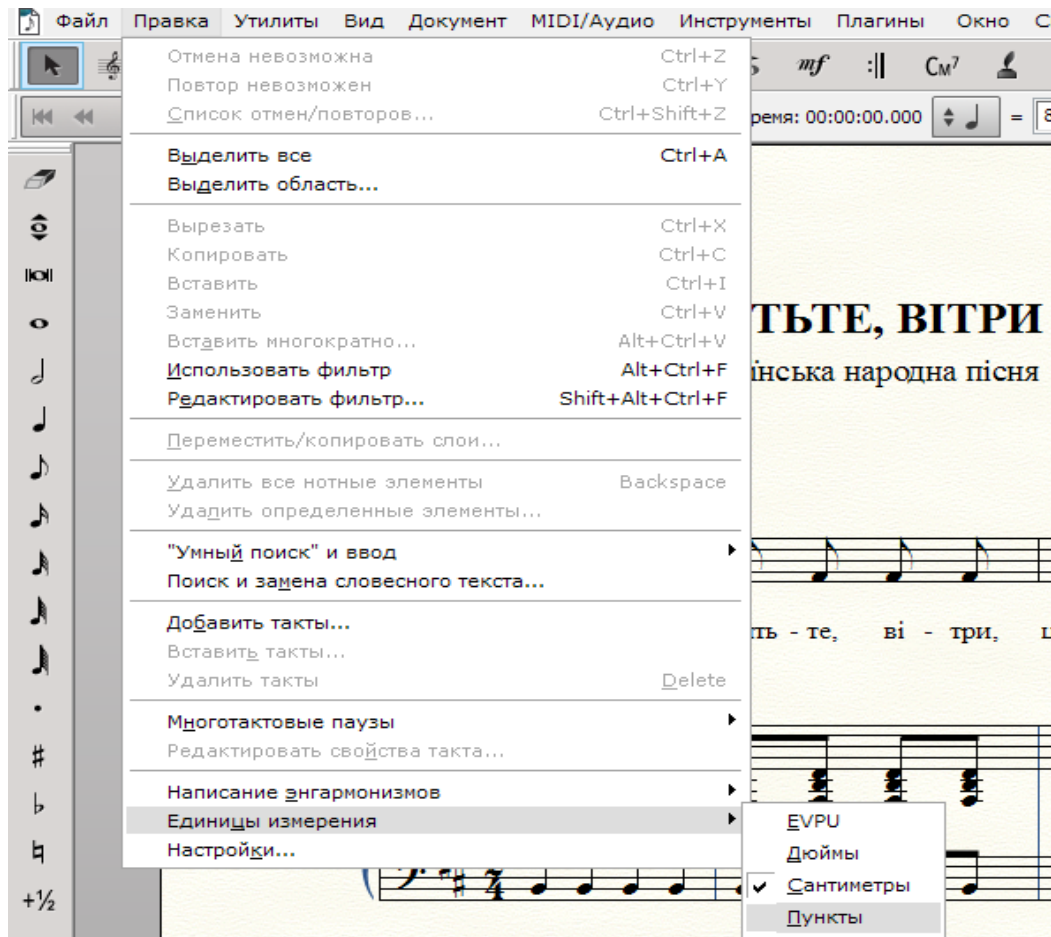

Рис. 37. Одиниці вимірювання

Відстань між нотними станами

Серед визначальних факторів, що впливають на зовнішній вид сторінки документа (поля, колонтитули, пагінація тощо), є відстань між нотними станами однієї системи, або між станами систем у всьому документі.

Щоб змінити відстані між нотоносцями, користуються діалоговим вікном

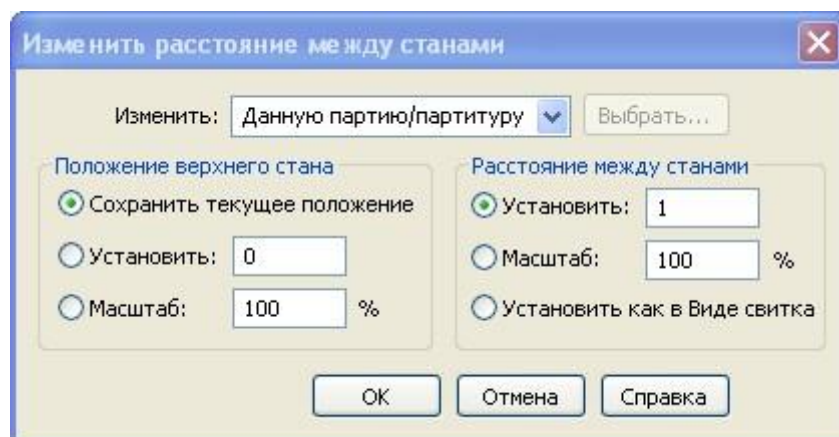

Рис. 38. Зміна відстані між станами

Змінити відстань між станами (рис. 38). Для цього необхідно натиснути кнопку на Панелі інструментів із зображенням скрипкового ключа та вибрати у Рядку меню пункт **Нотный стан** → **Изменить расстояние между станами...** Так само відстань можна встановити у процесі додавання нотного стану, що викликається в тому ж пункті Рядка меню пункт **Нотный стан** → **Новые Нотные Станы...** (рис. 36).

За допомогою діалогового вікна *Зміна відстані між станами* (рис. 38), можна встановити фіксовану величину відстаней між нотоносцями. А також встановлюється відстань від верхнього краю до першого нотоносця та відстань між нотоносцями. Розглянемо докладніше це діалогове вікно.

У меню списку **Изменить:** можна вибрати в активному документі пункт – **Данную партию/партитуру**. Якщо в партитурі видалялись окремі партії, деякі з них можна вибрати у пункті – **Отдельные партии/партитуру**. За здійснення змін у всіх партіях відповідає пункт **Все партии**, у партіях та партитурах – **Все партии и партитуру**.

У секції **Расстояние между станами** встановлюється відстань між станами всіх систем. Цей параметр можна вводити або в сантиметрах (**Установить:**), або у відсотковому відношенні (**Масштаб:**).

У секції **Положение верхнего стана** можна залишити існуючу позицію, активізувавши пункт **Сохранить текущее положение**, або встановити положення верхнього стану в одиницях виміру чи у відсотковому співвідношенні.

Для зміни відстані між станами однієї системи, необхідно активізувати інструмент **Нотный стан** (кнопка із зображенням скрипкового ключа), виділити принаймні один такт нижнього стану, і за допомогою клавіш управління курсором (стрілка вгору/вниз ↑, ↓) змінювати відстань між ними. Стани, які розташовані нижче виділеного, також будуть переміщатись.

За подібним алгоритмом змінюється відстань між станами на кількох системах. Попередньо виділивши стани на необхідних системах, здійснити переміщення шляхом натиску клавіш управління курсором. Виділення кількох

тактів можна здійснити утриманням клавіші *Shift* і вибрати необхідні стани маніпулятором (мишкою).

Глобальна зміна відстані між станами (у всіх системах) може відбуватись не лише за допомогою діалогового вікна *Зміна відстані між станами* (рис. 38), це також здійснюється через застосування вищезгаданих клавіш управління курсором. Для цього необхідно виділити певний стан у всіх системах за допомогою подвійного кліку на маніпуляторі необхідного стану або лівіше цього стану. Далі використовують ті ж клавіші управління курсором (стрілка вгору/вниз ↑, ↓).

Якщо пустий стан був попередньо прихований, відстань між ним також можна коригувати за допомогою маніпулятора поруч з прихованим станом, попередньо активізувавши інструмент *Нотний стан*.

Розподілення систем на стані

Кількість систем на сторінці встановлюється за допомогою команди ***Рівномірно розмістить системи***. Активізувати цю команду можна інструментом ***Планування сторінки***. У Рядку меню в однойменному пункті вибрати зазначену команду, що спричинить появу діалогового вікна ***Рівномірно розмістить системи***. За допомогою цього вікна встановлюється необхідна кількість систем на сторінці або на заданому діапазоні сторінок, а також вирівнюється розташування систем на сторінці/сторінках.

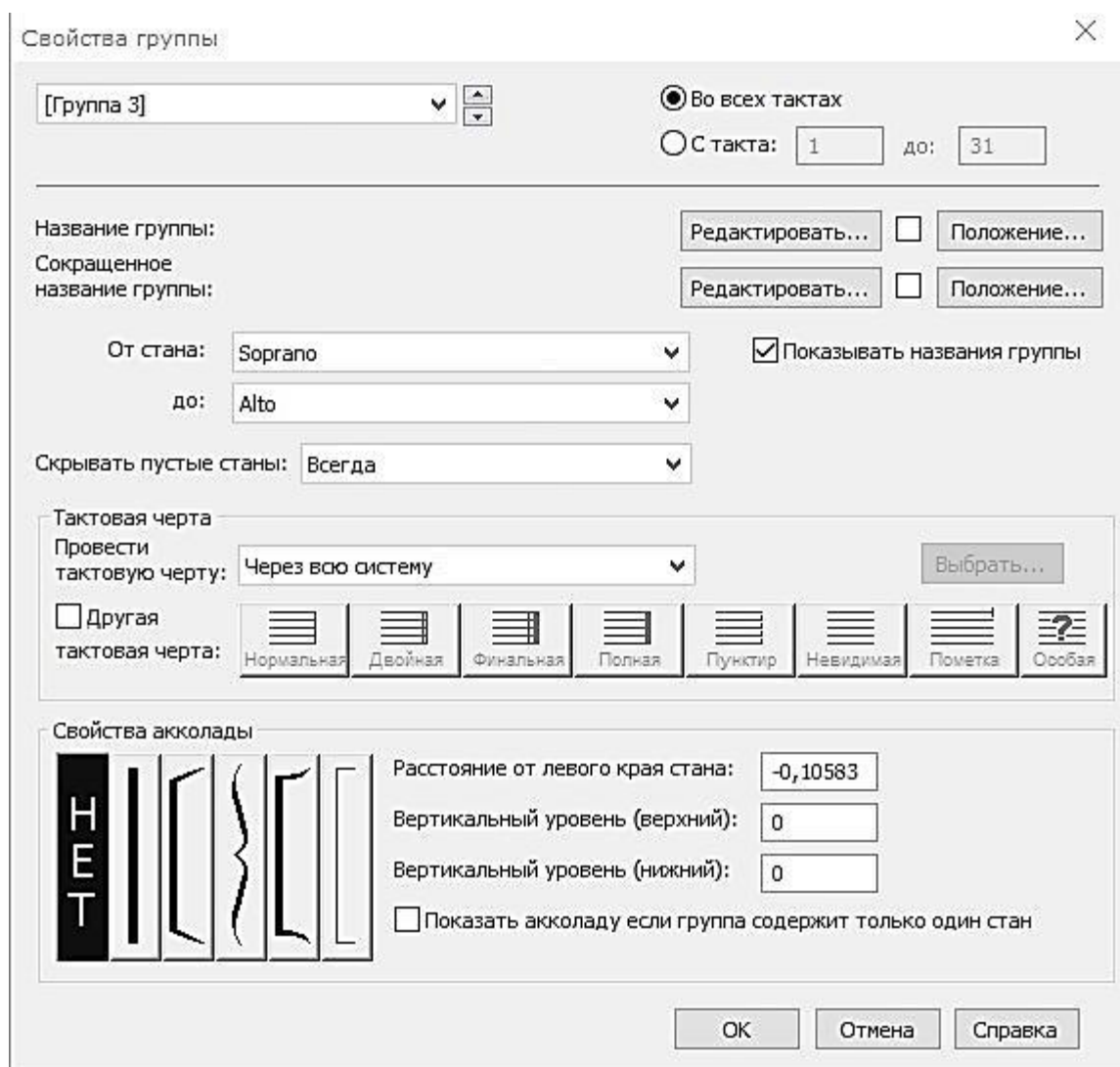
Об'єднання кількох нотних станів у групу

Нагадаємо, для роботи з певним елементом у програмі *Finale* (такт, стан, ключові знаки, ліги тощо) потрібно вибрати необхідний пункт із Рядка меню шляхом натискування на відповідну кнопку. Тому лише після активації кнопки із зображенням скрипкового ключа можна переходити до об'єднання чи редагування груп нотних станів.

Для об'єднання кількох нотних станів у групу та встановлення на них аколад, потрібно в меню «*Нотний стан*» вибрати пункт «*Групи і акколади* → *Добавить...*». Відкриється вікно «*Свойства группы*» (рис. 39). Далі у меню «*От стана:*» і «*до:*», що спадає треба вибрати групи (з якого по який

нотоносці складатимуть ці групи). Варто зауважити, якщо завчасно виділити необхідні нотоносці, то межі групи будуть автоматично задані у діалоговому вікні «*Свойства группы*» у полях «*От стана:*» та «*до:*».

Рис. 39. *Властивості групи*

Зміна музичного розміру

Зміна розміру у музичних творах досить розповсюджене явище. Під час набору партитури часто виникає необхідність його зміни, незалежно від заданого при створенні документа. Здійснюється зміна розміру за допомогою вікна «*Размер*» (рис. 40). Для його відкриття потрібно на Панелі інструментів натиснути кнопку із зображенням музичного розміру (інструмент «*Размер*») і клацнути на потрібному такті.

Секція «*Область действия*» слугує для вказівки діапазону тактів, у яких змінюється розмір. Смути зміни «*Количество долей:*» і «*Длительность долей:*»

встановлюють відповідно чисельник і знаменник у позначенні розміру. Натиснення кнопки «Составить...» відкриє додаткове вікно «Составной размер», в якому за потреби встановлюється складний музичний розмір (на кшталт 3/2+3/8).

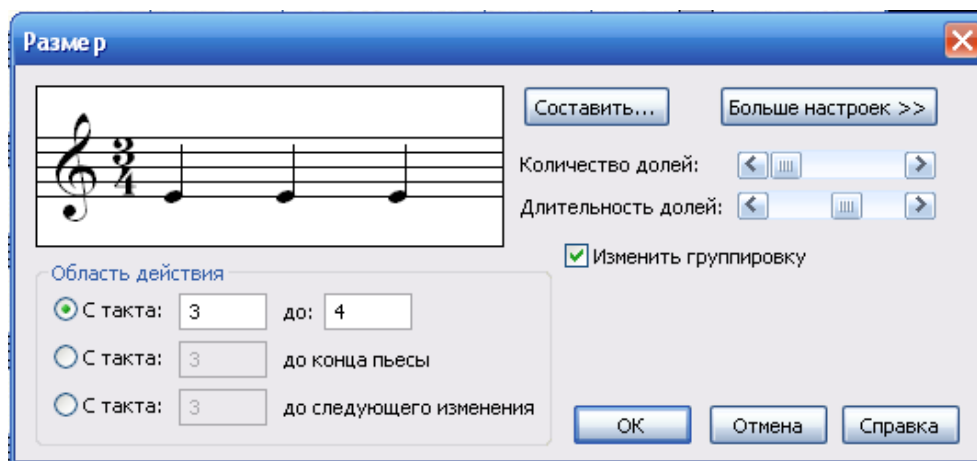

Рис. 40. Вибір розміру

Розміри 4/4 і 2/2 можуть позначатись як цифрами, так і у “скороченому” вигляді –

звичайною літерою та перекресленою . Перемикачі, які позначають ці розміри, знаходяться у вікні *Настройка документа*, що відкривається з меню пунктом *Документ* → *Настройка документа...* або *Ctrl + Alt + A...* далі, у лівій частині вікна вибирається рубрика «Размер», у правій, позначаються галочками пункти *Сокращённое обозначение для размера 4/4* та *Сокращённое обозначение для размера Alla breve*. У цьому ж вікні встановлюються параметри розташування вказівника розміру.

Зображення тактових ліній

Діалогове вікно «Свойства группы» (рис. 39) у секції «Тактовая черта» меню «Провести тактовую черту:», що спадає дозволяє вибрати стиль зображення тактових ліній для даної групи. Можливі три варіанти: «Только на станах» (“своя” тактова лінія на кожному нотоносці групи), «Через всю систему» (тактова лінія через всі нотоносці групи) і «Только между станами» (тактові лінії видно тільки між нотоносцями). Можна також позначити перемикач «Другая тактовая черта:» – у цьому випадку для даної групи використовують інший тип тактових ліній, який вибирається зі списку. А в

секції «*Свойства акколады*» користувач може вибрати тип аколади та задати її розташування відносно нотоносців групи. Якщо група складається тільки з одного нотоносця, то програма не відобразить її аколодою.

Транспозиція

Транспонування у *Finale* можна здійснити кількома способами. Перший реалізується за допомогою того ж вікна «*Ключевые знаки*» (рис. 41). Такий режим доречний у тому випадку,

коли задається лише нова тональність та кількість тактів, що транспонуються. У разі, якщо в них вже є будь-які ноти, доречно звернути увагу на секцію «*Параметры транспозиции*», в якій користувач можете вказати дії з цими нотами, зокрема:

Транспонировать – ноти транспонуються в нову тональність (за допомогою меню, що спадає, можна вказати напрям транспонування — вгору або вниз);

- **Сохранить высоту** – ноти залишаються на колишній висоті незалежно від тональності;

- **Оставить ноты на тех же линиях стана (модально)** – ноти зберігають колишнє графічне розташування (залишаються на тих самих лініях, без додавання знаків альтерації);

- **Транспонировать несколько тональностей на один и тот же интервал** – якщо у вибраному діапазоні тактів вже є будь-які зміни тональності, то всі вони змінюються відповідно. Наприклад, перші вісім тактів

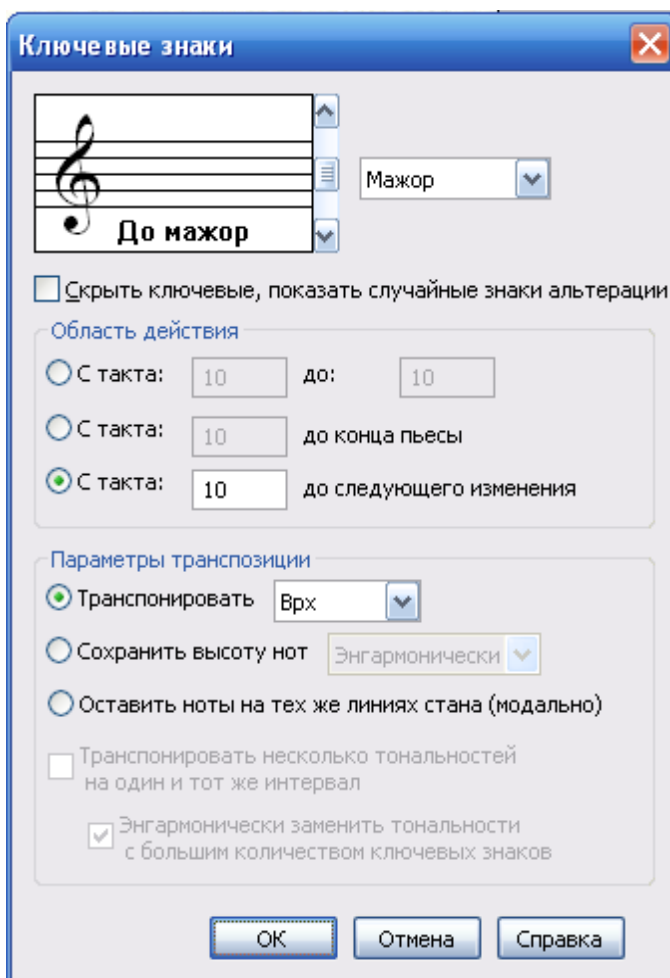

Рис. 41. Ключові знаки

п'єси були записані в тональності до-мажор, далі тональність змінювалася в дев'ятому такті на Сі-мажор. У разі вибору зміни тональності в тактах з 1 по 16 на ре-мажор і відзначити галочкою перемикач **«Транспонировать несколько тональностей на один и тот же интервал»**, то у дев'ятому такті тональність зміниться на до-дієз-мажор;

- **Энгармонически заменить тональности с большим количеством ключевых знаков** - “оберігає” твір від тональності з дубль-дієзами та дубль-бемолями при ключі.

- **Другий спосіб** реалізується за допомогою діалогового вікна **Транспозиція** (рис. 42), що відкривається, якщо в меню **Утилиты** обрати **Транспонировать...** попередньо виділивши діапазон тактів, користувач вказує необхідні параметри для транспонування.

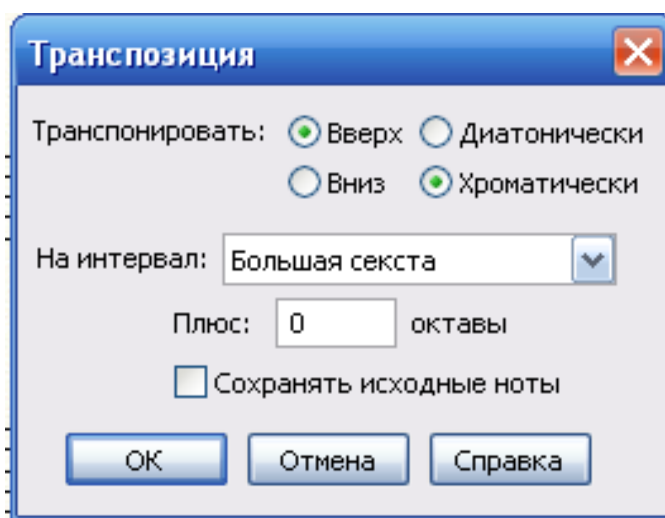

Рис. 42. Транспозиція

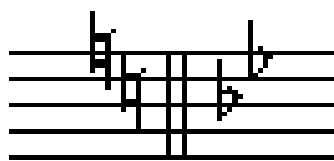
Зміна тональності

Для зміни тональності потрібно на Панелі інструментів натиснути кнопку **«Ключевые знаки»**. При виборі такта курсором мишки, відкривається однойменне вікно (рис. 41). За допомогою смуги зміни вибирається кількість ключових знаків (вгору – дієзи, вниз – бемолі). У списку поряд вибирається мажор чи мінор. **«Область действия»** фіксує діапазон тактів, у яких будуть задіяні параметри.

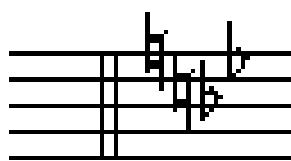
Якщо ж застосувати дану функцію до тактів, у яких уже набраний нотний матеріал, то в них відбудеться автоматичне транспонування.

Звертаємо увагу! Нотатор *Finale* розроблений на основі американської системи нотної нотації. Однією з відмінностей між американською та українською

системами є зміна ключових знаків у середині музичного твору (рис 43).

українська система нотації

американська система нотації

Рис. 43. Відмінності систем нотної нотації

Принципова різниця полягає у встановленні знака альтерації "бекара" (скасування раніше призначеного знака бемоля або дієза) у процесі зміни тональності. В українській системі бекари встановлюються перед тактовою рисою, а знаки нової тональності після неї, в американській – всі знаки альтерації (у тому числі й бекари) встановлюються після тактової риски.

Оскільки програма нотує згідно з американською системою, то привести таку нотацію до "вітчизняного" стандарту можливо лише шляхом деяких маніпуляцій, а саме:

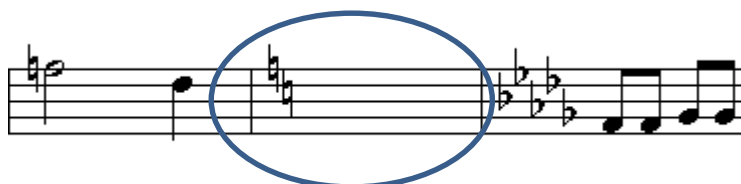
- 1) у процесі набору нотного тексту додати порожній такт перед частиною в якій буде зміна тональності (рис.44).

Рис. 44. Додавання порожнього такту.

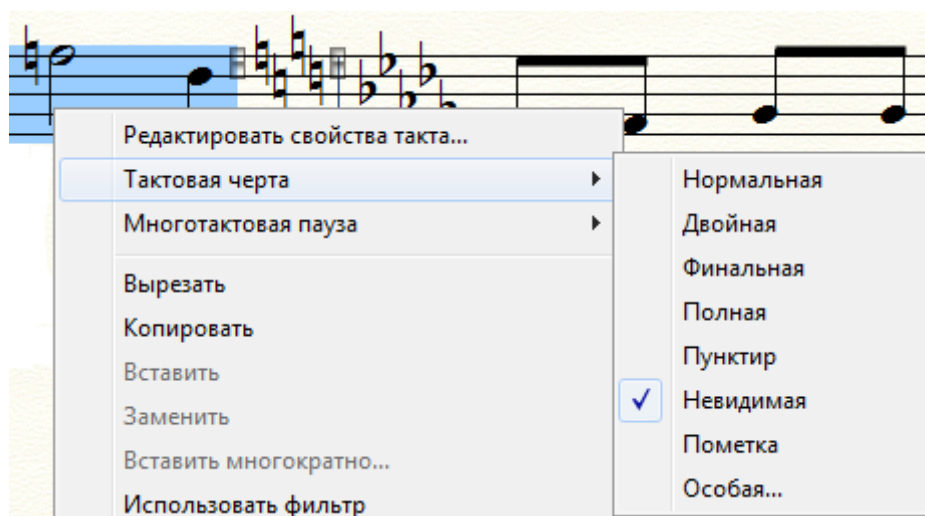
Зміна знаків розпадається на дві складові: скасування попередніх (бекарами) та встановлення нових, у даному прикладі бемолі. Бекари виставляються у «зайвому» такті шляхом скасуванням попередніх ключових знаків за допомогою інструмента *Знаки альтерації* . У наступному такті встановлюється нова тональність – бемолі.

- 2) Паузу в зайвому такті необхідно приховати. Приховати паузу або ноту можна у режимі *Швидкісного набору*, натиснувши клавішу **O** (рис.45).

Рис. 45. Прихована пауза у порожньому такті

- 3) Перед «зайвим» тактом необхідно зробити невидиму тактову риску. Для цього необхідно у режимі **Такт** за допомогою контекстного меню вибрати пункт **Тактовая черта** → **Невидимая** (рис. 46).
- 4) Інструмент **Такт** залишається активним, і для «зайвого» такту встановлюється ширина, яка дорівнює нулю. Для цього необхідно викликати діалогове вікно **Властивості такту** (рис. 34). За допомогою контекстного меню **Редактировать свойства такта** в секції **Вид** у полі **Изменить ширину**: встановити цифру 0.

Рис. 46. Встановлення невидимої тактової риски

- 5) Для рівномірного розподілу простору (після зміни ширини такта) у Рядку меню вибрати **Утилиты** → **Обновить планировку** або натиснути комбінацію клавіш **Ctrl + U**.
- 6) У результаті фрагмент набуде наступного вигляду (рис. 47).

Рис. 47. Встановлення невидимої тактової риски

Режим зміни ключа

Вище зазначалось, знаки, які необхідні для написання партитури чи будь-якого іншого нотного тексту, встановлюються на початковому етапі створення

документа. Однак, досить часто виникає потреба змінити ключ на нотоносці у середині п'єси. Для цього й призначений режим зміни ключа.

Слід нагадати, що у *Finale* алгоритм дій для зміни параметрів схожий для багатьох атрибутів. Тобто насамперед вибирається інструмент (кнопка-піктограма) на Панелі інструментів, цим користувач вказує, з яким саме інструментом планує працювати, або у Рядку меню натискається пункт «*Инструменты*» та вибирається необхідний інструмент. Лише після його активації виділяється діапазон тактів (у разі потреби), яких будуть стосуватися зміни. Далі слід обрати один із варіантів зміни ключа:

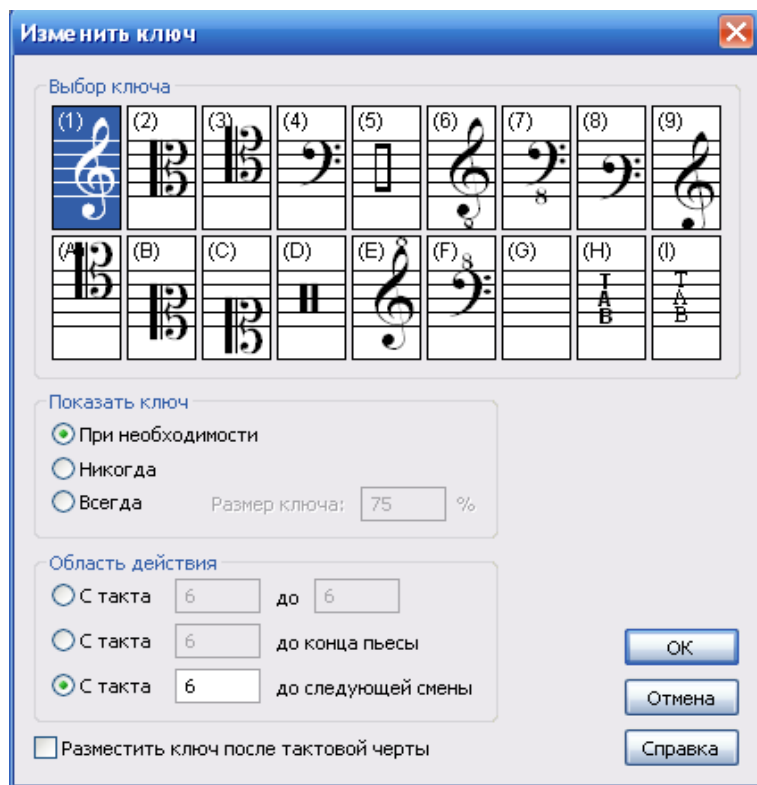

Рис. 48. Вікно зміни ключа

✓ клацнувши по виділеному діапазону тактів, з'явиться необхідне діалогове вікно, у якому й здійснюватимуться необхідні дії (наприклад, *Вибір ключа*);

✓ вибір певного інструмента спричиняє появу нового пункту в Рядку меню (наприклад, кнопка «*Вокальный текст*» викликає однойменний пункт у Рядку меню).

Отже, для зміни ключа необхідно викликати діалогове вікно «*Изменить ключ*» (рис. 48), попередньо натиснувши інструмент «*Ключ*» (кнопка відображує басовий ключ) та клацнувши мишкою по одному такту (на одному нотоносці) – відкриється діалогове вікно зміни ключа. У ньому присутня вже знайома секція «*Область действия*», а також панель для вибору ключа. Важливу роль тут відіграє перемикач «*Разместить ключ после тактовой*

черты». Якщо його вказати – зміна ключа відбудеться на початку вибраного такту (при цьому саме зображення ключа з'явиться після тактової лінії), в іншому випадку – в кінці попереднього такту.

За потреби змінити ключ у середині такту, виділяється необхідний фрагмент (наприклад, півтакту), – новий ключ з'явиться перед нотою, з якої починається виділений фрагмент. У подальшому, його можна графічно перемістити в інше місце такту за допомогою маніпулятора. Щоб перемістити такий ключ, потрібно мишкою “тягнути” його маніпулятор (білий квадратик), який розташований на зображенні ключа зліва вгорі.

Додаткова зміна ключа

У випадку, коли ключ змінюється кілька разів протягом музичного твору, необхідно перший ключ ставити звичайним вищезгаданим способом, а для установки інших потрібно виконати наступні дії:

- ✓ подвійний клік кнопки мишки в тому місці такту, де необхідно поставити ключ. При цьому жодне з діалогових вікон не відкриється, а на вибраному місці з'явиться скрипковий ключ.

У разі, якщо ж потрібен інший ключ:

- ✓ натиснути маніпулятор ключа, утримуючи клавішу «*Ctrl*». У результаті з'явиться діалогове вікно «*Ключ в середині такта*», в якому слід вибрати потрібний ключ, а також вказати додаткові параметри – розмір ключа у відсотках або координати його розміщення по горизонталі та вертикалі.

Введення додаткових вказівок

До додаткових вказівок належать:

- позначення динамічних відтінків (нюансів);
- позначення темпу та характеру звучання, а також характеру виконання (*allegro*, *legato*, *animato*, *amoroso* тощо);
- позначення фразування (ліги, лінії голосоведіння тощо);
- позначення для зручності проведення репетицій (цифри та букви для позначення розділів, а також нумерація тактів);

- позначення артикуляції (стаккато, акценти, позначення смичка [штрихи у струнних], фермати тощо);
- прізвище автора, назва твору, інформація про дату та місце створення тощо).

Більшість додаткових вказівок зазвичай вводять у режимі нотних позначень «**Выбор нюанса**» (рис. 49). У цьому режимі можна ввести як текстове позначення, так і графічне. Кожне позначення логічно прикріплюється з будь-якою нотою. Динамічні відтінки (нюанси) також по суті є текстовими позначеннями, оскільки складаються із символів. Текстові позначення, які вводяться у даному режимі, обмежені за довжиною 96-ма символами та можуть бути тільки однорядковими. Якщо ж необхідно ввести довгу вказівку, що містить кілька рядків, тоді це слід зробити в режимі текстового блоку.

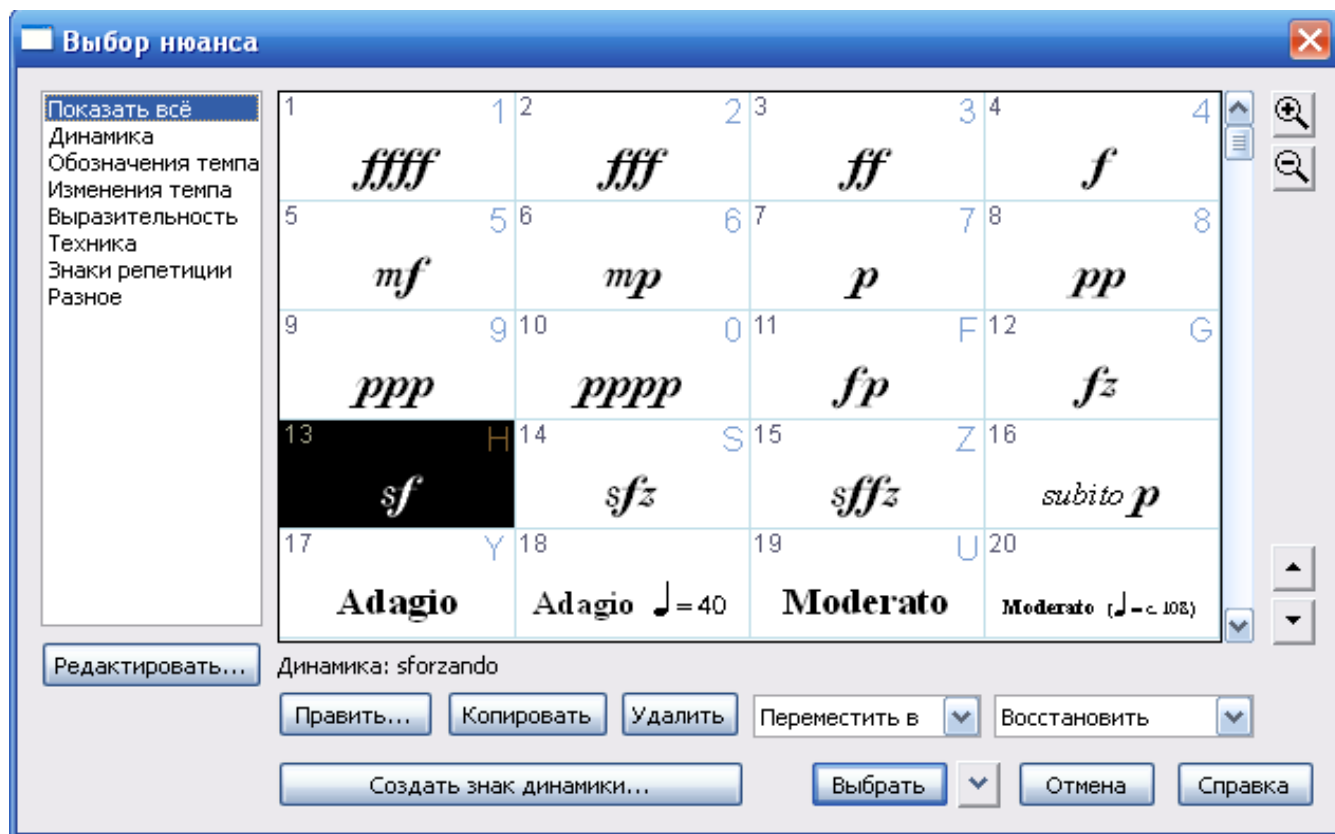

Рис. 49. Вікно вибору нюансів

Для введення текстової вказівки в режимі нотних позначень необхідно вибрати інструмент «**Нюансы**» та вказати курсором мишки ноту, за якою буде закріплено цю вказівку. При цьому відкриється діалогове вікно «**Выбор нюанса**» (вибір нотного позначення). **За умовчанням** дане вікно містить бібліотеку найбільш вживаних позначень, а також динамічних відтінків. Якщо

потрібна вказівка, яка є у списку позначень, її вибирають курсором мишки та натискають кнопку «**Выбрать**».

Поруч із кнопкою «**Выбрать**» розташовано меню (стрілочка), що спадає вниз (список), з додатковими параметрами. Вибране позначення відобразиться поряд із вказаною нотою. Місце розташування позначення можна змінити шляхом утримування курсором мишки маніпулятора та перетягнути його.

Якщо активізувати режим вибору нюансів на Панелі інструментів, то біля всіх цих позначень з'являться маніпулятори, за допомогою яких можна переміщувати позначення.

Для видалення позначення, потрібно натиснути курсором мишки на його маніпуляторі (він стане рожевим) і натиснути клавішу «*Delete*». Подвійне натиснення на маніпуляторі також відкриє вікно «**Выбор нюанса**» (рис. 49) для зміни позначення. Повторне натиснення на тій самій ноті при утриманні клавіші «*Ctrl*» відкриває вікно «**Дизайнер нюансов**» (рис. 50).

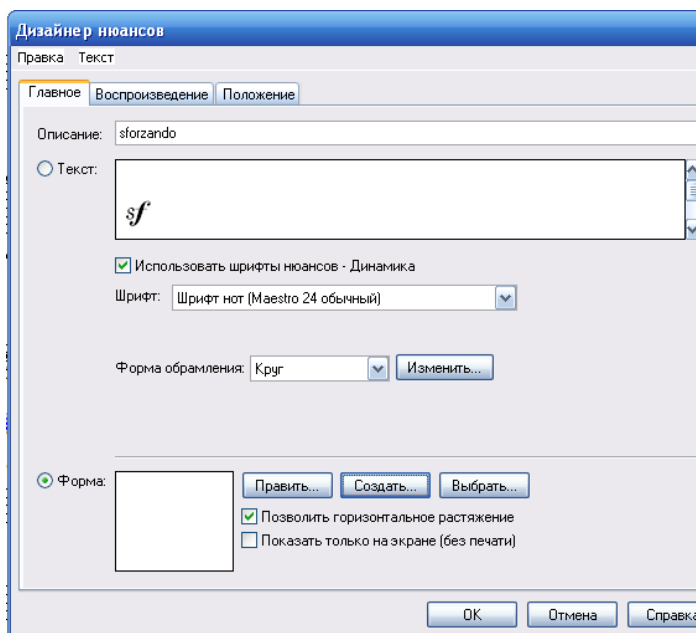

Рис. 50. Дизайнер нюансів

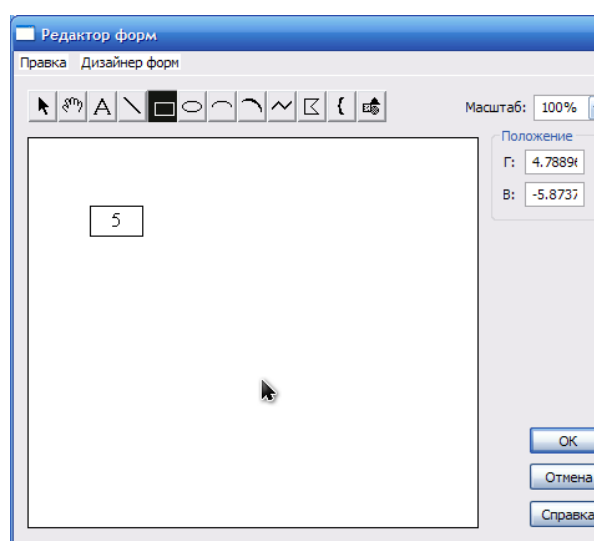

Рис. 51. Редактор форм

Створення власних текстових вказівок

Якщо у списку позначень у діалоговому вікні «**Выбор нюанса**» (рис. 49) відсутня необхідна вказівка, її можна створити самостійно. Для цього використовують кнопку «**Создать знак динамики...**», яка відкриє додаткове

діалогове вікно «*Дизайнер нюансов*» (рис. 50), в ньому й створюються власні текстові вказівки. Це ж вікно використовується для зміни існуючої текстової вказівки – воно відкривається після натиснення кнопки «*Править*» у вікні «*Выбор нюанса*» (рис.49) або після подвійного натиснення на маніпуляторі нотного позначення.

Можна помістити текстові вказівки у прямокутник або будь-яку іншу форму, в якій буде зручно, наприклад, для “репетиційних” позначень (найчастіше використовуються цифри або букви у квадраті чи колі). Для цього треба у секції «*Форма обрамления:*» (рис. 50) вибрати необхідну форму зі списку – це може бути прямокутник, еліпс, трикутник, ромб, а також п’яти-, шести-, семи- та восьмикутники. Висоту та ширину фігури можна регулювати як графічно, так і задаючи масштаб у відсотках, за допомогою кнопки «*Изменить...*» та вибравши необхідну форму у діалоговому вікні «*Редактор форм*» (рис. 51).

Альтернативний спосіб. Щоб вставити цифру (обрамлену прямокутником), спочатку вводиться цифра як простий текст, потім виділяється її маніпулятор і за допомогою Рядка меню *Текст* вибрати пункт *Стандартный фрейм* (або комбінація клавіш *Ctrl+M*). В однойменному діалоговому вікні у полі *Толищина линии:* вводиться значення 0,01, а у полі *Отступ от краев:* – 0,05, після клавіша *ОК*.

Для створення рамки з іншим видом обрамлення, за допомогою Рядка меню *Текст* вибрати пункт *Особый фрейм* (або комбінація клавіш *Ctrl+Shift+M*). Після чого кнопкою *Выбор...* вибирається необхідна форма або створюється своя.

Групування та перенесення нот між нотними станами (ноти-перебіжчики)

Досить часто трапляються нотні тексти, в яких ноти, що з’єднані загальним ребром, переходять з одного нотоносця на інший. Це властиво для тих інструментів, широкий діапазон яких вимагає запису на двох або навіть трьох нотоносцях (рис.52). Наприклад, орган, арфа, фортепіано. Такі ноти

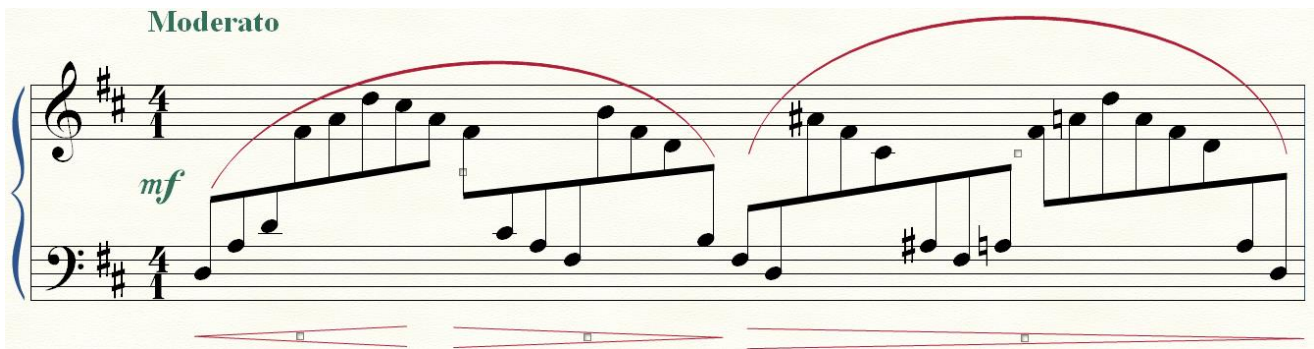

Рис. 52. Поєднання нот між нотними станами

називають нотами-перебіжчиками. Причина написання нот-перебіжчиків – зв’язна мелодія, де ноти виконуються по черзі різними руками. Розглянемо більш детально алгоритм набору нижче продемонстрованого фрагмента.

У цьому випадку процес набору варто розбити на кілька етапів.

1. Необхідно набрати нотний текст, але тільки на одному з нотоносців. Нотоносець може бути будь-який, проте краще вибирати той, на якому по завершенню набору буде більшість нот (у нашому випадку це верхній). Таким чином, після першого етапу нотний текст матиме вигляд зображений на рисунку 53.

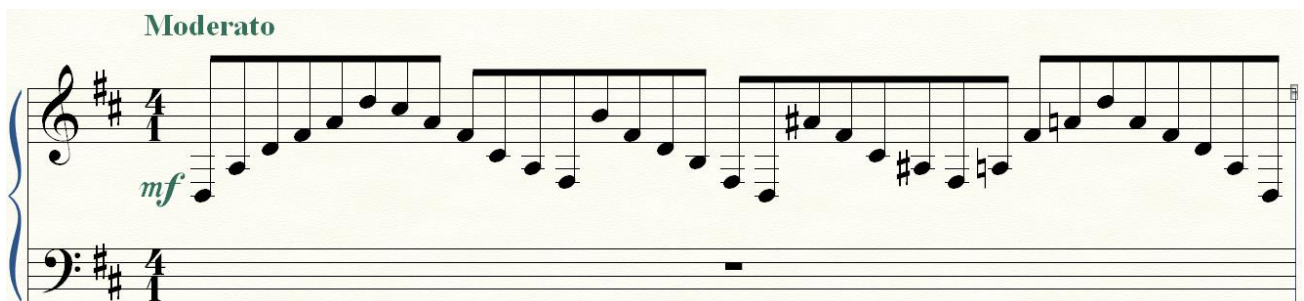

Рис. 53. Набрано нотний текст на одному нотоносці

2. На цьому етапі ноти, які розташовані не на своєму місці, переносяться з одного нотоносця на інший. Для цього необхідно з Рядка меню вибрати пункт

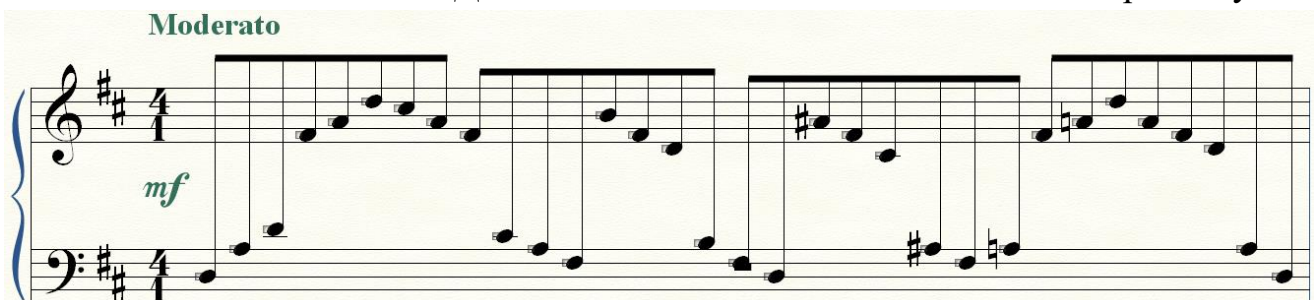

Рис. 54. Нотний текст після переміщення на інший нотоносець

Инструменты → **Расширенные инструменты** → **Передвижение нот.**

Потім вказати потрібний фрагмент, що спричинить появу маніпуляторів (квадратиків) поруч із кожною нотною голівкою. Далі слід виділити ті ноти, які необхідно перемістити на інший нотоносець (маніпулятори змінять колір на фіолетовий), і, утримуючи ліву клавішу мишки, протягнути курсор униз на приблизне їх місце розташування та відпустити клавішу мишки. Аналогічні дії застосовуються для інших нотних груп. У результаті матимемо наступний вигляд нот (рис. 54).

3. Якщо нотоносець, на який перенесено «чужі» ноти, не містить власного нотного тексту, то за замовчуванням у кожному такті автоматично встановлюється ціла пауза. У таких випадках викликавши діалогове вікно *Вікно властивостей стану* (рис. 35 стор. 47), потрібно прибрати галочку з пункту **Показывать паузы в пустых тактах**.

4. Завершальний етап відповідає за зміну напрямку штиля та перенесення згрупованих нот таким чином, щоб вони розміщувались між нотоносцями, а не над чи під ними. Насамперед потрібно вибрати з меню пункт **Инструменты** → **Расширенные инструменты** → **Специальные инструменты** → **Обращение штилей** . Після натиснення лівою клавішею мишки на такті на основному нотоносці, біля кожної ноти з'явиться пара маніпуляторів. Під час редагування, при натисненні на верхньому маніпуляторі штиль переміщується з одного боку нотної голівки на інший. Необхідно вибирати маніпулятори тих нот, які відноситимуться до верхнього нотоносця. Таким чином, після того, як штилі всіх нот верхнього нотоносця опиняться ліворуч від нотної голівки, фрагмент матиме такий вигляд (рис. 55):

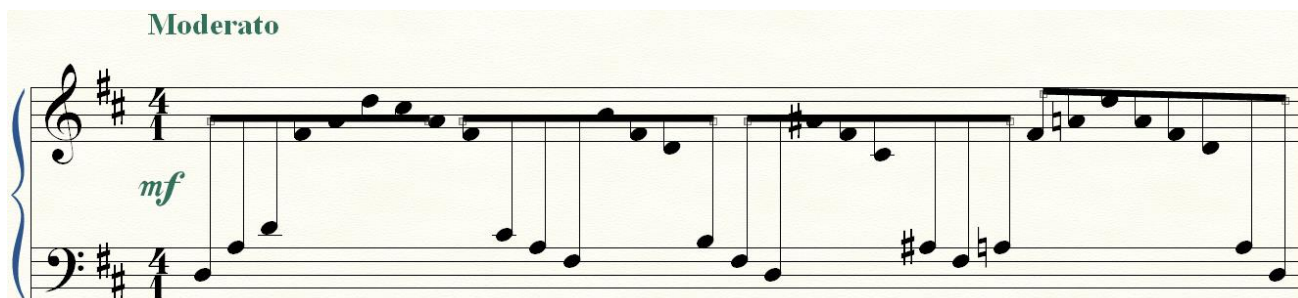

Рис. 55. Зміна напрямку штиля

Завершальним кроком даного набору буде використання інструмента «Угол вязки», який можна викликати з Рядка меню *Инструменты* → *Расширенные инструменты* → *Специальные инструменты* → *Угол вязки*, або натиснути на однойменній піктограмі на панелі *Специальные инструменты* . Після натиснення лівою кнопкою мишки на необхідному

такті, з обох сторін ребра з'являються маніпулятори. При переміщенні лівого маніпулятора ребро переміщається по вертикалі, при переміщенні правого – змінюється кут нахилу ребра (рис. 56).

Рис. 56. Встановлення нахилу ребра

Зазначимо, що редагування нот, перенесених на нижній нотоносець (додавання до них артикуляційних або динамічних позначень тощо), здійснюється на верхньому нотоносі – на нижньому вони існують лише візуально. Тому, щоб поставити будь який знак артикуляції (акцент, стаккато тощо) на першій ноті, необхідно натиснути не на зображенні цієї ноти на нижньому нотоносі, а на її «законному» (основне місце положення) верхньому місці, незважаючи на те, що її там і не зазначено. Враховуючи на вищевикладене, завжди варто пам'ятати, який нотоносець був узятий за основний.

Нестандартні ключові знаки

Використання нестандартних ключових знаків властиве не лише церковній музиці чи деяким народностям, а й сучасні композитори все більше нехтують традиційним розташуванням ключових знаків.

Що саме мається на увазі, коли, наприклад, є постановка двох ключових знаків – *фа-дієз* і *сі бемоль* одночасно, або *соль-дієз* і *мі-дієз* у першій октаві (рис. 57).

Розглянемо детальніше, яким чином встановити нестандартні знаки альтерації, що не підкоряються правилам квартово-квінтового кола.

Щоб не впадати у розлогі пояснення, розберемо лише певний конкретний приклад. Приміром, як встановити при скрипковому ключі *фа*-діз і *ре*-діз у першій октаві?

Рис. 57. Приклад застосування нестандартних ключових знаків.

Очевидно, що для зміни ключових знаків необхідно викликати діалогове вікно «*Ключевые знаки*» (рис. 41) шляхом натиснення однойменної кнопки

на *Панелі інструментів*. Потім у вікні зі списком замість «*Мажор*» чи «*Міно́р*» вибирається пункт «*Нестандартные ключевые знаки*», який відкриває діалогове вікно «*Нестандартні ключові*» (рис. 58), що дозволить

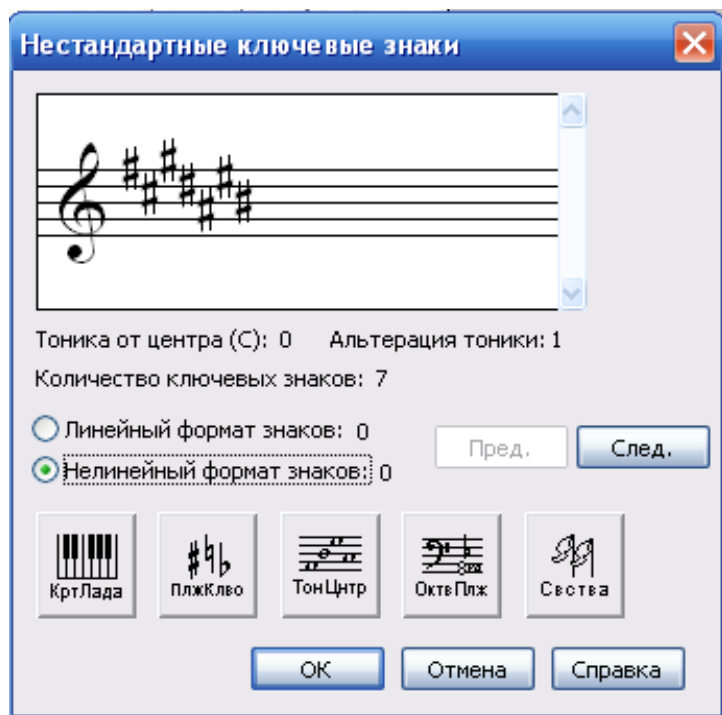

Рис. 58. Нестандартні ключові знаки

порушити кварто-квінтову послідовність ключових знаків і змінити їх октавне розташування. У цьому діалоговому вікні слід встановити перемикач у положення «*Нелинейный формат знаков*», що задіє необхідні кнопки й одночасно з'являться сім дізів (знаки для всіх можливих у даний момент ступенів звукоряду), два з яких ми перевизначимо, а решту – скасуємо.

Серед п'яти кнопок натискаємо кнопку «*ПлжКлво*», що призведе до появи наступного діалогу «*Положение и количество знаков*» (рис. 59).

Параметри даного вікна більше відповідають стандартам програмування, аніж музичним. Однак, принцип досить простий: «*Номер знака:*» – порядковий

номер ключового знака.
Вони пронумеровані від 1 до 7 (дієзна шкала) і від -1 до -7 (бемольна шкала).

Кнопка «*След.*» (наступний) – перехід до наступного ключового знаку.

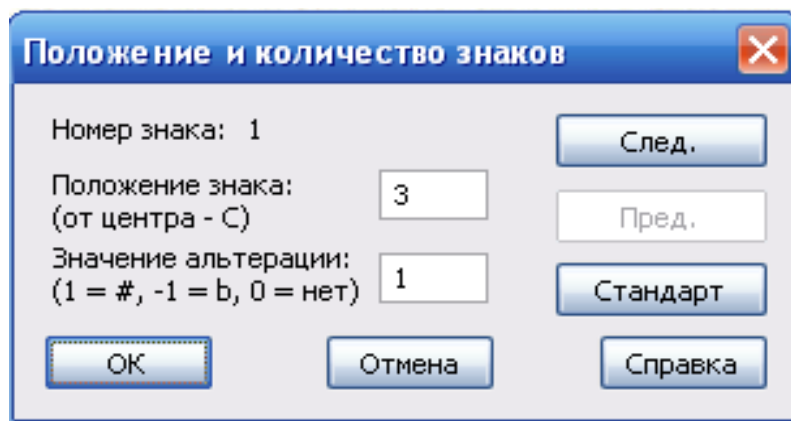

Рис. 59. Положення та розміщення знаків

Кнопка «*Пред.*» (попередній) – перехід до попереднього ключового знаку.

Пункт «*Положение знака: (от центра - C)*» – це висотне положення знака, зокрема: 0-до, 1-ре, 2-мі, 3-фа, 4-соль т.д.

«*Значение альтерации*» – вид знака: 1 – дієз, 0 – бекар, -1 – бемоль.

Кнопка «*Стандарт*» відновлює параметри за замовчуванням для відредагованого знака.

Подальшу роботу потрібно розділити на два етапи:

- встановлення ключових знаків;
- зміна їх октавного розташування.

Таким чином, за умовами вищезазначеного завдання нам необхідно поставити *фа #* і *ре #* у першій октаві.

Активізувавши пункт «*Нелинейный формат знаков*» та натиснувши кнопку «*ПлжКлво*», за умовчанням отримуємо сім дієзів, виставлених у правильному порядку.

Перший знак збігається з правильним, (положення знака – 3 означає ноту *фа*) тому натискаємо «*След.*», щоб перейти до другого знака. Подальші параметри наступного знака показують – 0, який означає, що дієз з'явиться для ноти *до*. Змінюємо його у пункті «*Положение знака: (от центра - C)*» на 1 (*ре*).

Наступним кроком потрібно прибрати зайві п'ять дієзів. Переходимо до наступного (третього) знаку, натискаючи кнопку «*След.*». У полі «*Значение альтерации*» замінюємо значення 1 (альтерація на півтона вгору) на 0 (немає

альтерації), що призведе до автоматичного відключення всіх наступних знаків. Натискаємо **ОК** – перший етап завершено, далі слід знову повернутись до діалогового вікна «*Нестандартные ключевые знаки*» (рис. 58).

Переходимо до другого етапу, та перемістимо знаки на октаву вниз.

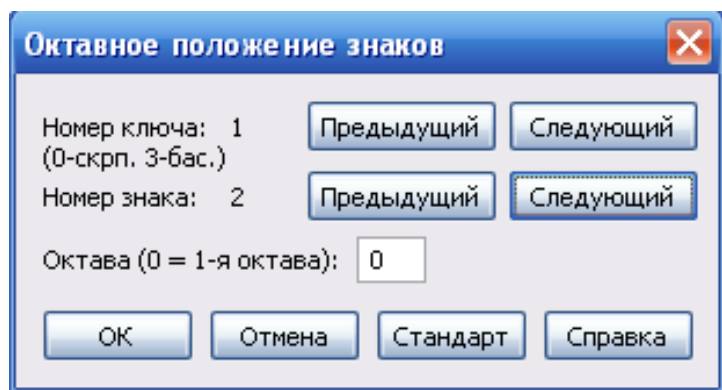

Рис. 60. Октавне розміщення знаків

Для перестановки ключових знаків в іншу октаву натискаємо кнопку «*ОктвПлжс*». З'являється діалогове вікно «*Октавное положение знаков*» (рис. 60), у якому можна окремо змінити положення знаків у різних ключах.

У програмі є 18 варіантів різних ключів позначених цифрами від 0 до 17. Вибір ключа відбувається завдяки верхнім кнопкам – «*Предыдущий*» та «*Следующий*».

Згідно з нашим завданням, нам необхідний скрипковий ключ – це 0, його виставлено за замовчуванням.

Доречно зазначити, щоб дізнатись, якому номеру відповідає певний ключ, необхідно викликати діалогове вікно «*Изменить ключ*» (рис. 48), попередньо натиснувши інструмент «*Ключ*» (кнопка зображує басовий ключ).

Для першого знака пункт «*Номер ключа...*» задана октава 1 (тобто, на одну октаву вище необхідної). Слід змінити значення на 0, щоб знак перемістився октавою нижче. Аналогічна октавна заміна відбувається і з наступним знаком, у пункті «*Номер знака:*» натискуванням кнопки «*Следующий*». Далі натискаємо **ОК** – необхідні ключові знаки встановлено.

Раитр

Обов'язковою складовою властивостей будь-якого тексту є розмір. *Finale* використовує знаки двох видів – символні, які створені на основі шрифтів, і графічні, які відображаються у вигляді форм, що намальовані. Зважаючи на це, досить складно оперувати розмірами знаків на кшталт текстових процесорів.

Тому розмір символних шрифтів (графічних елементів), а саме: нотних голівок, пауз, ключів тощо, – на нотоносці вимірюється у відсотковому співвідношенні та висоті стану (відстань між лінійками нотоносця). Для їх упорядкування програма має свій ”еталонний” розмір (див. рис. 61).

У минулому нотний стан гравірувався спеціальним інструментом – п’ятикінцевим пером, схожим на мініатюрні граблі (німецькою *rastral*, латинською *rostrum* – граблі) звідси назва – раштр⁵. Для того щоб розрізнити масштабування дисплею від дійсного розміру нотних елементів введено поняття раштр. Розмір нотоносця (відстань від першої до п’ятої лінійки) також називається раштром. Раштр залежить від формату нотного видання, жанру твору та його призначення: навчальне, популярне, класичне

Букварний	10 мм	118 %
Еталонний (Finale)	9 мм	100 %
Голосовий	8 мм	95 %
Фортепіанний	7,5 мм	89 %
Хоровий	6 мм	71 %
Оперний	5,5 мм	65 %
Партитурний	5 мм	59 %
Малий партитурний	4 мм	47 %
Бісерний	3 мм	36 %

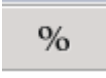
Рис. 61. Таблиця раштрів

тощо (рис. 61). Детальну інформацію щодо походження розмірів шрифтів та їх класифікацію, наведено у роботі Федора Антоновича Дудки (Дудка Ф. Основы нотной графики / Ф. Дудка. - 2-е изд., – Киев : Муз. Україна, 1985. - 200 с.).

Зазначимо! Масштабування зображення на екрані за допомогою інструмента «*Масштаб отображения*» (кнопка зображає Лупу) на остаточний

⁵ *Раштр* – прилад, який має п’ять кінчиків (різців) для лініювання нотного стану на металевій пластині. У ното-видавничій справі слово Раштр набуло широкого поширення і вживається як поняття про розмір нотоносця.

вигляд нотного тексту, який необхідно роздрукувати, не впливає.

Величина нотного стану, яку називають "Раштром", у *Finale* досягається кількома способами. Для зміни розміру елементів нотного письма користуються інструментом «*Изменение размера*» , який розміщено на головній панелі інструментів.

Натиснувши цей інструмент, необхідно точно вказати лівою клавішею мишки, який саме елемент необхідно масштабувати: систему, нотоносці, нотну голівку або сторінку. Після відпускання мишки з вибраного елемента з'являється діалогове вікно, властиве саме йому. На рисунках 62-64 зображено діалогові вікна налаштувань розміру нотного стану, сторінки та ноти.

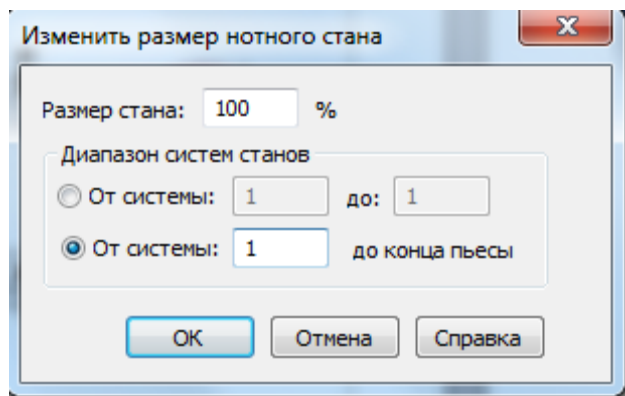

Рис. 62. Зміна розміру нотного стану

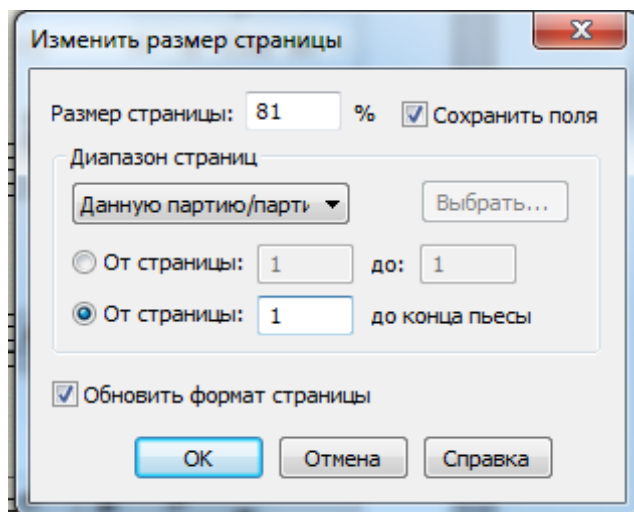

Рис. 63. Зміна розміру сторінки

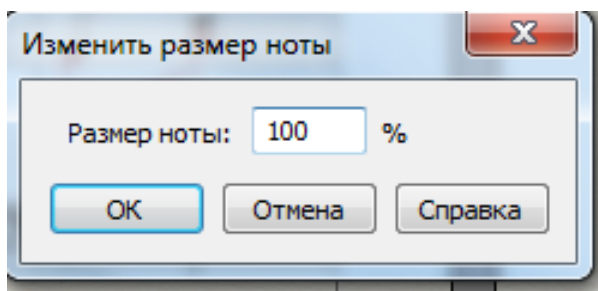

Рис. 64. Зміна розміру ноти

Даний інструмент (зміна розміру) у різних режимах перегляду нотного тексту має обмеження. Наприклад, у режимі прокрутки «*Вид свитка*» можна змінювати масштаб тільки нот/пауз і нотних голівок. Для зміни масштабу сторінки чи нотного стану необхідно перейти у сторінковому режимі «*Вид сторінци*». Також у цьому режимі користуються контекстним меню, з якого можна вибрати команду для конкретного елемента (рис. 65). Тому

масштабування елементів різного рівня не є взаємопов'язаними речами:

- для масштабування *нотноносця* необхідно встановити курсор у будь-якому місці нотноносця (але не на ноті) та натиснути ліву клавiшу мишки;
- для масштабування *системи* необхідно встановити курсор між нотноносцями (але не на ньому) та натиснути ліву клавiшу мишки;
- для масштабування *сторiнки* необхідно встановити курсор у верхній або нижній частині сторiнці та натиснути ліву клавiшу мишки.

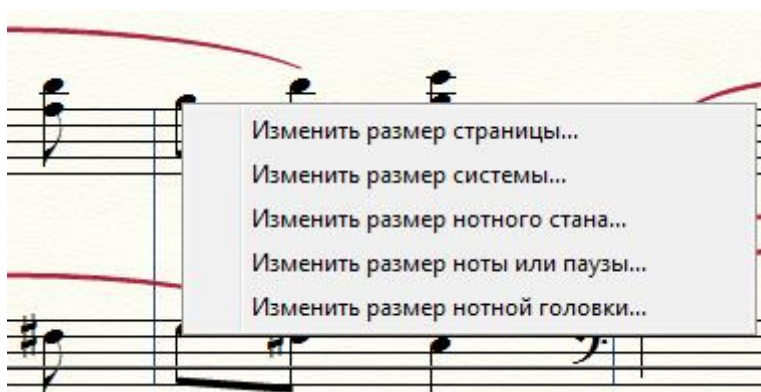

Рис. 65. Контекстне меню інструмента «Зміна розміру»

На підставі аналізу джерел та власного досвіду, для встановлення розміру сторiнки, радимо користуватися першим пунктом контекстного меню – «**Вид сторiнки**». Далі у діалоговому вікні (рис. 63) встановлюється необхідний відсоток

відносно "еталонного = 100%" раштра наприклад, – 89% для фортепіанних нот, – 71% хорових партитур, – 59% для партитури і тощо (рис. 61).

Створення текстового блоку

У *Finale* текст використовують двох типів: 1) текстові елементи «поєднані» з макетом – текст прикріплений до нотної графіки (такту чи ноти), і тому зберігає своє положення незалежно від будь-якого редагування документа; 2) сторiнково-орієнтований (текст прикріплений до координат сторiнки). До другого типу (інструмент *Текст*) належать: верхній та нижній колонтитули, номер сторiнки, заголовок композиції, прізвище композитора тощо.

Для створення нового текстового блоку вибирається з Рядка меню пункт *Інструменти* → *Текст*. У місці передбачуваного початку тексту потрібно двічі натиснути лівою кнопкою мишки – з'явиться пунктирна рамка навколо

поля, куди безпосередньо й вводиться текст. Розмір поля можна змінювати.

Для збільшення розміру шрифту можна скористатись комбінацією клавіш *Ctrl+ Shift + « . »*, а для зменшення – *Ctrl+Shift + « , »* (в англійській розкладці клавіатури). Форматують текст за допомогою пунктів у Рядку меню **Текст**, у якому можна обрати такі параметри як: **Шрифт**, **Размер**, **Стиль**, **Смещение базовой линии** (зміщення тексту вертикально), **Межбуквенное расстояние...** тощо.

Оскільки текстові блоки (**інструмент Текст**) часто за змістом пов'язуються з музичними позначеннями, в програмі передбачена можливість швидкого вставлення знаків альтерації. Для вставлення дієза потрібно натиснути *Ctrl+Shift+S*, бемоля – *Ctrl+Shift+F*, бекара – *Ctrl+Shift+N*. Крім того, є можливість вставити поточний номер сторінки шляхом натиснення комбінації клавіш *Ctrl+Shift+P* (якщо текстовий блок вводиться в режимі прокручування, то номер сторінки відобразатиметься як #).

Введення тексту для вокальних партій

За допомогою інструменту **Вокальний текст** можна набрати текст для вокальної музики. Даний інструмент знаходиться у Рядку меню **Інструменти** → **Вокальний текст**. У діалоговому вікні **«Окно вокальний текст»**, здійснюється введення вокального тексту.

У даному вікні текст вводять звичайним способом, місця поділу на склади позначають дефісом, пропуски між словами – клавішею пропуск. Прийменники у тексті досить часто є приголосними (нескладовий прийменник). Тому їх розташовують разом із наступним складом слова. Для цього застосовують нерозривний пропуск, який вводиться шляхом утримування клавіші *Ctrl* + клавіша пропуск.

Після введення вокального тексту використовуючи Рядок меню **Вокальний текст** → **Назначение щелчком**, лівою клавішею мишки розставляється текст. Якщо текст у більшості розподіляється під нотами

силабічно (1 склад = 1 нота), тоді зручніше та швидше розташувати весь текст під нотами шляхом поступового натиснення клавіші *Ctrl* і лівої клавіші мишки на першій ноті твору.

Нагадуємо, існує два способи введення підрядкового тексту.

- ✓ Перший – використовується для набору тексту безпосередньо в партитурі (див. попередній пункт *Створення текстового блоку*).
- ✓ Другий – передбачає попередній набір всього вокального тексту в спеціальному вікні, а потім його закріплення за конкретними нотами.

Зауважимо! Введення вокального тексту здійснюється виключно **другим способом!** Перший спосіб застосовується лише тоді, коли користувачу потрібно ввести невелику кількість тексту, наприклад, роз'яснення, один куплет пісні тощо. Проте, у такому випадку остаточне форматування документа буде вкрай незручним, оскільки текст, який прив'язаний до координат сторінки, залишатиметься на одному місці, незважаючи на переміщення нотного тексту.

Режим прослуховування

Звукове відтворення набраного нотного тексту є однією з важливих функцій нотаторів. Завдяки цьому користувач в змозі перевірити достовірність набраного тексту через аудіорежим.

У *Finale* програвання партитури можливо здійснити двома способами. Для швидкого доступу до режиму прослуховування необхідно на клавіатурі натиснути клавішу пропуск і, утримуючи її, вказати курсором мишки на такті, з якого необхідно почати прослуховування; стрілка курсору перетвориться на зображення вуха. У цьому випадку для зупинки відтворення достатньо клацнути мишкою у будь-якому місці екрану.

Інший спосіб, Рядок меню пункт **Окно** у меню, що спадає вниз, вибрати **«Панель управління воспроизведением»**. На цій панелі натиснути кнопку відтворення.

Контрольні питання до 3 розділу

- Як викликати діалогове вікно «Властивості стану» та «Властивості такту»?
- Як змінити музичний розмір та тональність у документі?
- Як встановити тактові риси різних видів?
- За допомогою якого діалогового вікна додаються нотні стани?
- Як об'єднати нотні стани в групу?
- Які параметри встановлюються у діалоговому вікні «Властивості стану»?
- Опишіть алгоритм зміни нотного ключа у середині твору.
- Що таке раштр?
- Чим відрізняється раштр від масштабування зображення?
- У яких випадках звертаються до діалогового вікна «*Выбор нюанса*»?
- Якими способами можна ввести вокальний текст?
- Як викликати режим прослуховування?
- Опишіть способи транспонування у програмі *Finale*.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №2

Тема: Редагування партитур та додавання тексту до вокальних партій.

Мета: сформувати у студентів систему теоретичних і прикладних знань, спрямованих на підвищення ефективності застосування *Finale 2014* у фаховій діяльності. Навчитись змінювати музичні ключі у середині твору, додавати форшлагги, альтернативний варіант виконання (*Ossia*), здійснювати групування та перенесення нот між нотними станами.

Методичне забезпечення роботи:

1. ПЕОМ зі встановленою операційною системою Windows 7;
2. Встановлена програма *Finale 2014*;
3. Методичні вказівки до виконання практичних занять Лабораторної роботи №1 з теми «Технології створення нотного тексту засобами програми *Finale*».

Завдання:

- вивчити теоретичний матеріал III-го розділу посібника;
- ознайомитись із додатковою літературою та переглянути інтернет-джерела;

- відповісти на контрольні питання;
- оформити звіт про виконання I-ї та II-ї практичних робіт лабораторної роботи № 2 у вигляді надання викладачу електронної версії документа;
- уміти продемонструвати навички практичної роботи у програмі *Finale* на вимогу викладача.

1 ПРАКТИЧНА РОБОТА

Хід роботи

1. Ознайомитись зі зразком *B* у Додатку №2.
2. Завантажити Нотний редактор *Finale 2014*.
3. У *Стартовому вікні* програми за допомогою «*Мастера создания*» здійснити налаштування. Застосувати *Печатный стиль*, параметри аркушу – А4, та орієнтацію сторінки – *Книжкову*.
4. Додати інструмент, який задіяний у зразку *B*.
5. Ввести назви: твору, ім'я композитора та інший необхідний текст.
6. Встановити розмір і тональність музичного твору.
7. Додати текст початкового темпу твору за допомогою інструмента «*Нюанси*».
8. Встановити наступні параметри налаштування тексту. Заголовок – шрифт *Times New Roman* 24 пт, підзаголовок – шрифт *Verdana* 12 пт, прізвище композитора – шрифт *Arial Unicode MS* 12 пт.
9. Здійснити початкові налаштування музичного уривку (II Скерцо) відповідно до зразка *B* у Додатку № 2.
10. Із запропонованого Додатка № 2 зразок *B* ввести нотний матеріал.
11. Розставити за зразком знаки реприз, артикуляції, штрихи, динамічні відтінки та інші засоби музичної виразності.
12. Зробити ранжир музичного твору та провести форматування документа згідно з оригіналом.
13. Зберегти створений документ у власному каталозі під назвою «прізвище студента_Лаб.2-В». Наприклад, Іванов_Лаб.2-В.musx;
14. Закрити документ.

2 ПРАКТИЧНА РОБОТА

Хід роботи

1. Ознайомитись зі зразком *G* у Додатку № 2.
2. Завантажити Нотний редактор *Finale 2014*.
3. У *Стартовому вікні* програми за допомогою «*Мастера создания*» здійснити налаштування. Застосувати *Печатный стиль*, параметри аркушу – А4, та орієнтацію сторінки – *Книжкову*.
4. Додати інструмент *Piano*.
5. Ввести необхідні назви: твору, ім'я композитора та інший необхідний текст.
6. Встановити розмір і тональність музичного твору.
7. Додати текст початкового темпу твору за допомогою інструмента «*Нюанси*».
8. Встановити наступні параметри налаштування тексту. Заголовок – шрифт *Times New Roman 24 nm*, підзаголовок – шрифт *Times New Roman 16 nm*, прізвище композитора – шрифт *Times New Roman 12 nm*.
9. Здійснити початкові налаштування музичного уривку (Симфонія №11 соль мінор) відповідно до зразка *G* у Додатку № 2.
10. Із запропонованого Додатка №2 зразок *G* ввести нотний матеріал.
11. Розставити за зразком знаки артикуляції, штрихи, динамічні відтінки та інші засоби музичної виразності.
12. Зробити ранжир музичного твору та провести форматування документа згідно з оригіналом.
13. Зберегти створений документ у власному каталозі під назвою «прізвище студента_Лаб.2- Г». Наприклад, Іванов_Лаб.2- Г.musx.
14. Закрити документ.

4. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРСТАННЯ Прикінцеве форматування документа (техніка редагування)

Завершальний етап набору нотного тексту – це його форматування, тобто підготовка макета відповідно до критеріїв, визначених користувачем. Однак, перш ніж розпочати форматування, необхідно обов'язково здійснити перерозподіл простору (нагадаємо стандартну послідовність дій): виділити весь документ, із Рядка меню → *Утилити* → *Вирівнять ноти* вибрати необхідну команду. Існують також “гарячі клавіші” – *Ctrl + 4* – перерозподіл простору за окремими нотами, або *Ctrl + 5* – перерозподіл за музичними долями.

The image shows a screenshot of a music score in a software interface. The score is titled "РІДНА ПІСНЕ" (My Motherland) and includes the composer's name "Твір 32 №5" and the author "М.Скрябінський". The lyrics are in Ukrainian: "Слово В.Сосюри", "Чор - ні кру - ки над ру - до - ю, ой, за - гра - во - ю. Гнеть-ся я - вір над во - до - ю,". The score is displayed on three systems (1, 2, 3). The interface includes a dashed box around the score area, indicating a selection or layout adjustment. Three blue circles highlight specific elements: circle 'a' is at the top right corner of the score area; circle 'b' is at the top left corner of the first system; circle 'c' is at the bottom right corner of the second system. The numbers 1, 2, and 3 are placed to the left of the first, second, and third systems respectively.

Рис. 66. Режим планування сторінки

Для форматування нотного тексту обирається режим сторінкового перегляду в Рядку меню → *Инструменты* → *Планировка страницы*. Коли обрано цей режим, програма автоматично переходить у сторінковий режим перегляду (рис. 66). У Рядку меню з'являється пункт «*Планировка страницы*». Саме тут встановлюються розміри сторінки, межі полів і систем нотоносців.

Роботу над форматуванням сторінки можна здійснити двома способами.

Перший – шляхом пересування маніпуляторів. Розглянемо режим планування сторінки докладніше. Прямокутники, окреслені пунктиром, – це абриси (контури) систем. Зліва великими цифрами (у даному прикладі 1, 2, 3) показані номери систем. *Finale* нумерує всі системи, від першої до останньої сторінки публікації.

Маніпулятори типу «а» використовують для зміни полів сторінки. Маніпулятори типу «б» використовують для зміни положення верхнього лівого кута системи. Маніпулятори типу «с» призначені для зміни положення нижнього правого кута системи. Проте, краще змінювати у діалоговому вікні «*Редактировать поля страницы*» (рис. 67).

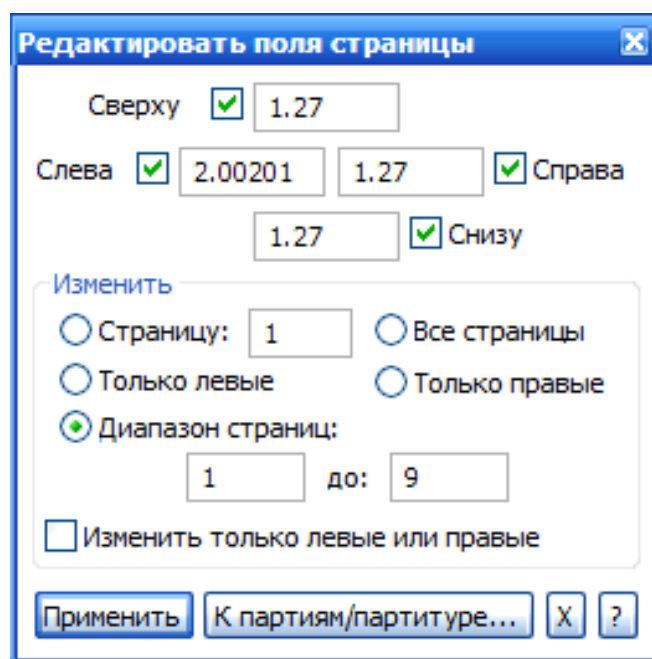

Рис. 67. Редагування полів сторінки

Будь-які зміни, що вносяться до формату сторінок чи систем, подіють або на поточну сторінку, або на систему – це залежить від виставлених параметрів. Наприклад, якщо у діалоговому вікні «*Редактировать поля страницы*» (рис. 67), [Рядок меню → *Инструменты* → *Планировка страницы* → *Редактировать поля страницы...*] задається діапазон сторінок, то зміни стосуватимуться суто заданого користувачем діапазону; у разі, коли відмічений галочкою пункт «*Все страницы*», зміни відбудуться в усьому документі.

Пункт «*Только левые*» і «*Только правые*» фіксує зміни лише до всіх лівих або правих сторінок документу.

У Рядку меню → *Инструменты* → *Планировка страницы* також передбачені пункти «*Вставить пустые страницы*» і «*Удалить пустые страницы*» для вставлення або видалення будь-якої кількості порожніх сторінок у будь-якому місці. Пункт «*Избегать наложения систем*» у тому ж меню призначений для автоматичного запобігання перетину меж систем однієї з іншою, а також з полями сторінки документу. В більшості випадків доречно цей пункт тримати увімкненим (відміченим галочкою).

Пагінація

Пагінація⁶ – інакше кажучи нумерація сторінок. Здійснюється за допомогою інструмента «*Текст*». Після його активації на Панелі інструментів курсор мишки переноситься до необхідного місця розташування та натискується комбінація клавіш *Ctrl+Shift+P*, або ж із Рядка меню *Текст* → *Вставка* → *Номер страницы*. Автоматично обчислений номер сторінки

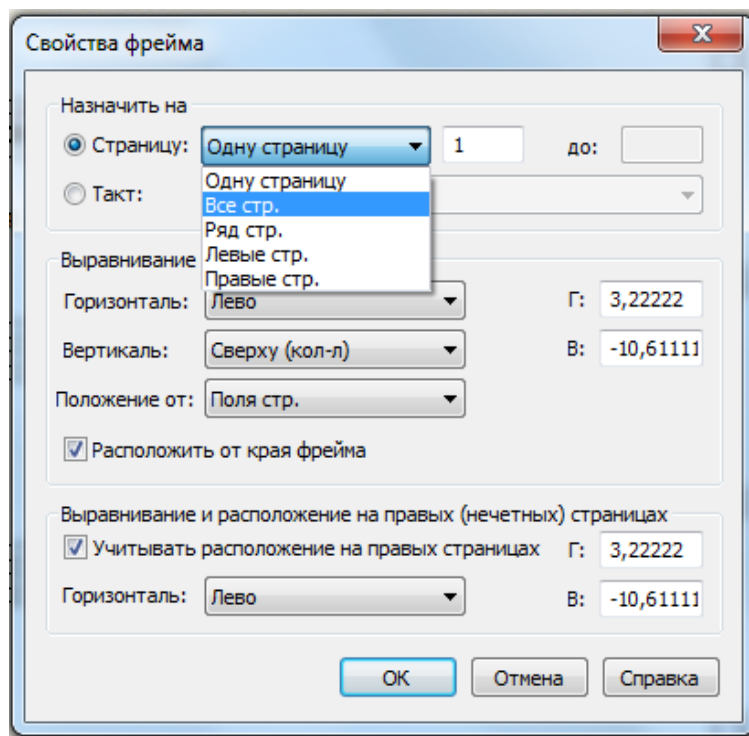

Рис. 68. Властивості фрейма

⁶ Пагінація – Нумерація сторінок книги або рукопису. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — К. : Наукова думка, 1970—1980. — Т. 6. — С. 10.

з'являється у рамці. Однак, після цього *Finale* не розставляє номери сторінок по всій партитурі, а ставить його лише на поточній сторінці.

Для пагінації всього документа необхідно викликати контекстне меню на маніпуляторі номера сторінки та вибрати пункт «*Редактировать свойства фрейма...*». У діалоговому вікні «*Свойства фрейма*» (рис. 68) у секції вибрати «*Назначить на*» пункт «*Страницу:*» зі списку вибрати «*Все стр.*». Після натиснення кнопки **Ок** номера сторінок будуть проставлені у всьому документі. Окрім цього тут можна виставити, на яких саме сторінках показувати нумерацію; змінити їх розташування тощо.

Перенесення тактів

Враховуючи те, що програма *Finale* забезпечена “інтелектуальними” засобами, що допомагають користувачеві працювати в режимі сторінкового перегляду, інколи доводиться коригувати кількість тактів на окремих системах уручну. За допомогою Рядка меню пункт → *Утилиты* → *Количество тактов на системе* або за допомогою сполучення клавіш *Ctrl + M*, що відкриває однойменне діалогове вікно (рис. 69), можна згрупувати такти таким чином, що на кожен систему припадатиме однакова кількість тактів.

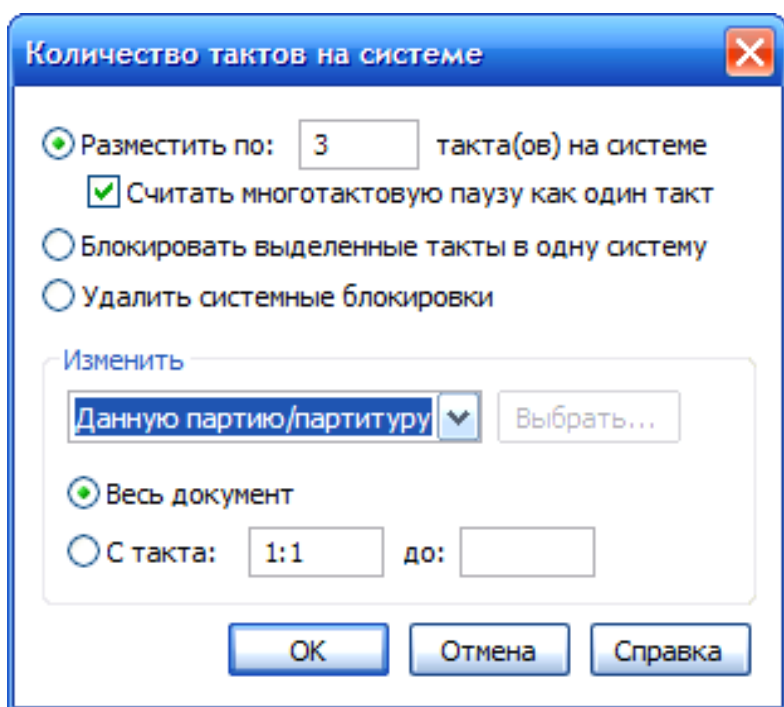

Рис. 69. Вибір кількості тактів на систему

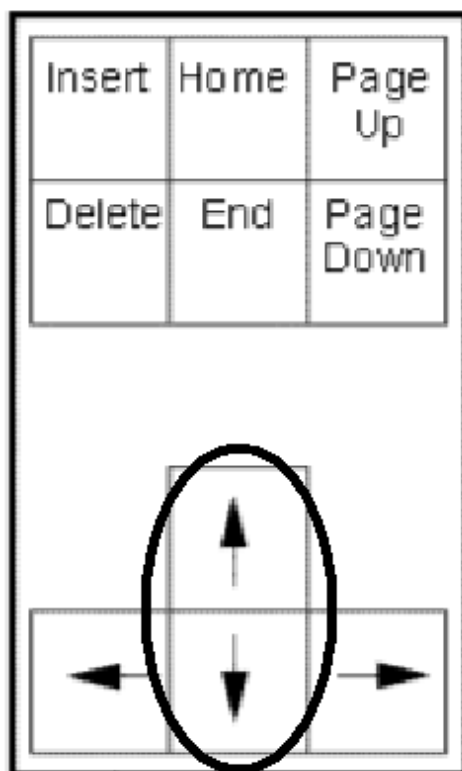

Рис. 70. Клавіші управління

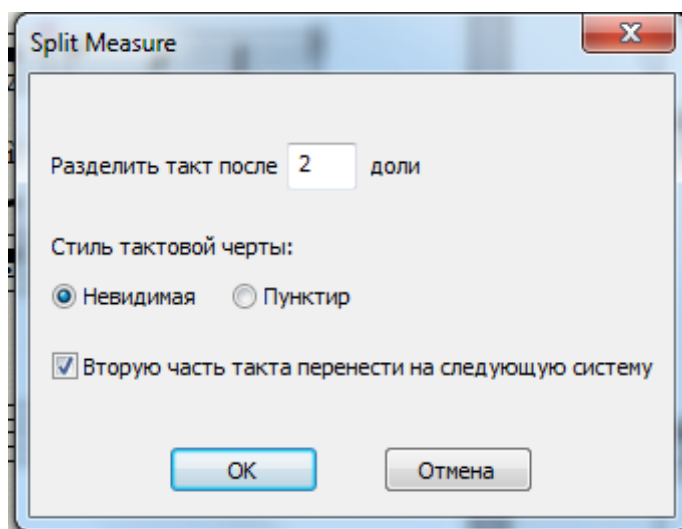
У *Finale* також існує функція переміщення тактів у ручному режимі. Для переміщення одного або кількох тактів із однієї системи до іншої – виділяють останній (при переміщенні тактів назад) або перший (при їх переміщенні вперед) із цих тактів і натискають на клавішу управління курсором – “стрілка ввєрх” для переміщення назад або “стрілка вниз” для переміщення вперед (рис. 70).

Бєзрозмірні такти

Бєзрозмірні такти часто зустрічаються у церковних піснєспівах, а іноді в партитурах при каденціях, коли потрібно зробити нескінченний такт. У дійсності “бєзрозмірний” такт це – умовна назва, оскільки для програми у будь-якому випадку необхідно вказувати кількість доль у такті. Тому перед встановленням розмірів, треба пам’ятати, що такти, які мають занадто велику кількість доль, приречені на щільне розташування нот і матимуть нечитабельний вигляд. Відповідно, у процесі набору необхідно постійно прораховувати майбутню кількість доль, які будуть розташовані на одному рядку. Існує два способи створення таких тактів.

Перший. Даний спосіб можна застосовувати лише для невеликих творів, оскільки максимальний розмір, який дозволяє встановити *Finale* – це $\frac{100}{1}$, що означає $\frac{400}{4}$. Тому, попередньо підрахувавши кількість доль у творі та встановивши відповідний розмір (наприклад, $\frac{122}{4}$), можна приступити до введення нотного тексту. У процесі набору, коли заповнюється рядок необхідною кількістю нот, потрібно скористатись функцією *Розділення такту*. Для цього виділяється та частина такту, після якої необхідно його розділити, і у Рядку меню *Плагины* → *Такты* → *Разделить такт...* У діалоговому вікні *Split Measure* встановлюється номер долі, після якої необхідно його розірвати та вказується вид тактової риски. По завершенню налаштувань натискається кнопка **OK** (рис. 71). Після набору нотного матеріалу приховати розмір.

Другий спосіб – усвідомлюючи, що великий твір не може мати один такт з великим розміром, користувачу під час створення нового документа необхідно вказати бажаний музичний розмір (попередньо прорахований та намічений). Тобто такий розмір, який зможе коректно (читабельно) відображати ноти на одному рядку системи. Після набору нотного матеріалу необхідно приховати розмір і встановити тактові риси невидимими (приховати тактові риси).

Рис. 71. Вікно компіляції

Третій спосіб є міксом двох попередніх і застосовується у тих випадках, коли у творі розмір відсутній, а такти містять неоднаково великі розміри. За таких умов під час набору користувач підбирає для кожного такту властивий йому розмір таким чином, щоб він (такт) рівномірно розташувався у рядку. За необхідності, коли одного такту замало, а два забагато, такт, який не завеликий, можна розділити як викладено у першому способі. У тактах, які відображають розмір, необхідно його прибрати за допомогою діалогового вікна «**Свойства такта**» (рис. 34) у секції **Вид Размер:** вибравши пункт «**Всегда скрывает**».

Ранжування

Під терміном «Ранжування⁷» розуміється вирівнювання нот у такті, воно поділяється на вертикальне та горизонтальне.

- Вертикальне ранжування – доведення горизонтальних ранжирів (двох і більше розташованих одна під одною партій) до графічної відповідності по вертикалі;
- Горизонтальне ранжування – мається на увазі розміщення нотних знаків на нотоносці та його додаткових лініях по горизонталі (рис. 72).

⁷ Ранжир від франц. ranger – ставити в ряд; певний порядок розташування, розміщення будь-чого; вирівнювання нот по горизонталі та вертикалі.

У програмі *Finale* існують різні режими перегляду введеного нотного тексту на екрані (див. *Особливості інтерфейсу Finale 2014*). Залежно від режиму, в якому здійснюється набір, розташування нот відрізняється. Наприклад, у режимі «**Вид свитка**» нотний текст розташовується щільніше ніж в інших.

Зауважимо! Ранжування слід здійснювати у режимі «**Вид сторони**», оскільки саме в цьому режимі розташування нот набуває ідентичного виду як при перегляді, так і в друкованому виді.

Рис. 72. Вертикальне ранжування

Якщо автоматичне ранжування не відповідає задуманим стандартам, його можна змінити таким чином:

- у Рядку меню натиснути інструмент «**Вибір**» ;
- виділити за допомогою мишки необхідні такти на всіх станах однієї системи або весь документ – комбінація клавіш *Ctrl* + *A*;
- у Рядку меню *Утилиты* вибрати пункт «**Выровняют ноты**».

Далі програма пропонує вибрати один із трьох типів ранжирування:

- «**Нотное выравнивание**» або *Ctrl* + *4* – за умови вибору цього типу ранжування, кожна тривалість займатиме стільки місця, скільки їй

визначено у спеціальній таблиці ширин. На підставі цієї таблиці й розраховуються розміри кожного такту.

- «**Долевое выравнивание**» або *Ctrl + 5* – при дольовому ранжуванні *Finale* насамперед розраховує простір для такту, потім місце розташування долей у такті, а потім у межах кожної частки розподіляє ноти пропорційно їх тривалості.
- «**Выравнивание в соответствии с размером**» – вибір цього ранжування дозволяє розмістити ноти відповідно до їх тривалостей, при чому межі тактів будуть не змінні (наприклад, ціла нота займе стільки місця, скільки дві половинні, а половинній ноті буде відведено місце як для двох четвертних).

Під час набору нотного тексту, його розміщення на сторінці змінюється, а програма для заощадження часу не завжди підтримує автоматичне оновлення екрану. Наприклад, незважаючи на малу кількість нот, межі тактів залишилися надмірно широкими або навпаки. У таких випадках застосовується команда ручного форматування – Рядок меню «**Утилиты**» вибрати пункт «**Обновить планировку**» або – *Ctrl+U* і програма перерахує всі вектора та ширини тактів.

З'єднання кількох п'єс в один файл

Процес підготовки нотної збірки в *Finale* до публікації суттєво відрізняється від верстки традиційного текстового документа. Це пов'язано зі специфікою набору та поєднання різношаблонних музичних доробків (як правило, нотні файли – окремі п'єси, оскільки будь-який музичний твір відрізняється один від одного тональністю, розміром, стилем тощо).

Для невеликих за обсягом збірок існує спрощений спосіб створення мультитп'єсних файлів. Реалізується він за допомогою діалогового вікна «**Объединение файлов...**», яке викликається у Рядку меню **Файл** → **Объединить файлы...** (рис. 73).

Зазначене вікно дозволяє налаштовувати процес об'єднання файлів, зокрема, добавляти та видаляти підготовлені файли, змінювати порядок їх черговості у списку, додавати нові файли в кінець або на початок документа, об'єднувати файли в одну партитуру. Після завершення налаштувань слід натиснути кнопку «Объединить».

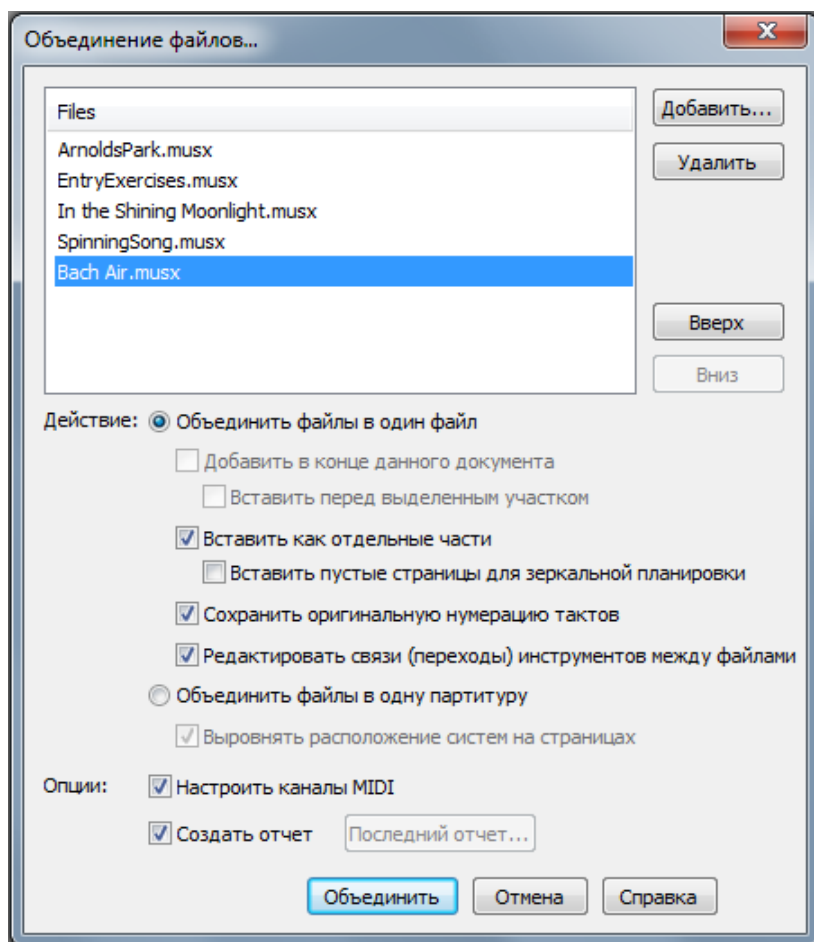
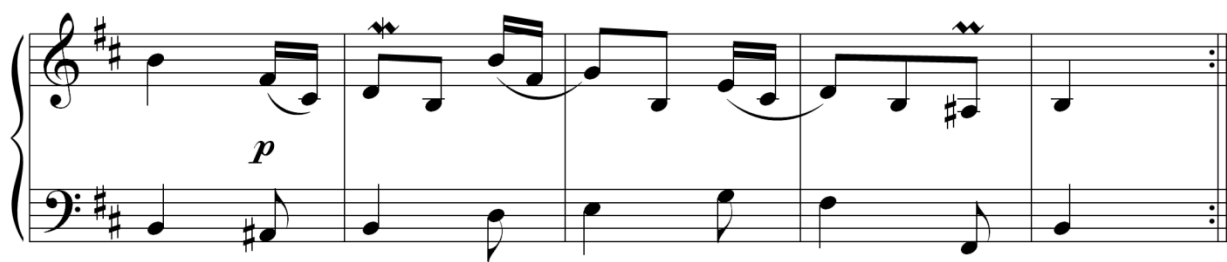

Рис. 73. Об'єднання файлів в один документ

Однак, *Finale* не завжди спроможний рівномірно розмістити твори на сторінках. Досить часто незначна частина твору займатиме повну сторінку, що спричинить непривабливий та незручний для читання вигляд. Наприклад, останні 5 тактів твору перейшли на нову сторінку і займають лише один стан (рис. 74).

Саме за таких обставин доречно з'єднувати музичні твори та створювати мультитип'есні файли. У представленому прикладі виникла потреба у приєднанні та підгонці окремих творів, а саме: приєднання наступної п'єси до попередньої на одній сторінці.

Сарабанда

А. Кореллі

Рис. 74. Приклад об'єднання п'єс на одній сторінці

Розглянемо алгоритм об'єднання двох творів:

- 1) до попередньої п'єси додається один такт (такт, який додається, успадковує всі атрибути попереднього – ключ, ключові знаки, розмір тощо);
- 2) відкривається файл з наступним твором, який необхідно об'єднати, і за допомогою комбінації клавіш *Ctrl+A* виділяється весь документ та копіюється в буфер обміну *Ctrl+C*;
- 3) повертаємось до попередньої п'єси та виділяємо останній такт;
- 4) у Рядку меню вибирається пункт «**Вставити**» комбінація клавіш *Ctrl+I*.

Увага! Команда вставити з буферу обміну *Ctrl+V* у цьому випадку не прийнятна. При використанні цієї команди (*Ctrl+V*) відбувається заміна існуючого тексту на вміст із буферу обміну.

Зазначимо! Якщо новий твір має іншу тональність, то в останньому такті попередньої п'єси програма за умовчанням виставляє попереджувальні знаки зміни ключа, розміру, тональності та звичайну тактову риску замість фінальної (рис. 75). Далі наступний алгоритм:

Рис. 75. Попереджувальні знаки при об'єднанні

- 5) натиснувши на панелі інструментів кнопку **«Такт»**, в останньому такті першої п'єси подвійним натиском курсору мишки викликається діалогове вікно *Властивості такту* (рис. 34);
- 6) у вікні *Властивості такту* (секція **«Свойства такта»**) необхідно змінити тактову риску на фінальну – (у секції **«Вид»** – встановити галочку *приховати попередження про зміну ключа, розміру і тональності*);
- 7) у першому такті приєднаної п'єси (діалогове вікно *Властивості такту*) необхідно вказати такі параметри:
  - секція **«Свойства»** – встановити галочку у пункті **«Начать новую систему станом»** - приєднана п'єса починатиметься з нового рядка;
  - секція **«Вид»** – у полі зі списком **«Ключевые знаки:»** – вибрати пункт **«Всегда показывать»**.
  - секція **«Вид»** – у полі зі списком **«Размер:»** – вибрати пункт **«Всегда показывать»**;

Сторінки, на яких музичні твори розміщені рівномірно (заповнюють сторінку чи сторінки повністю) недоцільно долучати до мультип'єсних файлів. Такі файли можуть бути самостійною складовою упорядкованої групи файлів, підготовленої до друку.

Для візуального сприйняття нотного тексту у першій системі приєднаної п'єси можна зробити відступ від поля сторінки. Здійснюється це за допомогою

інструмента **«Планировка страницы»**, яка розташована на *Панелі інструментів*. Встановлюється відступ нового рядка та інші необхідні налаштування сторінки, які розглядаються у параграфі **«Прикінцеве форматування документа»** (стор. 78).

Створення нотного видання зусиллями однієї лише програми *Finale* не завжди доречно, оскільки ця програма не містить повноцінних засобів верстки з різних файлів, які мають спеціалізовані системи на кшталт *QuarkXPress*, *Adobe PageMaker* або *Adobe FrameMaker* тощо. Усі вади (недоліки) застосування мультитип'єсних файлів стають помітні під час прикінцевого редагування збірки з великим обсягом сторінок, коли можливе помітне уповільнення процесу оновлення виду екрану, перехід між сторінками, відкриття та збереження (в тому числі автоматичне) файлу тощо. Отже, у випадках, коли збірка велика за обсягом і має різні інструментальні склади, не рекомендується об'єднувати всі п'єси нотного видання в один файл. Окрім цього, правки нотного тексту та інших складових на прикінцевому етапі верстки може спричинити труднощі та виділення додаткового часу для коригування загального макету.

У таких випадках збірку краще макетувати з окремих файлів. Кожен твір (якщо він рівномірно розташований на сторінках) зберігати в окремих файлах, так як і сторінки, де об'єднуються твори. Таким чином, утвориться група файлів, які у подальшому об'єднуються в один шляхом конвертації у графічний формат та експорту у спеціальний програмний засіб, наприклад, *PDF*.

Експорт нотного тексту та імпорт графічних файлів у Finale

Поточна версія *Finale 2014* не підтримує *OLE** технологію, тому обмін між нотатором та іншими програмними додатками здійснюється через популярні графічні формати. У таких випадках мова йде про «експорт» нотного файлу у графічний формат.

Такий підхід використовують для інтеграції нотних документів у видавничі програмні засоби (наприклад, програми верстки *QuarkXPress*, *Pagemaker* та ін.) або для друкування нотного доробку з комп'ютера, на якому не встановлено нотного редактора.

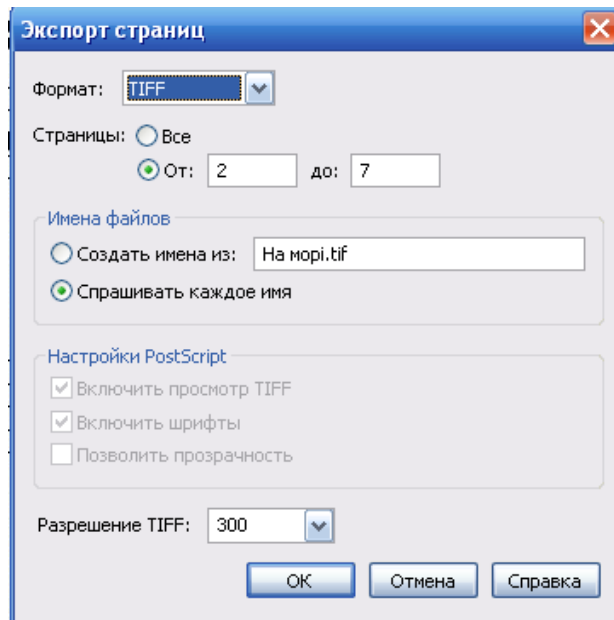
---

* ***Object Linking and Embedding*** — технологія зв'язування та впровадження об'єктів в інші документи і об'єкти, розроблена корпорацією *Microsoft*.

Для експорту даних потрібно вибрати меню **Инструменты** → **Расширенные инструменты** → **Графика**, а потім у меню **Графика** вибрати команду **Экспортировать страницы...**

У діалоговому вікні «**Экспорт страниц**» (рис. 76) треба встановити необхідні параметри (діапазон сторінок, назву файлу чи групи, що експортується, розподільну здатність тощо) та натиснути кнопку **ОК**.

Незважаючи на те, що вимоги до графічного файлу з репродукції картин та нотних зображень суттєво відрізняються, радимо експортувати дані з нотатора за такими параметрами: **Формат** (розширення) – **TIFF** або **JPEG**; розподільна здатність не менше 300 dpi.

Рис. 76. Графічний експорт сторінок

Для експорту фрагмента нотної партитури:

- необхідно перейти в модуль сторінкового перегляду (*Вид страницы*);
- вибрати інструмент **Графика**;
- обвести уявним прямокутником потрібний фрагмент нот – для цього двічі натиснути лівою кнопкою маніпулятора у лівому верхньому кутку уявного прямокутника, і після другого натиснення, утримуючи кнопку мишки, виділити необхідну область документа, яка позначиться пунктирним прямокутником.

Далі за аналогічним алгоритмом – в меню **Графика** вибрати команду **Экспортировать выделенный участок...** У діалоговому вікні «**Экспорт страниц**» натиснути кнопку **ОК**.

У *Finale* є функція для вставлення в нотний текст графічних файлів багатьох форматів. Наприклад, фотографій, логотипів, вензелів тощо. Проте, у дійсності, *Finale* не вбудовує малюнок або фотографію у нотний текст, а лише формує посилання на графічний файл.

Для вставлення графіки в партитуру, необхідно вибрати меню **Инструменты** → **Расширенные инструменты** → **Графика**, потім в меню **Графика** вибрати команду **Вставить графику...** Вибравши у діалоговому вікні потрібний файл, натиснути кнопку **Открыть** та вказати курсором мишки у необхідному місці документа його розміщення.

Зауважимо! *Finale* не вбудовує графічний об'єкт у нотний текст під час перенесення musx* файлів. Це означає, що, відкривши на іншому комп'ютері нотний документ, графіка буде відсутня. Для вирішення цієї проблеми існує три способи:

1) необхідно створити на іншому комп'ютері папки з такими ж самими назвами, як на тому, де створювався файл з імпортованої графікою, та розташувати графічні файли саме в цих папках;

2) зберегти графіку у тій же папці, що й ноти, оскільки нотатор буде шукати саме там, після того як не знайде на попередньому місці, шлях до якого він запам'ятав;

3) зберегти графічні файли у тій папці, де знаходяться всі бібліотеки (**за умовчанням** це "C:\Program Files\Finale 2014\Libraries") – зазначений шлях є останнім місцем, де *Finale* спробує їх знайти.

Створення публікацій у PDF форматі

Формат *Portable Document Format* (PDF) є міжнародним стандартом, який призначений для подання поліграфічної продукції в електронному вигляді. Цей формат спеціально розроблявся як стандарт для поліграфії. Файл у цьому форматі може містити повну інформацію про документ: тексти, зображення, шрифти, відео, інтерактивні форми тощо.

Сучасні версії *Finale* значно спростили процес експорту формату musx у формат *PDF*. Для цього необхідно у Рядку меню вибрати **Файл** → **Экспорт** → **PDF...**

---

* musx – формат файлу використовується програмою *Finale*, для нотного запису музичних композицій. Інформація, яка міститься у даному форматі може бути прочитана тільки програмами від виробника *MakeMusic*.

Ще один спосіб експорту у *PDF* можна здійснити за допомогою функції друку. Однак, у такому разі необхідно попередньо встановити віртуальний принтер *PDF*.

PDF принтер становить собою віртуальний принтер, який можна використовувати так само, як будь-який інший принтер. Відмінністю від звичайного принтера є те, що *PDF* принтер створює *PDF* файли, який(і) не друкує на фізичному аркуші паперу. Принтер *PDF* друкує вміст вихідного файлу у *PDF* файл.

Щоб створити *PDF* файл, у Рядку меню необхідно вибрати **Файл** → **Печать** (*Ctrl+P*) – з'явиться діалогове вікно *Друк* (рис. 80), в якому за допомогою кнопки «*Свойства*» у налаштуваннях принтера вибирається принтер *Adobe PDF*.

Якщо на комп'ютері не встановлено віртуальний принтер *PDF*, його можна знайти в мережі *Інтернет* за адресами:

- ⇒ <http://www.bullzip.com/products/pdf/info.php>;
- ⇒ <http://www.cutepdf.com/Products/CutePDF/writer.asp>;
- ⇒ <http://www.dopdf.com/ru/>;
- ⇒ <http://www.pdfforge.org/pdfcreator>.

Варто зазначити, що інколи виникає проблема коректного відображення файлів формату *PDF* на інших комп'ютерах. Проблема полягає у тому, що формат *PDF* посилається на шрифти, які встановлені в операційній системі комп'ютера, на якому здійснювався нотний набір. Якщо на іншому комп'ютері ці шрифти відсутні, документ буде відображено неправильно.

Для запобігання таких ситуацій краще готові п'єси посторінково зберегти у графічному форматі *TIFF* (попередньо відкоригувавши нумерацію сторінок), потім конвертувати їх в один файл *PDF*. Порядок експорту даних у графічний формат розглядається у попередньому параграфі (*Експорт нотного тексту та імпорт графічних файлів у Finale*).

Функція вилучення партії з партитури

За потреби, з наявної партитури програма дозволяє виведення на друк окремих партій. Для цього у меню **Файл** необхідно скористатися командою **Извлечь партии...**

У діалоговому вікні **Извлечь партии** (рис. 77) треба натиснути кнопку «Создать партии» та зі списку існуючих нотоносців у вікні «Выберите партии для извлечения:» виділити необхідні елементи.

Кнопка «Управление партиями...» відкриває однойменне діалогове вікно (рис. 79). Секцією «Партии»: можна скористатись для створення чи додавання нової партії. Слід зауважити, що у разі натиснення кнопки «Создать партии» – це

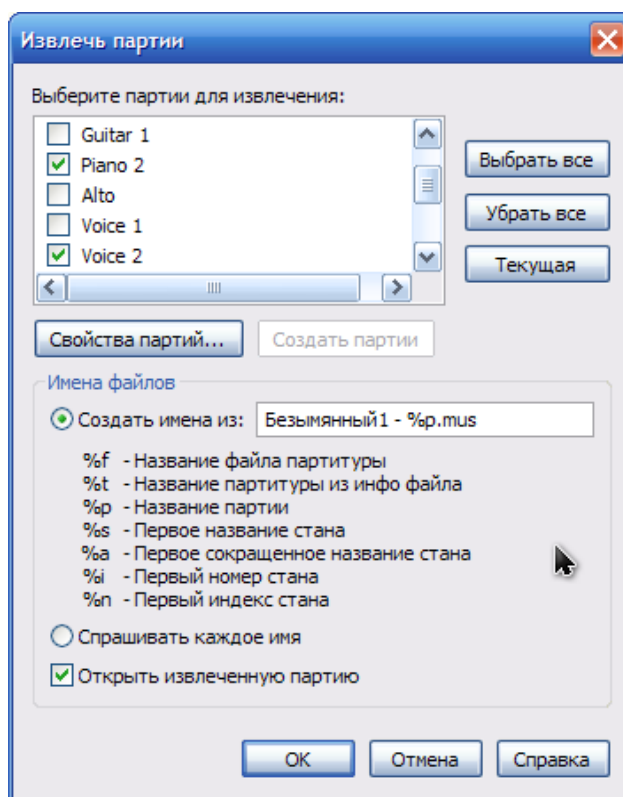

Рис. 77. Вилучення партій

приведе до вилучення попередньо створених партій документа. Для додання нової партії у готовий документ користуються кнопкою «Новая партия». За потреби можна відредагувати назву партії, натиснувши у секції «Станы и группы станом в партиях:» кнопку «Править название партии...».

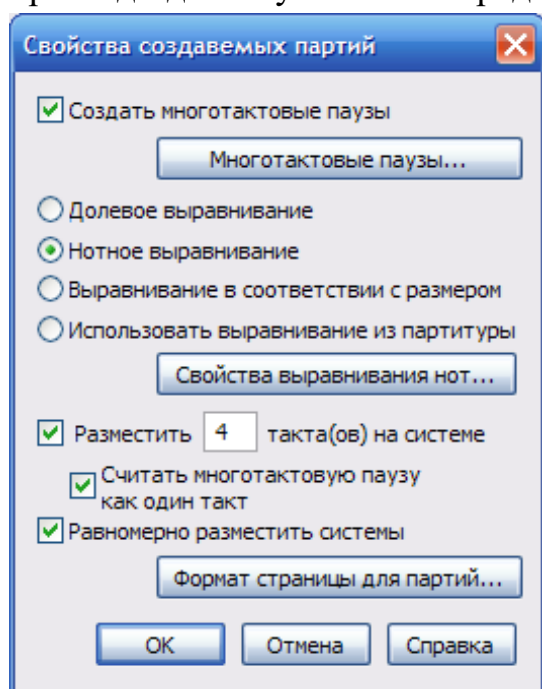

Рис. 78. Властивості партій, що створюються

За допомогою цього ж діалогового вікна, натиснувши кнопку «Свойства создаваемых партий» (рис. 78), можна задати параметри перерозподілу простору (кількість тактів на систему) для партій, які необхідно окремо роздрукувати.

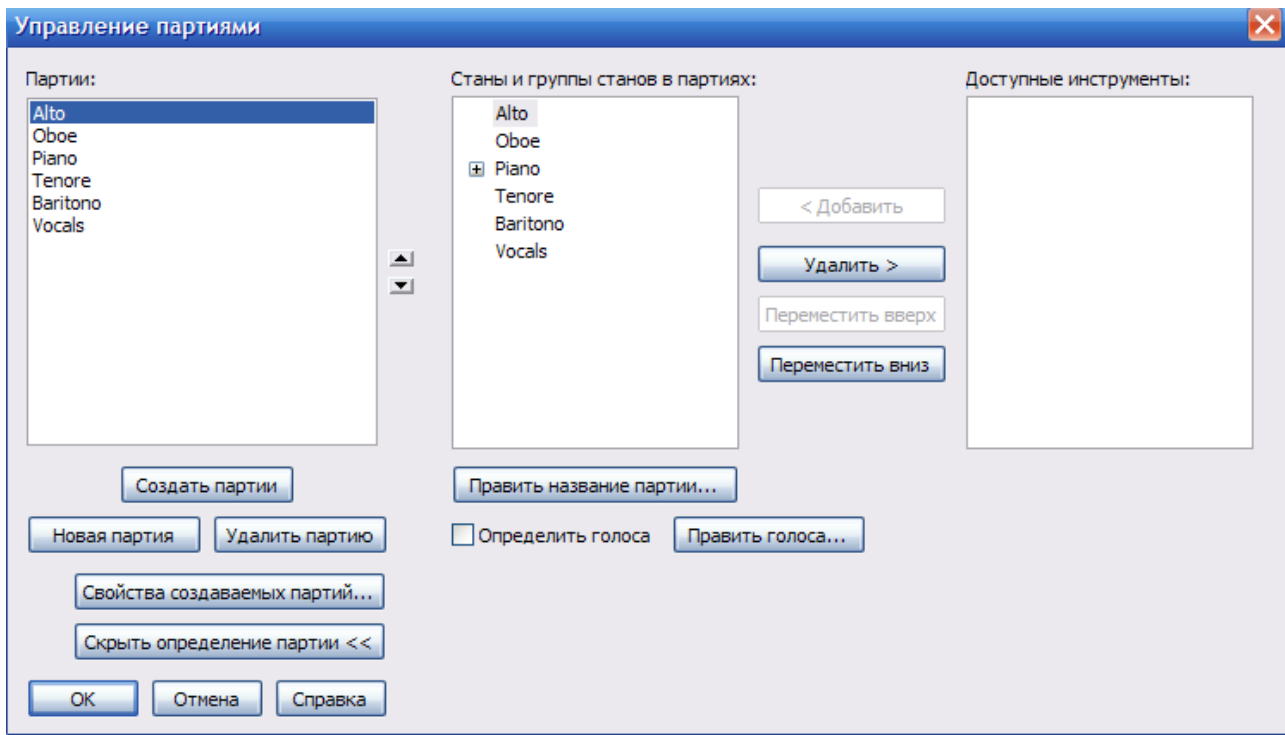

Рис. 79. Вікно властивостей партій

Кнопка «*Формат страницы для партий*» дозволяє встановити параметри сторінок для партій, а кнопка «*Многотактовые паузы*» визначає зовнішній вигляд багатотактових пауз. Порожні такти при генерації партій автоматично об'єднуються у багатотактові паузи. Після натиснення на кнопку **ОК** програма згенерує файли партій, які можна окремо відредагувати та вивести на друк.

Підготовка та друк документів

Для роздрукування документа необхідно вибрати пункт *Печать...* з Рядка меню *Файл* або за допомогою гарячих клавіш *Ctrl+P*. Доречно зауважити, що у діалоговому вікні принтера *Печать* є не лише стандартні налаштування Windows, але й додаткові, які передбачені розробником програми. У цьому вікні (рис. 80) є можливість друку однієї, двох або чотирьох сторінок на одному аркуші паперу, при цьому програма автоматично зменшить нотний текст відповідним чином. Більше того, абсолютно не суттєво, чи підтримує принтер користувача таку функцію. Для звичайного друку необхідно вибрати у вікні *Печать* секцію «*Количество страниц на*

листе» пункт – 1, а для друку двох або чотирьох сторінок на аркуші відповідно – 2 або 4.

Пункт «*Показать цвета*» дозволяє здійснити кольоровий друк. Нагадаємо, що у *Finale* кожен елемент партитури на екрані, зазвичай, виділяється своїм кольором.

Принтери з підтримкою *PostScript* (рис. 81) дозволяють виводити партитуру на *PostScript*-пристрій або

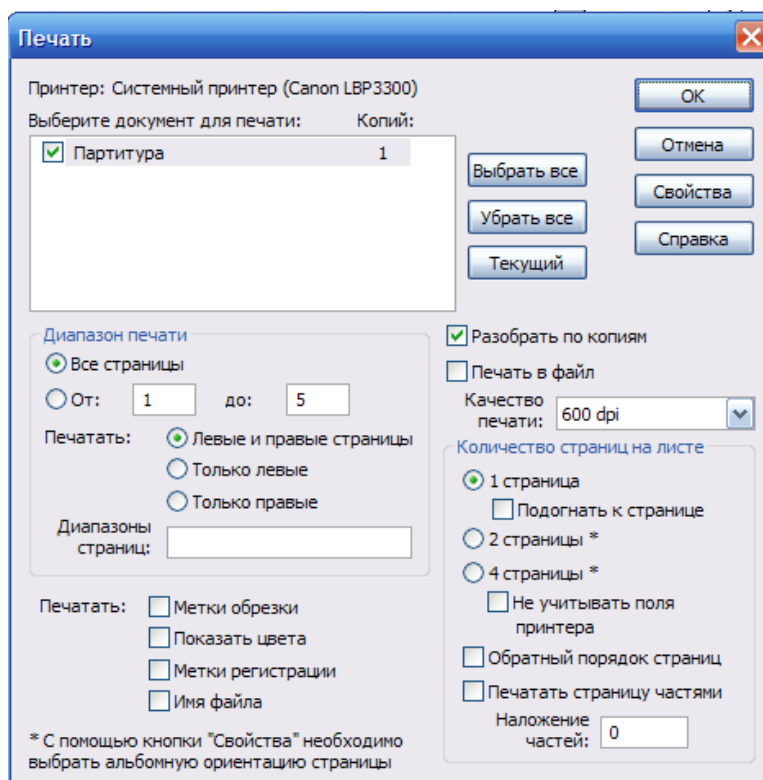

Рис. 80. Вікно друку

скомпілювати готовий для друку документ у *PostScript*-файл за допомогою команди «*Компилировать список PostScript...*» (вона також розташована в меню *Файл*). Для виконання цієї функції необхідно мати встановлений драйвер будь-якого *PostScript*-пристрою, наявність самого пристрою не обов'язкова.

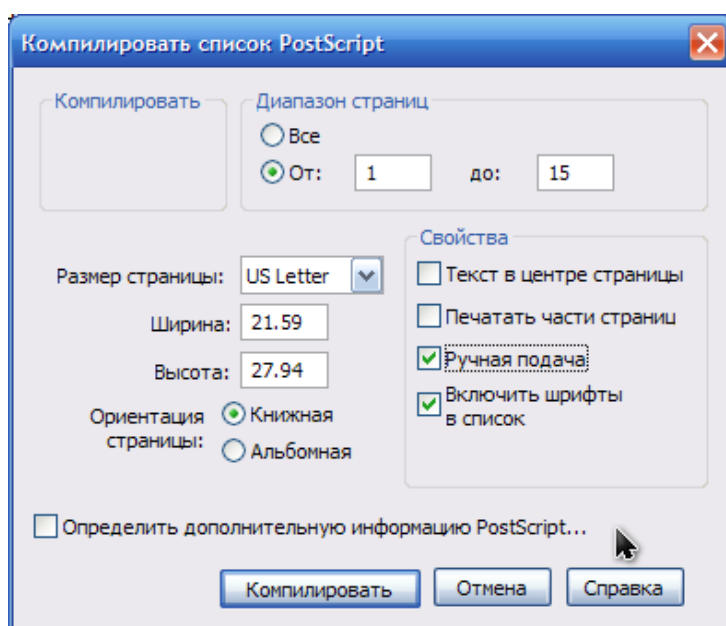

Рис. 81. Вікно компіляції

Корисні плагіни* для роботи у *Finale 2014*

Перед безпосереднім ознайомленням з плагінами у *Finale 2014*, з'ясуємо їх призначення. Плагінами називають невеличкі програми, які доповнюють та розширюють функціонал основної програми, для якої вони створені. Інакше кажучи, це надбудови або виправлення, завдяки яким програма стає більш удосконаленою. Їх особливість в тому, що це лише доповнення, які інтегруються у програмний додаток і не можуть не функціонувати окремо від базової програми, для якої написані. У *Finale* вони об'єднані на Панелі інструментів одним пунктом під назвою «**Плагины**». Розглянемо найбільш затребувані з них.

Заміна інструмента закріпленого за станом. Для зміни інструмента на інший, який був призначений при створенні документа, потрібно попередньо виділити необхідний стан та вибрати з Рядка меню пункт

Утилиты – Смена инструмента (при задіяному інструменті **Выбор**

Заміна ноти на хрестик (наприклад, позначення плескань у долоні).

Замість нотних голівок можуть бути майже будь-які символи. Для зміни нотної голівки необхідно після набору нотного тексту зайти в Рядок меню

Инструменты → Расширенные инструменты → Специальные инструменты → Форма нотной головки або на панелі **Спеціальні**

інструменти натиснути кнопку . Після натискання на такті, де необхідно змінити голівки нот, з'являться маніпулятори. Подвійне натиснення лівої кнопки мишки по необхідному маніпулятору призведе до появи діалогового вікна «*Вибір символу*», в якому можна вибрати форму нотної голівки (у даному випадку це 192). Якщо є потреба змінити нотні голівки у всьому такті, необхідно виділити всі маніпулятори та виконати ті самі дії.

---

* Плагін (англ. plug in) – це доповнення (розширення можливостей) для будь-якої комп'ютерної програми, яке створене сторонніми розробниками.

Затакт. Затакт можна встановити і у створеному документі. Рядок меню пункт → *Документы*→*Затакт...* Після вибору тривалості ноти затакту натиснути **ОК**.

Злиття тактів. Рядок меню *Плагины*→*Такты*→*Соединить такты*. Ця функція об'єднує два такти в один, при цьому розмір нового такту буде дорівнювати двом об'єднаним.

Зміна відстані між нотними станами. Щоб дізнатися або змінити відстань між нотоносцями, налаштовуючи його не "на око", необхідно скористатися значеннями вікна *Расположение станов*, для виведення якого потрібно вибрати із Рядка меню пункт *Нотный стан*→

Расположение нотных станов (при задіяному інструменті *Нотный стан*). В області *Стан*: вибирається назва стану, а у полі *Расстояние сверху от соседнего стана*: вводяться значення.

Ноти у дужках. На Панелі інструментів вибрати інструмент «*Знаки артикуляції*» та вказати курсором ноту, яка має бути у дужках. У діалоговому вікні «*Вибір знака артикуляції*» необхідно вибрати дужки (38, 39).

Об'єднання нот під одне ребро через тактову риску. Рядок меню→ *Плагины*→*Ноты, вязки и паузы*→*Плагины Паттерсона*→*Вязки через тактовую черту*. Пов'язує не тільки групи нот, об'єднаних загальним ребром, а й окремо розташовані ноти, наприклад, останню восьму попереднього такту, і першу восьму наступного.

Переміщення нот із одного голосового шару до іншого. Попередньо необхідно виділити діапазон тактів або стан і за допомогою контекстного меню вибрати пункт *Переместить/копировать слои...* та здійснити налаштування до вподобань.

Переміщення підголоска (V2) до іншого голосового шару. За умови використання двох голосів в одному шарі часом виникає необхідність вилучити підголосок та перемістити його в інший голосовий шар. За допомогою діалогового вікна «*Второй голос в слой*», яке викликається

через Рядок меню **Плагины** → **Ноты, вязки и паузы** → **Второй голос (V2) в слой...** необхідно вказати, з якого голосового шару до якого переноситься підголосок.

Нагадуємо, чим голосовий шар відрізняється від підголоска. Finale містить чотири голосових шари, перемикання між якими здійснюється у Швидкісному режимі за допомогою комбінації клавіш Shift + '. Кожен голосовий шар містить два підголоски. Перемикання між підголосками відбувається також за допомогою клавіші «'», але без Shift.

Підрахунок обсягу виконаних робіт. Використовується для підрахунку обсягу введених знаків. Рядок меню **Плагины** → **Разное** → **Подсчет элементов...** При виборі цієї функції з'являється вікно з кількістю всіх введених нот і символів у документі, в тому числі тексту та вокального тексту. Можна підраховувати кількість на сторінці, для цього необхідно виділити сторінку.

Попереджувальні знаки альтерації. За допомогою цього плагіна можна показати попереджувальні знаки альтерації, які сам *Finale* не ставить. Рядок меню пункт → **Плагины** → **Ноты, вязки и паузы** → **Предупреждающие знаки альтерации.** В однойменному діалоговому вікні зазначається, в яких саме випадках потрібно їх проставити, вибрати шар (голос), в якому їх треба показати. Шляхом перетягування маніпуляторів коригується положення дужок.

Реприза у середині такту. Рядок меню **Плагины** → **Такты** → **Реприза в середине такта.** Попередньо виділяється частина такту, потім дається знак репризи. Зайва реприза видаляється через інструмент **Реприза.**

Розділення такту. Ця функція дозволяє розділити такт після будь-якої долі. Наприклад, цей плагін застосовують у випадку, коли неможливо розмістити всі ноти такту на одному стані чи встановити знак репризи у середині такту. Для цього виділяється та частина такту, після якої необхідно розділити, і у Рядку меню **Плагины** → **Такты** → **Разделить такт...**, вказавши, після якої долі його необхідно розірвати, натискається кнопка **ОК.**

Гарячі клавіші Finale 2014

Програма *Finale*, як і всі видавничі системи, має набір «гарячих» клавіш (Hotkey), як стандартних, тобто тих, що використовуються практично у всіх програмах, так і спеціальних.

Для стислості позначення комбінації клавіш вказується загальноприйнята аббревіатура, зокрема, якщо написано *Shift + D*, то потрібно натиснути *Shift* і, утримуючи її, натиснути *D* (плюс натискати не потрібно). Нагадуємо, що у *Finale* для роботи з «гарячими» клавішами необхідно перейти в англійську розкладку клавіатури.

Дія	Поєднання клавіш
Клавіші швидкого набору	
<i>Тривалості</i>	
бревіс	8
ціла	7
половинна	6
четвертна	5
восьма	4
шістнадцята	3
тридцять друга	2
шістдесят четверта	1
додати крапку до тривалості	.
набір тріолями	Ctrl+3
лігування з наступною нотою	=
лігування з попередньою нотою	Ctrl + =
замінити ноту відповідною паузою	Backspace
змінити паузу відповідною нотою або додати ноту до акорду	Enter
перетворити ноту у форшлаг	;
розділити \ об'єднати штилі	/
горизонтальне вирівнювання ребра	\
змінити напрям штилю	L
показати \ приховати ноту, паузу, елементи	O
вставити ноту (між двома нотами)	Insert
видалити ноту	Delete
пониження на півтона	-
підвищення на півтона	+
показати \ заховати знак	*
енгармонічна заміна	9

переміщення знака альтерації в дужки	P
записування підголоску до ноти	' (апостроф)
переміщення каретки до наступного такту	 або Shift + →
переміщення каретки до попереднього такту	 або Shift + ←
переміщення каретки на верхній рядок	Shift + ↑
переміщення каретки на нижній рядок	Shift + ↓
рух курсора всередині каретки	←, ↑, →, ↓
переміщення курсора на початок такту	Ctrl+←
переміщення курсора у кінець такту	Ctrl+→

Спеціальні клавіші

перемикання між режимом набору (Прокрутка) і режимом верстки (Вид сторінки)	Ctrl+E
оновлення зображення на екрані	Ctrl+D
оновити шар	Ctrl+U
призначення розміру масштабу	Ctrl+0
розмір масштабу 100%	Ctrl+1
розмір масштабу 200%	Ctrl+2
розмір масштабу 400%	Ctrl+4
розмір масштабу 50%	Ctrl+5
розмір масштабу 75%	Ctrl+7
збільшення масштабу зображення	Shift+ п. к. миш.
зменшити масштаб зображення	Ctrl+ Shift+ п. к. миш.
програвання з поточного такту	Пробіл+л.к. миш.
озвучення вертикалі, на яку націлений курсор мишки	Ctrl+ Пробіл

Стандартні клавіші

створення нового документа	Ctrl+N
відкриття документа	Ctrl+O
збереження документа	Ctrl+W або Ctrl+F4
зберегти документ	Ctrl+S
вихід з програми	Alt+F4
друк	Ctrl+P
копіювання	Ctrl+C
вирізати	Ctrl+X
вставити	Ctrl+V
відміна останньої операції	Ctrl+Z
Повернути стан набору перед скасуванням останньої операції	Ctrl+Y
видалити елемент	Del
переміщення на початок сторінки	Home
переміститися у кінець сторінки	End

Про повну розкладку клавіатури можна дізнатись у стандартному *Help Finale*.

Контрольні питання до 4 розділу

- Що таке пагінація?
- Як перенести такт або групу тактів до іншої системи?
- Призначення діалогового вікна «*Количество тактов на системе*»?
- Технологія створення безрозмірних тактів.
- Як приховати розмір або ключові знаки у такті?
- Що таке ранжування та його види?
- Опишіть функціональні можливості програми-нотатора у режимі планування сторінки.
- За допомогою якого інструмента додаються та видаляються пусті сторінки в документі?
- Як експортувати нотний текст у графічний формат?
- Призначення інструмента «*Планировка страницы*»?
- Чи можна набирати нотний текст без розміру?
- У якому пункті Рядка меню знаходиться команда для розділення такта?
- Як зберегти нотний документ у форматі *PDF*?
- Опишіть алгоритм вибіркового виділення нотних станів.
- Розкажіть види технологій з'єднання кількох п'єс в один файл.
- Як вилучити партію із документа?
- У чому полягає різниця вітчизняної та американської систем нотної нотації попереджувальних знаків?
- Що таке прикінцеве форматування документа?
- Як встановити Репризу в середині такта?
- Що таке плагіни і як вони застосовуються у *Finale 2014*?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №3

Тема: З'єднання кількох творів в одному документі.

Мета: сформувати у студентів систему логічно завершених знань та навичок застосування нотатора *Finale* у фаховій діяльності.

Навчитись встановлювати безрозмірні такти, додавати вокальний текст, проводити прикінцеве форматування документа та об'єднувати декілька різножанрових творів у збірку.

Методичне забезпечення роботи:

1. ПЕОМ зі встановленою операційною системою Windows 7;
2. Встановлена програма *Finale 2014*;
3. Методичні вказівки до виконання практичних занять Лабораторної роботи № 3 з теми «З'єднання кількох творів в одному документі»;
4. Виконані Лабораторні роботи №1, 2.

Завдання:

- вивчити теоретичний матеріал посібника;
- ознайомитись із додатковою літературою та переглянути інтернет-джерела;
- відповісти на контрольні питання;
- оформити звіт про виконання I-ї та II-ї практичних робіт лабораторної роботи № 3 у вигляді надання викладачу електронної версії документа;
- уміти продемонструвати навички практичної роботи у програмі *Finale* на вимогу викладача.

1 ПРАКТИЧНА РОБОТА

Хід роботи

1. Ознайомитись зі зразком *Г* у Додатку № 3.
2. Завантажити Нотний редактор *Finale 2014*.
3. У *Стартовому вікні* програми за допомогою «*Мастера создания*» здійснити налаштування. Застосувати *Печатный стиль*, параметри аркушу – А4, та орієнтацію сторінки – *Книжкову*.
4. Для вибору інструмента у наступному вікні «*Мастера создания*» зі списку ***Выберите:***, що спадає вибрати пункт *Хоровые/вокальне* –

нижче у лівому вікні виділити групу *Пустые станы*, у правому вікні виділити та додати *Пустой стан*.

5. Ввести назву твору, у полі **Композитор:** ввести словосполучення *Знаменный распев*.
6. Продумати та встановити розмір музичного твору (твір безрозмірний) на власний розсуд.
7. Встановити тональність музичного твору.
8. Із зразка Г Додатка № 3 ввести нотний матеріал.
9. За допомогою Режиму підрядкового тексту ввести та розставити текст пісні у документі.
10. Зробити ранжир музичного твору та провести форматування документа згідно з оригіналом.
11. Зберегти створений документ у власному каталозі під назвою «прізвище студента_Лаб.3- Г» (звернути увагу на літеру «Г» у назві документа). Наприклад, Іванов_Лаб.3- Г.musx.
12. Закрити документ.

2 ПРАКТИЧНА РОБОТА

Хід роботи

1. Ознайомитись зі зразком Д у Додатку № 3.
2. Завантажити Нотний редактор *Finale 2014*.
3. Відкрити останній документ Лабораторної роботи № 3- зразок Г (Симфонія № 11 соль мінор).
4. Виділити прихований такт і знищити стиль нотного стану.
5. Додати у кінці документа порожній такт.
6. Відкрити нотний документ з Лабораторної роботи № 1 – зразок А (Зоряні війни), скопіювати його та вставити в останній (порожній) такт Симфонії № 11 соль мінор.

7. У такті з альтернативним варіантом виконанням (Ossia) попереднього твору викликати діалогове вікно *Властивості такта* та встановити галочку *«Скрыть предупреждение о смене ключа, размера и тональности»*.
8. За допомогою інструмента *Нотний стан* приховати даний такт (з альтернативним варіантом виконання).
9. Ввести назви: твору, ім'я композитора та інший необхідний текст.
10. Для даної лабораторної роботи в усіх творах збірки, текстові заголовки повинні містити однакові параметри шрифтів: Заголовки – шрифт *Times New Roman* 24 пт, підзаголовки – шрифт *Times New Roman* 16 пт, прізвище композитора – шрифт *Times New Roman* 12 пт;
11. Відкрити нотний документ з Лабораторної роботи № 2 – зразок *В* (II Скерцо), скопіювати його та вставити в останній (порожній) такт уривку *Зоряні війни*.
12. За допомогою інструмента *«Планировка старницы»* збільшити відстань між нотними станами (початком останнього та кінцем передостаннього творів).
13. Ввести назви: твору, ім'я композитора та інший необхідний текст.
14. Зробити ранжир музичного твору та провести форматування документа згідно оригіналу. Для заощадження часу можна скористатись діалоговим вікном *«Количество тактов на системе»*, яке викликається комбінацією клавіш *Ctrl+M*, та частину тактів розмістити автоматично.
15. Зберегти створений документ у власному каталозі під назвою прізвище студента_Лаб.3- злиття. Наприклад, *Іванов_Лаб.3- злиття.musx*.
16. Закрити документ.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Зразок А

Зоряні війни

(Головна тема)

із зоряних війн, імперія завдає удару у відповідь і повертає джедаїв

Джон Уільямс

March (Majestic)

Electric Piano

E. Pno.

E. Pno.

©1997 WARNER-TAMERLANE PUBLISHING CORP.

Танго

Б. Зеркович

Allegretto moderato

The musical score is arranged in three systems. The first system includes Violino I, Violino II, Viola, and Cello. The second system includes Vn. I, Vn. II, Vl., and Vc. The third system includes Vn. I, Vn. II, Vl., and Vc. The score is in 2/4 time and features dynamic markings such as *f*, *p*, *pp*, and *mf*. Performance instructions include accents and a first ending bracket. The piece concludes with a *Fine* marking.

II Скерцо

Уривок

А. Діабеллі

Allegro

Piano

p *sf* *sf*

Measures 1-4: The piano introduction begins with a treble clef and a bass clef. The right hand starts with a half note G4, followed by quarter notes A4 and B4. The left hand plays a steady eighth-note accompaniment. Dynamics include piano (*p*) and sforzando (*sf*).

5

sf *cresc.* *sf*

Measures 5-8: The right hand continues with quarter notes, and the left hand features a more active eighth-note pattern. Dynamics include sforzando (*sf*) and crescendo (*cresc.*).

9

f *sf* *sf*

Measures 9-12: The right hand has a melodic line with quarter notes, while the left hand plays a dense block-chord accompaniment. Dynamics include forte (*f*) and sforzando (*sf*).

13

Measures 13-16: The right hand has a melodic line with quarter notes and a first ending bracket. The left hand continues with block chords. A first ending bracket is shown above the right hand.

17

sf *sf* *f*

Measures 17-20: The right hand has a melodic line with quarter notes and a second ending bracket. The left hand continues with block chords. Dynamics include sforzando (*sf*) and forte (*f*).

Симфонія №11 соль мінор

Й. Бах

Andantino

Уривок

Piano

p

Pno.

Pno.

cresc.

Глас 3

Один:

Знаменный распев

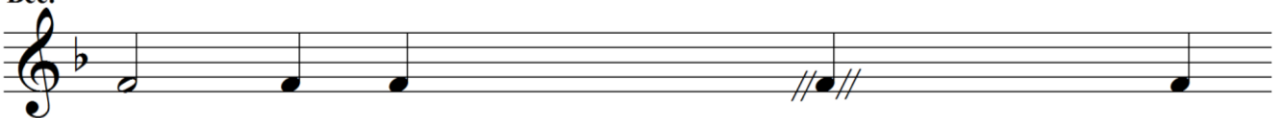

Глас третий. Го - спо - ди, воз - звах к Те - бе, у - слы - ши мя.

У - слы - ши мя, Го - спо - ди.

Все:

Го - спо - ди, воззвах к Тебе, услыши мя, вон - ми

гласу моления моего, в нег - да воз - зва - ти ми к Те - бе.

Симфонія №11 соль мінор

Уривок

Й. Бах

Andantino

The musical score consists of three systems of piano accompaniment. The first system is labeled 'Piano' and features a treble clef with a 3/8 time signature and a key signature of two flats. It begins with a piano (*p*) dynamic. The second system is labeled 'Pno.' and continues the melodic and harmonic development. The third system is also labeled 'Pno.' and includes a *cresc.* (crescendo) marking. The score is written for a grand piano with both treble and bass staves.

Зоряні війни

(Головна тема)

із зоряних війн, імперія завдає удару у відповідь і повертає джедаїв

March (Majestic)

Джон Уільямс

The musical score is for a piano accompaniment of the 'March (Majestic)' from Star Wars: The Force Awakens. It is written in 4/4 time with a key signature of one flat. The score starts with a forte (*f*) dynamic. The melody in the treble clef features several triplet markings (indicated by a '3' above the notes). The bass clef provides a steady accompaniment with chords and moving lines. The score is labeled 'Pno.' on the left.

Pno.

3

Pno.

3

II Скерцо

Уривок

А. Диабеллі

Allegro

Pno.

p *sf*

Pno.

sf *sf* *cresc.* *sf*

Pno.

f.

Pno.

sf

Pno.

sf

Pno.

sf

Pno.

sf *f*

Pno.

sf

Література

1. Белунцов В. Новейший самоучитель работы на компьютере для музыкантов / Белунцов В. – Москва : «ДЕСС КОМ», 2003.
2. Будилов В. Работаем с Finale 2001. – С.-Петербург, «Наука и техника», 2001.
3. Деревских В. Музыка на РС своими руками / Деревских В. – СПб. : БХВ – Петербург; Издательская группа “Арлит”, 2000. – 352 с.: ил.
4. Дубровский Д. Ю. Компьютер для музыкантов любителей и профессионалов: практическое пособие. Дубровский Д. Ю – М. : Издательство ТРИУМФ, 1999. – 400с.: ил.
5. Дудка Ф. Основы нотной графики / Ф. Дудка. – 2-е изд., – Киев : Муз. Україна, 1985. – 200 с.
6. Живайкин А., Как музыканту найти в Интернете что – ни будь полезное для себя / Живайкин А., Титова С. // Шоу – мастер, 2001. – №4. – с.74 – 75.
7. Живайкин П.Л. 600 звуковых и музыкальных программ / Живайкин П.Л. – СПб. : БХВ – Петербург, 1999. – 624 с.: ил.
8. Карцев А., Руководство по графическому оформлению нотного текста / Карцев А., Оленев Ю., Павчинский С. – М.: Издательство “Музыка”, 1973. – 167 с.
9. Лебедев С., Русская книга о FINALE. «Композитор» / Лебедев С., Трубников П. – С.Петербург, 2003.
10. Леонтьев В. П. Новейшая энциклопедия ПК 2002 / Леонтьев В. П. – М. : ОЛМА – ПРЕСС, 2002. – 920 с.: ил.
11. Медведев Е. В., “Живая” музыка на РС / Медведев Е.В., Трусова В.А. – СПб.; БХВ – Петербург, 2002. – 720 с.; ил.
12. Медников В. В. Основы компьютерной музыки / Медников В. В. – СПб.; БХВ – Петербург; 2002. – 336 с. ил.
13. Михайлов А. Г., Шилов В. Л. Практический англо – русский словарь по компьютерной музыке / Михайлов А. Г., Шилов В. Л. – М. : ОЛМА – ПРЕСС, 2002. – 607 с.: ил.
14. Монахов Д. Нотные редакторы / Монахов Д. // Музыкальное оборудование. – 1999. – № 12. – с. 28 – 45.
15. Нюрнберг М. Нотная графика. Классическая работа по нотной графике / Нюрнберг М. Ленинград : Музгиз, 1953.
16. Харуто А. В. “Музыкальная информатика. Компьютер и звук” Учебное пособие / Харуто А. В – М. : МГК им. Чайковского, – 2000. – 387 с., илл.

Інтернет-джерела:

Клуб композиторів. Програми для створення нот.	http://ukrmusic.poetryclub.com.ua/programs.php
Сайт Андрія Бондаренко. Нотні редактори <i>Finale</i> та <i>Sibelius</i> – порівняння.	http://aib.at.ua/publ/notni_redaktori_sibelius_ta_finale_dosvid_porivnjannja/1-1-0-7
Комп'ютерні програми, які можна використовувати для навчання дітей музиці.	http://mozzy.info/muzichni-programi-navchannya-ditej/
<i>Finale</i> на відеохостингу <i>YouTube</i>	http://www.youtube.com/user/FinaleOfficial
Нотниця присвячена творам українських митців і надбанням саме української музичної спадщини.	https://parafia.org.ua/noty/
Статті про найбільш популярні музичні програми, посібники та керівництва щодо роботи з музичним софтвером, аналітичні матеріали на тему музики.	http://www.akolada.org.ua/index.php?page=soft
<i>Finale</i> у соціальній мережі <i>Facebook</i>	https://www.facebook.com/finalemusic
Музичний софтвер-рейтинг.	http://www.3dnews.ru/multimedia/music-soft
Електронний музичний журнал	http://mediamusic-journal.com/Issues/2_1.html
Інтернет-проект підтримки музикантів.	http://www.musicssystem.ru
Опис деяких нотаторів.	http://cl.mmv.ru/obzory/score.htm
Офіційний сайт CodaMusic (розробник <i>Finale</i>).	http://www.codamusic.com/

Приклади сучасної музичної нотації

FAERIE'S AIRE and DEATH WALTZ

(from "A Tribute to Zdenko G. Fibich")

Words and Music by
John Stump

Arranged by Accident

Based on a Cro-magnon skinning chant

© Copyright 1980 John Stump
All Rights Reserved International Copyright Secured Printed in U.S.A.

AVOID LUMPING
Like a minuet
from the frog *mf* *p*

tr *fff* *ppp* *sfz*

What's spumoni? *Red.*
If you can't play this, why don't you call your Mommy

As a minuet
There is no wrong way to play this

Like a rolling stone
Return instrument if it says "Mattel" ©

8va
Play real zippy-like
I saw Elvis in the 4th row!

Like (or as) the Rolling Stones
Damele, did you have a burrito for lunch?
Cajun-style

Move those chubby little fingers!!
Swedishly

With pesto
Credenza
A
Pass the chicken, please
Beethoven this ain't
in the frog
Use smooth side of Violin

With much passionfruit
Whip it, whip it good
ACTIVATE GERMAN HAND PEDAL
Everyone rotate one chair
WET REED SLEEP FOR TWO BARS

Notice: If you are a 2nd Violinist, please do not use a 1st Violin. Use the 2nd Violin you were issued.
START OVER
Ouch! Stop putting your bow there!
Keep your fingernails to 1/2 inch
Leap over Cellist
Switch to aluminum bow
RETURN TO THE SCHWARTZENEGGER
REMAIN SEATED
SAND BOW TO TASTE

Justin, Wake Up!
in spite of the frog
Glissando using tip of nose
Use a semi-full pitching wedge to back of green

Without finger
Finger with right hand and bow with left hand
TURN MUSIC UP-SIDE-DOWN
Phoenicians must leave the tar pit soon

Slippery when wet
W

Lean forward perpendicular to the frog
Is this being recorded?

Hey look - rainbow slurs
remove frog from bow
More faster

Remove Celloist from ice
Thank God that's over with! Let's get to Taco Bell! ©

Pluck with dignity
O.K. who ate the resin?
INFLATE THE CIRCUS CLOWNS
the frog has left the building

Real big notes do not exist
Bow sideways
Players may not fly above the audience during performance
These frog jokes are getting lame
"Musically, this is not very challenging."
—Isaac Stern
Any players from Wisconsin are free to roam among the audience members and look for Mr. Howngg

USE THE CAT HANDLE
Australian speed bowing rules apply
Hum something from "Brigadoon"
Use "slap" bass method on F#'s of the frog
If arm falls off, reattach and play much slower
Like a faerie's aire

Mrs. Pibb, help me get Boris off the floor, please. Mrs. Pibb??
Mmmmmmm, Delaware Punch ©!
I am never playing this thing again!

Destroy all four Barry Manilow 8 track tapes

Apply BROWN LIQUID NOW!
Change to your Sears® Violin
This is actually unplayable

Whistle high note

Here, Anya Garba

Upside the frog

Re-coat all the piñatas with marmalade until most of the ox drivers have discovered the tube of anti-matter won't fit into some Barbie © dolls

Important notice:
Before leaving stage, players must deposit their instruments in the appropriate barrel.

Inspected by No. 345

Only felons may kill the oafish audience members

D. S. al CODA

CODA
fff *fff*
This music really stinks!

Fine

ATUSHI OJISAMA and IJIGEN WALTZ

(from "A Tribute to Yamasaki Atushi")

Words and Music by
Yamasaki Atushi
Arranged by Accident

Based on a Cro-magnon skinning chant

AVOID LUMPING

Like a Zudobanuuuuu

from the frog

What's
important
If you can't play
this, why don't
you call Atushi

As a Ojisama

There is no
wrong way
to ryumin

Like a Ojisama

Remain instrument
if it says "Mittel"

Play real zippy-like

Like (or as) the Atushi

Damels, did you have
a dumto for lunch?

Ijigen-style

fff *fff*

This music
really sinks!

DaDa Domuw

(rotate embouchures)

Credenza

A

Slippery
when wet

W

Ijigen Fuita.

Who it, through the frog

AIKAWARAZU YOI UGOKIWO SHITEIRUNE

Everyone rotate one chair

WET REED
SLEEP FOR
TWO BARS

"Jup" bass
rod on F#

START
OVER

Don't Stoo
putting your
bow

divisi

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

Re-coat
with marm

without
the frog
Finger with right hand and bow with left hand

TURN MUSIC
UP SIDE-DOWN
Phoenicians must
leave the car pit soot

Глосарій

- Діалогове вікно** – допоміжне вікно, що містить різні елементи управління – елементи графічного інтерфейсу користувача: кнопки, перемикачі, рядки редагування, списки тощо. Діалогові вікна використовуються, як правило, для отримання додаткової інформації від користувача: встановлення параметрів, вибір опцій та режимів роботи додатку тощо. Більшість параметрів у діалоговому вікні встановлюється за умовчанням, і користувачу пропонується змінити деякі з них.
- За умовчанням** – термін, що використовується для позначення налаштувань програми (або визначений спосіб виконання операції), встановлених розробником. Наприклад, за замовчуванням використовується певний шрифт, поля або розмір сторінки, масштаб відображення документа, зовнішній вигляд інтерфейсу тощо. Значення за умовчанням може бути змінено користувачем.
- Інструмент** – робочі інструменти *Finale* розташовуються у відповідних тематичних панелях. Будь-який інструмент у програмі *Finale* – це засіб, за допомогою якого здійснюється нотний набір.
- Інтерфейс** – це взаємодія користувача з комп'ютерною системою. Через інтерфейс користувач керує роботою будь-якої програми та отримує від неї повідомлення, відповідає на запити програми тощо.
- Клацнути мишкою** – одинарне натискання лівої клавіші мишки по об'єкту.
- Контекстне меню** – після натискання правою клавішею по будь-якому об'єкту — з'явиться невелике меню, яке називають контекстним, або «меню об'єкта».
- Курсор** – курсор на екрані дисплея – це спеціальний знак (не є символом), який вказує місце на екрані дисплея, куди буде направлена операція маніпулювання з вербальним текстом/нотним текстом або з графічним об'єктом.
- Маніпулятор** – білий квадратик, який використовується для управління та

різних налаштувань у багатьох інструментах нотатора Finale.

Маніпулятор (мишка) – здійснює безпосереднє введення інформації, вказуючи курсором на екрані монітора команду або місце введення даних. Використовуються для полегшення управління комп'ютером.

Нотний редактор (нотатор) – комп'ютерна програма, за допомогою якої здійснюється набір нотного тексту.

Опція – пункт меню, одне з налаштувань діалогових вікон програми, яке при активації викликає або деактивує певну дію.

Панель інструментів – панель, що містить кнопки з піктограмами різних інструментів, які об'єднані за призначенням.

Плагіни – додаткові програми сторонніх розробників, що розширюють можливості основної програми.

Подвійний клік – подвійне натискання по лівій клавіші мишки.

Розширені інструменти – додаткові інструменти, що дозволяють працювати з графікою, Гіперскрайбом, здійснювати витончене форматування та ранжир тощо.

Рядок меню – Команди цього меню не стандартні, але стандартизовані. Їх склад залежить від інструмента, з яким працює користувач. Рядок меню зазвичай містить більше команд, ніж контекстне меню. Кожний пункт активізується клацанням мишки, що розвертає вниз спадаюче меню, яке містить команди або пункти меню наступного підрівня.

Смуги прокрутки – це смуги, розташовані з правої та з нижньої сторони вікна, які з'являються, коли вміст додатку не вміщається у робочій області вікна.

MIDI-клавіатура – пристрій, що є скороченою фортепіанною клавіатурою з електронним блоком, який перетворює натискання клавіш у потік MIDI-команд.

XML-файл – розповсюджений формат, який підтримують багато музичних програм. Завдяки цьому формату можна експортувати та імпортувати музичні файли.

Алфавітний покажчик

- А**
Абрис, 37
Аколади, 58
Альтерація, 24
Американська система нотації, 62
- Б**
Багатоголосі твори, 33
Бревіс, 23
Буфер обміну, 37
- В**
Відстань між станами, 55
Віртуальний принтер, 98
Властивості нотного стану, 51
Властивості нотного тексту, 20
Властивості такта, 47
Вокальний текст, 79
Вольта, 27
- Г**
Гарячі клавіші:
    Комбінація клавіш, 106
Гіперскрайб, 21
Головна панель інструментів *Finale*, 8
- Д**
Динамічні вилки, 31
Динамічні відтінки, 66
Ділове вирівнювання, 51
Додавання нотного стану, 53
- Е**
Експорт нотного тексту, 95
- З**
Затакт, 23
- Зміна розміру, 76
Знаки артикуляції, 29
- І**
Імпорт графіки, 97
Інструментальний склад, 19
Інструменти Тобіаса Гізена, 36
- К**
Контрольні питання, 42, 81, 108
Курсор, 22
- Л**
ЛАБОРАТОРНА РОБОТА, 44, 75, 81
Лігування, 25
Ліхтар (знак), 28
- М**
Майстер створення документа, 16
Маніпулятор: (*білий квадратик*), 13
Масштаб, 14
Мультип'єсний файл, 91
- Н**
Ноти-перебіжчики, 69
Нотне вирівнювання, 51, 90
Нумерація сторінок, 86
Нюанси, 66
- О**
Ossia, 37
Об'єднання файлів, 91
Об'єднання нотних станів, 56
Одиниці вимірювання, 54
- П**
Панелі інструментів, 9
Переміщення елементів, 15
- Підголосок, 34
Плагіни, 103
Планування сторінки, 85
Подвійний клік, 6
Поліметрія, 35
Приховування елементів, 50
- Р**
Редагування полів сторінки, 85
Редактор форм, 68
Режим прокрутки: *Ctrl+E*, 8
Режим Простого вводу, 21
Реприза, 27
Розділення такту, 88
Розміру зміна, 15
- С**
Сеньо, 28
Стартове вікно програми, 6, 21
Створення нового складу інструментів, 17
Стиль документа, 17
Сторінковий режим: *Ctrl+E*, 9
Студійний режим: *Ctrl+Shift+E*, 9
- Т**
Таблиця раштрів, 75
Тактова лінія, 59
Текстові вказівки, 68
Тремоло, 35
Тріолі, 26
- Ф**
Фермата, 31
Форшлаг, 26
- Ш**
Шари голосів, 33
Швидкісний режим, 21
Штрихи, 29

Навчальне видання

ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ БОРДЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
НПУ імені М. П. Драгоманова

СТВОРЕННЯ НОТНОГО ТЕКСТУ ЗАСОБАМИ ПРОГРАМИ FINALE

з дисципліни «Музична інформатика»

Методичний посібник

Відповідальний редактор – Л. Л. Макаренко

Обкладинка – Т. М. Ветраченко

Технічне редагування – Т. С. Меркулова

Підписано до друку 26.06.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. др. арк. 7,5. Об.-вид. арк. 3,6.
Наклад 300 прим. Зам №
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002 (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (044) 239-30-26